

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

Anna Slatinská
Jana Pecníková

JAZYK – KULTÚRA – IDENTITA
Vybrané aspekty interkultúrnej identity

 BELIANUM

Banská Bystrica
2017

Mgr. Anna Slatinská, PhD.
PhDr. Jana Pecníková, PhD.

JAZYK – KULTÚRA – IDENTITA
(Vybrané aspekty interkultúrnej identity)

Recenzentky

Prof. Genovaité Kačiuškienė, CSc.
Mgr. Žaneta Balážová, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej
Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta
ISBN 978-80-557-1284-0

OBSAH

ÚVOD	5
1 IDENTITA	14
1.1 Koncepty identity	16
1.2 Kultúrna identita	18
1.3 Interkultúrna identita	22
2 KULTÚRA	26
2.1 Jazyk ako súčasť kultúrnej identity	28
2.3 Kultúrna inteligencia	34
2.4 Kultúrne hodnoty	35
2.5 Kultúra a kultúrno-osvetová činnosť	40
3 INTERKULTURALITA A INTERKULTÚRNE KOMPETENCIE.....	42
3.1 Interkultúrna kompetentnosť	43
3.2 Interkultúrna výchova/výučba interkultúrnej kompetentnosti	44
3.3 Cestovný ruch a interkultúrna identita	47
3.4 Bariéry v interkultúrnej komunikácii	49
3.5 Uplatnenie interkultúrnych kompetencií v rámci organizačnej kultúry v rôznych tradičných i netradičných profesijných oblastiach	54
4 JAZYK.....	59
4.1 Jazyk ako súčasť interkultúrnej identity jednotlivca	63
4.2 Jazyk ako kultúrny kapitál	64
4.3 Európska charta regionálnych a menšinových jazykov a EBLUL.....	65
4.4 Ekologický prístup k jazykom.....	66
4.5 Výzvy pre minoritné jazyky a ich komunity	71
4.6 Trvalá udržateľnosť jazyka a identity	72
4.7 Budúcnosť jazykov	76
5 VÝUČBA CUDZÍCH JAZYKOV A INTERKULTÚRNA IDENTITA	78

5.1 Ciele a metodológia výskumu	78
5.2 Súčasný stav problematiky	79
5.3 Metóda CLIL	88
5.4 Vybrané príklady kreovania interkulturality vo vyučovacom processe	89
5.5 Rozvoj interkultúrnej identity ako súčasť študijných odborov prekladateľstvo a tlmočníctvo a cudzie jazyky a kultúry	93
5.6 Interkulturalita v akademickom priestore	95
5.7 Výzvy pre interkultúrnu komunikáciu	98
5.8 Záverečná diskusia k problematike.....	100
ZÁVER.....	102
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	111

ÚVOD

Téma jazyka, kultúry a identity sa v súčasnosti javí ako nanajvýš aktuálna. Ak berieme do úvahy rastúce vlny migrácií a informácie o nich, ktoré nám často skreslene sprostredkúva mediálny svet, je vhodné poskytnúť aj odborný a vedecký pohľad na tému interkultúrnych stretov. Kultúry sa prirodzene miešajú, následkom čoho vznikajú nové vrstvené, hybridné identity (anglicky nazývané aj *hybrid identities* či *multiple identities*). „Hybridná kultúra je charakteristická tým, že jej predstavitelia žijú rozptýlene po celom svete, absorbujú prvky cudzích kultúr a zároveň cítia silné prepojenie s krajinou svojho pôvodu. Tento typ kultúry dnes naplno prerastá koncept starej národnej identity“ (Hall et al., 1992, in Orlická, 2009, s. 137), avšak neneguje ho, keďže globalizačný trend vyvoláva aj posilnenie národných, lokálnych a iných špecifických foriem identity a revitalizáciu jednotnej kultúry národa.

„Sme súčasťou kultúrnej plurality Európy a súčasne aktérmi európskeho dialógu“ (Tökölyová, 2009, s. 5), a teda sme všetci zodpovední za zabezpečovanie stability a rozvoja interkultúrneho dialógu. Týmto demonštrujeme aj našu pripravenosť participovať na rozvoji interkultúrnych vzťahov a medzinárodnej spolupráce občanov Európskej únie s cieľom usilovať sa o nové riešenia pri integrácii iných (odlišných) kultúr. Od úspechu interkultúrneho dialógu a vzájomnej medzikultúrnej spolupráce závisia totiž naše životy, naša existencia na tejto planéte, ako aj jej udržateľnosť pre budúce generácie.

Novodobý záujem o tematiku jazyka – kultúry – identity a interkultúrnej identity je podmienený novou situáciou v oblasti európskej kultúrnej diverzity, ktorá sa markantne mení v súvislosti s príchodom nových migračných prúdov na európsky kontinent. Situácia je spôsobená príchodom nových národností a kultúr. Tento jav sprevádza inštinktívny strach z nového a cudzieho (Čaplovič, 2009), pričom spoločným menovateľom sú často nevedomosť, predpojatosť a predsudky. Na povrch teda vyplývajú otázky, na ktoré sa budeme snažiť v rámci vedeckej monografie odpovedať: Ako predísť

negatívnym javom, ktoré súvisia s charakterom novej multikultúrnej spoločnosti? Aké prístupy sa javia ako najefektívnejšie v snahe facilitovať interkultúrny dialóg tak, aby bol prínosom pre obidve strany? Ktoré hodnoty sa javia ako kľúčové pri vytváraní spoločenskej harmónie a projektu úspešnej spoločnej Európy, integrácie a rozvoja?

V súvislosti s vytýčenými otázkami predpokladáme, že poznanie odlišnej kultúry, konštruktívny interkultúrny dialóg a úspešná medzinárodná spolupráca sú základom harmonického spolunažívania a fungovania stability a rozvoja nielen Európy, ale aj celého sveta. „Myšlienka medzikultúrneho dialógu je totiž spojená aj s nadväzovaním partnerstiev nielen v rámci členských štátov Európskej únie, ale aj s tretími krajinami na posilnenie stability a demokracie“ (Kapustová Helbichová, 2009, s. 11).

V spojitosti s napĺňaním cieľov interkultúrneho dialógu vystupujú do popredia aj priority Ministerstva kultúry SR, ktoré súvisia s podporou princípov tolerancie, plurality, rovnosti príležitostí, vzájomného poznávania, empatie a spolupráce, interkulturalizmu a medzikultúrnych kompetencií vo vzdelávacích programoch na školách a občianskych aktivitách s cieľom iniciovať interkultúrny dialóg, identifikovať príklady „dobrej praxe“ a skúseností, ktoré takýto dialóg vymedzujú.

Rovnako sa stretávame aj s pojmom globalizácia, ktorý zasahuje rôzne sféry nášho osobného a profesionálneho života. „Globalizačný proces je základným determinantom súčasnej podoby medzinárodných vzťahov a sveta ako takého. Aj súčasné hrozby a riziká sú vo svojej podstate globálnymi“ (Husárová, 2014, s. 52). V celosvetovom meradle môžeme sledovať stále sa prehlbujúce rozdiely (ekonomické, sociálne), pričom najohrozenejšie sú rozvojové krajiny.

Preto by sme v nadväznosti na globalizáciu mali byť zodpovední aj voči zvyšku sveta, hlavne z dôvodu súčasných možných rizík a hrozieb, ktoré sa kumulujú aj na základe sociálnej nerovnosti. Vzhľadom na to je nutné otázky spojené s bezpečnosťou a udržaním mieru riešiť na globálnej úrovni a pokúsiť sa do medzinárodných vzťahov zakomponovať čo najviac interkultúrnej citlivosti a kultúrnej inteligencie. Rovnako ako kultúra a identita, aj jednotliví globálni aktéri a ich činy sú vzájomne prepojené.

Globalizácia prináša pozitíva aj negatíva, ale aj nové potreby a výzvy (Newmanová, 2017). Jednou z nich je nachádzanie rovnováhy medzi globálnym a lokálnym a zachovanie diverzity i plurality (kultúrnej, politickej, spoločenskej, atď.).

Hoci globalizácia zasiahla nepochybne aj Slovensko, v rámci kultúrnej identity sledujeme návrat ku koreňom a tradíciám, návrat k jazyku – kultúre – identite. Evidentný je záujem o folklór, jeho prejavy a formy. Zaujímavým fenoménom je napríklad etnoštýl, ktorý sa darí zakomponovať nielen do rôznych odevných či doplnkových variácií. Aktívna aj pasívna participácia na folklóre teda odzrkadľuje hrdosť národa a posilňuje jeho identitu.

V predložennom texte sa držíme tézy, že k poznávaniu cudzích kultúr musíme pristupovať v prvom rade cez prizmu poznania vlastnej kultúry. Z daného pramení aj súčasný trend návratu ku koreňom, ktoré posilňujú kolektívnu/skupinovú identitu (spolunáležitosť, súdržnosť, sociálnu interakciu). V súčasnom období vzrastá hrdosť na lokality/lokálne prvky. Podľa K. Nádaskej (2017) sa „ľudia začali zaujímať o zabudnuté zvyky a obrady, mnohé sa snažia revitalizovať“ (in Macháčková, 2017, s. 41). O tom je aj diverzita európskych národov, ktoré vytvárajú farebnú mozaiku poskladanú z jednotlivých histórií a kultúr národov európskeho spoločenstva.

Začíname revitalizovať to, čo je pre krajinu typické, národné v protipóle k unifikačným tendenciám, ktoré so sebou prináša globalizácia. Ide o odklon od konzumného spôsobu života nútiaceho človeka pozerat' sa na svet inak, viac otvorene a empaticky voči vlastnej a následne aj inej, odlišnej kultúre. I keď Slovensko sa ešte stále môže javiť ako neinkluzívna krajina, skôr či neskôr si budeme musieť uvedomiť, že súčasná doba a spoločnosť je v podstate pluralitná vo svojich identitách, a preto by mala byť tolerantná k inakosti/odlišnosti (Vašečka, in Žitňanský, 2017).

Už samotný názov monografie, ktorý nesie názov *Jazyk – kultúra – identita*, evokuje vzájomné prepojenie týchto troch entít a opodstatnenie existencie každej kultúry, jazyka a identity na tomto svete. V súčasnom globalizovanom a zosieťovanom svete na jednej strane dochádza k stieraniu významu pojmov *národný*, *národná kultúra*

a národná identita, mnohí majú obavu z prichádzajúcich tendencií usilujúcich sa urobiť svet čo najhomogénnejším, na strane druhej sa však posilňujú väzby k niečomu, čo považujeme za lokálne, regionálne, miestne. Upevňuje sa teda aj lokálna, regionálna a etnická identita (Hall, 1992, in Klimová, Krejčí, 2015). Predostiera sa idea vytvoriť jeden globálny priestor, jeden trh, jednu menu, jednu politiku, no súčasne sa kulminujú negatívne sociálne problémy (hlad, bieda, terorizmus, náboženské konflikty a pod.) (Profantová, 2014). Z daného vyplýva, že uvedené negatíva (zhoršenie podmienok pre domácich podnikateľov, neadekvátne pracovné podmienky, veľké sociálne rozdiely medzi vyspelými a rozvojovými krajinami) prevažujú nad pozitívami (kultúrna rozmanitosť, mobilita, voľný obchod tovarov a služieb...). Aj týmto problémom dnes musíme čeliť a odpoveď na otázku *ako?* by mohla byť osobitou témou pre ďalšiu monografiu.

Zastávame názor, že radikálne presadzovanie len jednej kultúry a jedného jazyka v zmysle dosiahnutia akejsi homogénnosti je oveľa viac deštruktívne než pozitívne. Ako príklad môžeme uviesť globálne využívanie angličtiny, ktoré sa síce chápe ako uľahčenie cesty interkultúrnemu dialógu, avšak spoliehať sa len na angličtinu ako hlavný dorozumievací jazyk interkultúrnej komunikácie by mohlo narušiť kultúrnu kontinuitu a tradíciu iných kultúr a ich jazykov.

Podľa V. Gažovej (in Benczeová, 2014, s. 5) „procesy a fenomény súvisiace s globalizáciou (spojenie všetkých kútov sveta, priame kontakty s cudzími kultúrami, vznik nových médií) obohacujú ľudstvo, no znamenajú aj ohrozenie zvláštnosti jednotlivých kultúr produktmi šírenými hlavne kanálmi mediálnej kultúry.“ Tu sa do popredia dostáva hrozba akéhokoľvek imperializmu (ekonomického, politického, technologického či kultúrneho), hegemonie a následného preferovania konzumného a materiálneho spôsobu života a ďalších hmotných artefaktov. Odklon od tradícií a snaha o imitáciu len čisto jednej kultúry (napríklad západnej alebo americkej) petrifikuje kultúrnu identitu a spôsobuje odvrátenie sa od vlastných koreňov, histórie, kultúrneho a národného dedičstva, čo býva často sprevádzané pocitom neistoty, straty a neukotvenosti či vykorenenia v kultúre a spoločnosti.

Globalizácia nepochybne prináša aj výhody, hlavne pokiaľ ide o mobility, prepojenie kultúr, nové výdobytky vedy a techniky zabezpečujúce všestrannú komunikáciu atď. Oproti silnejšej globalizácii a zosieťovaniu celého sveta môžeme teda posilňovať lokálnu, národnú či kultúrnu identitu, čím zamedzíme pocitu vykorenenosti jednotlivca a dôjdeme až k upevneniu sociálnej súdržnosti. Každý človek potrebuje niekam patriť, byť súčasťou niečoho, kolektívu, resp. celku, sociálnych a kultúrnych spoločenstiev, mať pocit domova (Slušná, 2014), ktorý mu asocjuje špecifické miesto spojené s jeho kultúrou.

S kultúrnou odlišnosťou sa prakticky stretávame v rôznych sférach nášho osobného či profesionálneho života. Každý deň nám poskytuje príležitosť rozvíjať kontakt s príslušníkom inej kultúry. Prostredníctvom takýchto interkultúrnych stretov sa rozvíja interkultúrny dialóg, ktorý je efektívny za predpokladu, že sme si osvojili základné pravidlá interkultúrnej komunikácie spočívajúce v obojstrannej snahe pochopiť toho druhého či porozumieť mu, čo generuje vzájomné poznávanie ako základ rešpektu, empatie a tolerancie.

V naznačenom kontexte je kľúčové kultivovať interkultúrne kompetencie, ktoré nám pomáhajú zvládať zložité interkultúrne stretы vyžadujúce si hlbšie poznanie a váženie si inakosti. Tá by sa mala javiť ako pozitívna pridaná hodnota našich novovznikajúcich vzťahov s druhými.

Podľa Gažovej (2009, s. 44) „je dialóg cestou a efektívny dialóg je vzájomne obohacujúcou interakciou, ktorá otvára myseľ, povzbudzuje snahu participovať s rešpektom k inakosti na spoločných – hranice kultúr presahujúcich – aktivitách. Táto interakcia zároveň sprostredkúva i hlbšie poznanie seba, svojich možností, svojej kultúry.“ Na základe poznania a váženia si iných kultúr človek prejavuje záujem o rozvíjanie pozitívnych vlastností svojho vlastného duchovného života (človek je aj *homo spiritualis*). Tým, že kultivuje svoje interkultúrne kompetencie, si rozvíja zložky osobnosti nezávislé od materiálnych hmotných statkov. Stáva sa z neho kultúrny, duchovný, sociálne a empaticky citiaci človek uvedomujúci si zodpovednosť voči sebe a spoločnosti, v ktorej žije, ktorá mu poskytuje priestor na napĺňanie svojich cieľov, ideálov a prianí. Kultúra a poznanie cudzích kultúr nám

preto cibrí sebakritické schopnosti (angl. *self-critical skills*) a vlastnú sebareflexiu (angl. *self-reflection*).

Na svete existujú rôzne jazyky a kultúry, ktoré obohacujú komplexnú kultúrnu či jazykovú diverzitu celého ľudstva. Aj Európsku úniu môžeme idealisticky označiť za spoločenstvo, ktoré pestuje hodnoty ako pluralita a solidarita, i keď súčasný vývoj naznačuje, že kultivovanie týchto hodnôt v spoločenstve vzájomne seberovných a odlišných bude veľkou výzvou, hlavne pokiaľ ide o nové migračné vlny zasahujúce európske spoločenstvo/národy.

V rámci monografie vychádzame z predpokladu, že pre bezkonfliktnú existenciu rôznych kultúr v jednom spoločnom priestore je nevyhnutné vychovať čo najviac jedincov schopných kultúrneho cítenia, tolerancie, ochoty komunikovať, keď prichádzame do kontaktu s odlišnosťou, inakosťou. Len takíto ľudia môžu realizovať vzájomne obohacujúce interakcie s príslušníkmi iných kultúr. Vytváranie zmieňovaných vzťahov je prínosom pre celé spoločenstvo. Tento prístup si vyžaduje zároveň „kritickosť, rózne odmietanie negatívnych tendencií, deštruujúcich vlastné kultúrne hodnoty a tradície na ceste k tolerancii a tvorivému dialógu s druhou stranou“ (Pravdová, 2009, s. 138).

V snahe lepšie spoznať jednotlivé kultúry je možné ich klasifikovať podľa určitých parametrov, avšak týmto spôsobom ohrozujeme vlastné vnímanie danej kultúry, resp. spoločenstva, na základe vytvárania stereotypov, predsudkov alebo aj etnofaulizmov. Deje sa tak v prípade, že sa silno pridržame stanovenej klasifikácie a nevieme vybočiť z jej rámca. Napríklad striktné delenie kultúr na kultúru americkú, európsku či islamskú je v podstate pozitívne v zmysle získania nových vedomostí o istých kultúrach, ale ak nie sme schopní pozrieť sa na ne objektívne s istou dávkou kultúrnej citlivosti, môže generovať aj určitú stereotypizáciu.

Všetky charakteristiky o krajinách a ich kultúrach získané v rámci edukačného procesu alebo na základe vlastných skúseností by nám mali primárne pomôcť pri zorientovaní sa v inej krajine, kultúre či počas medzikultúrneho, prípadne interkultúrneho dialógu. Súhlasíme s názorom I. Stykovej (2016, s. 138), že „ak sa bližšie pozrieme na

spomínané základy vybraných kultúr, zistíme, že ide o stereotypy, predsudky a zovšeobecnenia určitých častí sveta, ktoré majú spoločné kultúrne črty.“ Ako vhodný príklad nám môže poslúžiť Európska únia ktorá je mozaikou rôznych kultúr, národov a ich jazykov. Často sa hovorí o tom, či je možné vytvoriť jednu spoločnú európsku identitu alebo kultúru, ktorá by reprezentovala a zastrešovala všetky ostatné kultúry členských štátov. Pravdou ostáva, že európska identita je založená práve na princípe zjednotenia v rôznorodosti, čiže na pluralite kultúr, národov a ich jazykov.

V súvislosti s migračnou krízou možno v súčasnosti pozorovať propagáciu európskej kultúry a identity, v ktorej sú zosobnené nasledovné hodnoty: dôstojnosť, mier, sloboda, rovnosť a demokracia (Styková, 2016). Uvádzané kľúčové prvky, ku ktorým môžeme zaradiť aj toleranciu, rešpekt a empatiu, sa potenciálne podieľajú na riešení konfliktov a zvládání patových situácií vyžadujúcich zachovanie pokoja a dávku kultúrnej citlivosti. Kultivácia takýchto hodnôt nielen v rámci cudzojazyčnej výučby napomáha pozitívne formovať našu interkultúrnu identitu, ktorá je aj predmetom aktuálnej monografie.

Naším primárnym cieľom je tiež analýza kľúčových aspektov nevyhnutných na rozvoj interkultúrnej identity a interkultúrnych kompetencií, ktoré zohrávajú významné postavenie v živote súčasného človeka. Zastávame názor, že poznanie jazyka je bez poznania kultúry nedostačujúce. Preto sa i prostredníctvom jednotlivých vyučovacích hodín cudzieho jazyka a kultúrnych štúdií snažíme sprostredkovať študentom čo najviac o systéme jazyka a jeho fungovaní na morfolologickej, syntaktickej či lexikálnej rovine, ale aj o jeho ukotvení v kultúre konkrétneho etnika.

Z uvedených dôvodov je zámerom tejto monografie poskytnúť ucelený pohľad na jazyk, kultúru a identitu. Konkrétne sa venujeme mnohohrstevnosti identity, mnohopočetným identitám (angl. *multiple identities*), osobitne interkultúrnej identite, kultúrnej citlivosti a kľúčovým interkultúrnym kompetenciám, ktoré je žiaduce rozvíjať od raného veku dieťaťa takým spôsobom, aby jednotlivec v budúcnosti vedel citlivo rozoznať rôzne kultúrne stereotypy, pestovať pozitívne a spozorovať tie negatívne. Významnú úlohu pri úspešnom rozvoji

interkultúrnej identity svojho potomka zabezpečujúc intergeneračný prenos kľúčových hodnôt 21. storočia, ktorými sú tolerancia, rešpekt, úcta, empatia a iné v tomto smere zohráva rodina a postoj rodičov.

Parciálnym úsilím vedeckej monografie je objasniť a vysvetliť pojmy ako identita, interkultúrna identita, interkultúrne kompetencie a kultúrna citlivosť a pomôcť študentom i ďalším čitateľom prepracovať sa cez pochopenie danej terminológie k vlastnej interkultúrnej identite a vo svojom živote ju kreatívne a zodpovedne rozvíjať. Ašpiranti bakalárskeho či magisterského štúdia si môžu vedomosti získané z monografie prehĺbiť aj na základe zoznamu použitej odbornej literatúry domácej i zahraničnej proveniencie.

Rovnako sa snažíme odôvodniť potrebu a výhody vývoja interkultúrnych kompetencií a identity a uviesť niekoľko konkrétnych príkladov ako ich formovať v rámci hodín cudzieho jazyka, resp. špecifických predmetov, ktoré priamo apelujú na interkultúrnú identitu. Pri rozvoji kreativity podporujeme aj kultúrnú citlivosť. Citlivosť, prípadne senzitivita sa vyžaduje aj pri interkultúrnom dialógu. Osvojovanie si cudzieho jazyka a nadobudnutie kultúrnej citlivosti má význam aj v spojitosti s naším osobnostným potenciálom.

Pozornosť zameriavame aj na iné než dominantné kultúry a jazyky (hlavne pokiaľ ide o počet hovoriacich), a to jazyky minoritné a menej používané. V monografii sa okrajovo venujeme írskemu jazyku, ktorý ako minoritný jazyk odzrkadľuje korene írskej kultúry a národa a tvorí súčasť kultúrneho a národného dedičstva Írov, i keď jeho budúcnosť je nejasná. Príklad írskoho jazyka a ochrany iných menej používaných jazykov a kultúr môže poslúžiť ako účinná pomôcka či argument, že aj malé národy so svojimi kultúrami a jazykmi sú hodnotnými a vzácnymi súčasťami života na tejto planéte. Zastávame tiež názor, že vnímanie malých národov, etník, ich jazykov a kultúr tvorí základ pre rozvíjanie kultúrnej citlivosti a pestovanie interkultúrnej identity a interkultúrnych kompetencií.

Zdá sa, že v súčasnej dobe zasiahnutej novými informačnými a technologickými vymoženosťami musíme viac než kedykoľvek predtým robiť čo najväčšiu osvetu kľúčovým hodnotám a pripomínať si, že len tolerancia a rešpekt voči druhým nám môže zabezpečiť

hodnotné prežitie vlastného života. Ako pedagógovia, rodičia a vôbec ľudia nesieme predsa aj určitú dávku zodpovednosti za svoje vlastné činy ovplyvňujúce nielen nás samotných, ale aj nasledujúce generácie.

To nás privádza k neustálemu premýšľaniu o svojej vlastnej kultúrnej a interkultúrnej identite, ktorá sa v priebehu času mení, kreje a naberá nové črty a vlastnosti. Preto sa prikláňame k tvrdeniu, že len na základe poznávania a vnímania odlišností, introspekcie a sebareflexie dokážeme skutočne vnímať jedinečnosť života a kultúry, ktorá tiež vytvára svoju vlastnú mozaiku.

1 IDENTITA

Azda najdôležitejším krokom k pochopeniu pojmu identita je uvedomiť si, že identita sa kreuje nielen na základe totožnosti, identickosti. Identitu pomáha dotvárať rôznorodosť, odlišnosť, rôznosť, diverzita. Kultúry a jazyky nie sú identické, môžu si byť nanajvýš podobné. Pre identitu je rôznorodosť obohacujúcim prvkom. Identita sa mení počas našich interakcií v spoločnosti.

V súčasnosti sa človek stretáva s rôznymi kultúrami a svoju identitu reflektuje, utvára, pretvára na základe týchto stretov. Identita a odlišnosť sú teda úzko previazané (Mistrík, 2016). Identita vo svojej mnohovrstevnosti toleruje odlišnosť. Identita je flexibilná entita. Neustále podlieha zmenám a je modelovateľná.

V súčasnej dobe nie je naša identita fixovaná na určité miesto, resp. profesiu, ako to bolo v minulosti, keď sociálnu identitu jednotlivca determinovali rôzne faktory, ktoré boli vopred stanovené a len ťažko meniteľné. Naš profesionálny život pretkáva sféru najintímnejších vzťahov v rodine či bližšom okolí. V rámci takto definovaného života len zriedka ostávame na jednom mieste. Presuny na iné miesta sa stali súčasťou globalizujúceho myslenia a multikultúrneho sveta. Hranice síce neprestávajú existovať, ale stávajú sa širokospektrálne priestupné, hlavne pokiaľ ide o krajiny, v ktorých nehrozí nebezpečenstvo vojny alebo konfliktu.

Našu identitu teda už dávno neohraničuje miesto narodenia, ba práve naopak, miesto pôvodu môžeme efektívne reflektovať, porovnávať s ďalšími stovkami miest, ktoré počas života navštívime. Sebareflexia vlastnej identity nám pomáha nájsť si miesto v súčasnom svete. Spomienky, pamiatky, ľudia, príroda, priemysel, súčasný život, minulosť, politické súvislosti, rodina, osobná história, história národa, vlastné aktivity sú len jednými z vybraných faktorov, ktoré sa podieľajú na formovaní našej identity (Mistrík, 2016). Identitu vnímame v premenách času, v určitom kontexte, či už ide o kontexte región, krajinu alebo vyšší územný celok, pričom do všetkých týchto

zložiek vstupuje interakcia s tými druhými, ktorí našu identitu spoločne menia, pretvárajú, modifikujú, determinujú, obohacujú atď.

Zastávame názor, že vitalita národa v súčasnosti spočíva hlavne v rozvíjaní interkultúrnej identity a interkultúrnych kompetencií, ktoré umožňujú zvládnuť interkultúrne strety za predpokladu využitia tolerancie a rešpektu ako kľúčových hodnôt 21. storočia. Súhlasíme aj s názorom I. Štúra (2016, s. 91), že „filozofia, veda, umenie naplňajú náš vnútorný život a ak má byť vzdelaný národ, musí každý jednotlivec prispieť.“ Každý človek má moc obohatiť celkový dobrý chod spoločnosti za predpokladu, že disponuje schopnosťami a vôľou, ochotou či motiváciou byť jej nápomocným. Čím viac je osobnosť interkultúrne kompetentnejšia v zmysle pestovania svojej interkultúrnej identity a interkultúrnych kompetencií, tým je jej život bohatší a krajší nielen po materiálnej a konzumnej, ale i duchovnej stránke, keďže mu cudzie kultúry a jazyky prinášajú zisk nemateriálnej povahy v podobe novonadobudnutých vzťahov, priateľstiev, dohôd uzavretých so vzájomným rešpektom, úctou a toleranciou.

Takýmto spôsobom dochádza k cibreniu nových pozitívnych myšlienok a kultivovaniu citov založených na vzájomnej spolupráci s druhými a nie na konkurencii, ktorá predpokladá súťaženie a dve strany: porazeného a víťaza.

Štúr (2016) pripomína, aké potrebné je vážiť si to, čo nám ostalo z minulosti. Bez jej poznania nemôžeme chápať korene našej vlastnej identity. Neopomenutie, nezabúdanie a poznávanie vlastnej minulosti je cestou k pestovaniu vedomého ducha národa. Oboznamovanie sa s cudzími kultúrami je zase základom zdravej interkultúrnej identity, ktorá okrem iného predpokladá aj uvedomenie si minulosti krajiny, s ktorej členmi prichádzame do kontaktu. Takýmto spôsobom si pestujeme vedomého ducha, otvorenosť voči iným, úctu, toleranciu a rešpekt.

V pretechnizovanom 21. storočí je pre človeka priam kľúčové uvedomiť si jeho miesto v rámci celkového ekosystému a kultúrnej diverzity v zmysle pestovania pozitívnych hodnôt, akými sú rešpekt, úcta a vzájomná tolerancia. Jednotlivec svojou pozitívnou aktívnou činnosťou (aj formou aktívneho občianstva) prispieva ku

komplexnému zmysluplnému fungovaniu spoločnosti. Týmto spôsobom sa pre spoločnosť a celý svet stáva prínosným. Ak sa majú zlepšiť interkultúrne vzťahy medzi jednotlivými národmi, musíme zmeniť aj naše vlastné návyky orientované na silný individualizmus a materiálnu stránku života.

V naznačenom smere sú rešpekt, tolerancia a úcta dominujúcimi aspektmi pre definovanie nového zmyslu života človeka, ktorý by mal byť popretkávaný skúsenosťami generujúcimi rozvoj interkultúrnej identity a kompetencií.

1.1 Koncepty identity

Identita je jedným zo základných termínov súčasnosti. Označuje stotožnenie sa jedinca s určitým celkom na základe znakov, ktoré vedome či podvedome prijíma za svoje. Každá ľudská bytosť sa považuje za vlastnú identitu, za subjekt morálnej zodpovednosti. Tento koncept seba porozumenia je podmienený ontologicky, antropologicky, pragmaticky, politicky a pod. v rôznych úrovniach diferenciacie na báze kultúrnej, sociálnej, rodovej a etnickej príslušnosti, ktoré sa vzájomne prelínajú. Z tohto dôvodu dnes identita ako pojem stojí v centre polemík. Vyjadruje nielen jednu identitu – totožnosť jednotlivca, ale zároveň súhrn všetkých eventuálnych identít, ktoré môže jednotlivec získavať.

V našom prípade sa odvolávame na sociologické ponímanie identity, v ktorom má jej transformácia svoje základy v samotnej štruktúre dejín, a pritom „identita sama nezostáva uzavretá medzi štyrmi stenami, ale je orientovaná na príslušnú kultúru“ (Palenčár, 2004, s. 20). Kultúra má nenahraditeľnú úlohu pri formovaní jednotlivca, ktorý vedome či podvedome prijíma normy, hodnoty a vzory, a tým sa formuje aj jeho videnie sveta. „Problematika identity človeka je neodmysliteľne spätá s kultúrou“ (Palenčár, 2004, s. 61).

Prvé koncepty identity začínajú vznikať v 19. storočí, v období, keď sa história stáva vednou disciplínou. Identita sa viaže na politickú príslušnosť, ktorá súvisí s príchodom demokratických princípov

namiesto absolutistických vlád. Systém riadenia štátu sa radikálne mení – zo systému vlády panovníka na systém pre všetkých, so všeobecným záujmom. Jednotlivec získava rovnosť postavenia v spoločnosti tým, že nadobúda občianske práva.

Tzv. politická identita je dnes už len jednou z mnohých identít, ktoré môže človek v spoločnosti získať. V súčasnosti je všeobecne prijímaná téza o pluralite identít každého jedinca v súvislosti s jeho kultúrno-sociálnym zázemím. Preto sa podľa jednotlivých kategórií determinovaných spoločenským usporiadaním zvyčajne uvádza identita kultúrna, sociálna, národná, etnická a pod.

Podľa R. Czarneho (2008) má každá z identít svoje korene v kultúre a ich základom sú hodnoty, ktoré daná kultúra presadzuje, ako aj ich konkrétne prejavy v spoločnosti. Identita je z pohľadu expertov viazaná na etnický pôvod. Až okolo roku 1990 sa jej ako samostatnej kategórii začínajú venovať viacerí autori, napríklad William Bloom či Bernard Giesen. Podľa zmieňovaných osobností je jej dominantou črtou „predstava o spoločných tradíciách a hodnotách, o spoločné pamäti a mýtech a spoločných zákonech“ (Hroch, 2009, s. 37). Dnes je etnická identita považovaná za základný pilier ľudskej identity spochybňovaná. Vzhľadom na početné migrácie v Európe v priebehu celých storočí je samotná homogenita rasy, náboženstva a jazyka etnika ťažko dokázateľná.

Za druhý pilier identity je označované náboženstvo. V prípade civilizovanej Európy sa ním rozumie kresťanstvo. Európa však nezostáva zatvorená voči svetu a už od prvých väčších reformačných hnutí a cirkevných rozkolov v kresťanstve, ako aj pod vplyvom ostatných náboženstiev, sa nedá hovoriť o jednotnom náboženstve vo všeobecnosti určujúcim identitu. Nemožno ale vylúčiť subjektívne vnímanie náboženskej identity jedincom.

Bogotská deklarácia (1978) uvádza, že kultúrna identita determinuje percepciu života, keďže vychádza z histórie a mení sa smerom do budúcnosti a je v procese neustálej premeny, dospieva k svojmu obnovovaniu a zlepšovaniu. Preto možno len problematcky staticky zdefinovať každú rovnu identity.

M. Castells (1999) navrhuje rozdelenie na:

1. Legitímnu identitu (fr. *identité légitimante*) – jedinec je súčasťou občianskej spoločnosti riadenej jej inštitúciami a orgánmi.
2. Identitu odporu (fr. *identité résistance*) – človek sa stáva príslušníkom určitej skupiny kolektívnym odmietaním princípov.
3. Identitu ako projekt (fr. *identité projet*) – identita sa neustále pretvára, pričom si ju človek kreuje procesom žitia.

Identita vždy existuje vo vzťahu medzi individuami a prostredím, čo vyjadruje myšlienka spolupatričnosti (fr. *appartenance*), založená na predpoklade, že človek hľadá svoju príslušnosť k skupine (rodina, mesto, krajina a pod.) vytvorením väzby k jednému alebo viacerým kultúrnym atribútom.

Diskusie o identite sú v súčasnosti veľmi aktuálne práve kvôli rastúcemu vplyvu globalizácie. Identita je plastický výraz, ktorý môže zahŕňať mnohé významy. Preto by bolo vhodné ich v budúcnosti diferencovať a perspektívne nahradiť vyhovujúcejšími výrazmi.

Identita vyjadruje jednotlivca samého o sebe, jednotlivca cez vzťahy k sociálnemu prostrediu, ale aj súbor atribútov, ktoré zahŕňa a vytvára si v kultúrnom prostredí. „Človek získava základy svojej identity internalizáciou konkrétneho systému presvedčení a jeho sprievodných foriem cítenia a interakcie. Kultúra ovplyvňuje svojich jednotlivých príslušníkov duševne, telesne a sociálne. Identita je v tomto holistickom chápaní funkciou enkulturácie“ (Šulavíková, 2006, s. 149). Aj z uvedeného dôvodu upriamujeme pozornosť na kultúrnu dimenziu identity.

1.2 Kultúrna identita

Pri zedefinovaní konceptu kultúrnej identity je potrebné opätovne rozanalyzovať všetky determinanty, ktoré ju formujú. S. Abou (2011) rozlišuje kultúrnu identitu na troch úrovniach kultúry:

1. kultúru ako dedičstvo istej etnickej skupiny;
2. kultúru ako dedičstvo národa;
3. kultúru ako supranacionálny prejav istej komunity.

Z uvedených tvrdení vyplýva, že na prvej úrovni kultúra určitej entity prináleží istej skupine, národu, nadnárodnému spoločenstvu, komunite. Antropologicky je však identita vo svojej podstate prepojená na etnicitu, no etnikum ako homogénny celok je často mystifikované¹. Domnievame sa, že v etnickej skupine je identita spojená s historickými skutočnosťami, ktoré ju formovali, ako aj so spoločným pôvodom jej členov. Preto sú jej ďalšími základnými charakteristikami jazyk, náboženstvo a teritórium (Darulová – Košťalová, 2010).

Druhú úroveň kultúrnej identity charakterizuje národná identita. Podľa niektorých autorov (Kim, 2001; Průcha, 2010) je tento termín zrozumiteľnejší a pochopiteľnejší ako etnická identita. Národná identita sa priamo viaže k národnému povedomiu, zániku ríš a vzniku teritoriálnych štátov. Ako naznačujú historické súvislosti, môžeme rozlíšiť tri typy štátov a na ne nadväzujúce identity. V prvom rade je to identita viažuca sa k národným štátom, ktoré sú späté s etnickým pôvodom. V druhom prípade hovoríme o plurietnických štátoch, národnú identitu teda tvoria prvky dvoch či viacerých etník. V poslednom prípade vnímame národy, ktoré spájajú fragmenty viacerých etník a tie sa prejavujú i v národnej identite (Abou, 2011).

Etnikum je v kultúrnom koncepte pokladané za pôvodnú komunitu, ktorá bola pod vplyvom migrácie a historicko-spoločenskej situácie frakcionovaná do rôznych skupín a národov. Z naznačeného dôvodu je slovné spojenie etnická skupina preferovanejšie ako slovo etnikum. Pojem národ je v právnom vnímaní považovaný za združenie ľudu s heterogénnou a/alebo homogénnou kultúrou riadené štátnymi orgánmi. Sociológovia často považujú národ za kultúrne homogénnu entitu.

¹ Autor sa prikláňa k názoru, že i v homogénnej skupine dochádza k diverzifikácii prejavov a z tohto dôvodu nie je možné prezentovať homogénne etnikum izolovane, bez vzťahu k okoliu, iným prejavom kultúr a k vnútornej diverzifikácii. Z tohto dôvodu je klasický koncept etnika ako uzavretej kultúrnej skupiny prekonaný.

Ak sa pokúšame analyzovať proces kultúrnej identifikácie, je nevyhnutné brať do úvahy stupne variovania od homogénnych kultúrnych prejavov k heterogénnym, ktoré sú pozorovateľné v spoločensve (Abou, 2011). Národný štát si ako celok udržiava regionálnu špecifickosť, pričom kultúrna homogenita sa prejavuje tým, že štát funguje ako supraetnikum.

Kultúrna, etnická i národná identita sa navzájom prelínajú. V niektorých prípadoch (ako v prípade Belgicka, Írska či Kanady) si všímame prejavy až tzv. etnokultúrnej identity, ktorá je nadradená nad etnickú a vykazuje vlastné špecifické črty. Kultúrnu identitu vnímame ako kolektívny fenomén, ktorý je zložený z viacerých vrstiev. Kolektívne vedomie príslušnosti k skupine sa odráža vo vedomí jedinca a prechádza do synchronickej dimenzie². Kultúrna identita sa javí byť mobilnou, keďže je viazaná na príslušnosť jedinca k určitej kultúrnej entite. Každý človek ju môže pociťovať individuálne na viacerých úrovniach. Napríklad obyvateľ Francúzska sa môže cítiť v rovnakej miere Európanom, Francúzom i Bretóncom. K tomuto procesu sebaidentifikácie s kolektívnou identitou dochádza spontánne, pričom každý jedinec si tak vytvára svoju vlastnú skutočnú identitu.

Kultúrna identita nabera dynamiku a prejavuje sa pri kontakte odlišných kultúrnych skupín. Tento proces je viditeľný i pri súžití rôznych kultúrnych skupín v rámci jedného štátu. Je výsledkom dobovačných vojen z minulosti, kolonizácie, migrácie i imigrácie. Proces akulturácie, ktorý je kultúrnou integráciou, prebieha medzi dominantnou kultúrou a inými/ostatnými kultúrami. R. Bastide (1970) vníma tento proces v dvoch úrovniach – v materiálnej a v duchovnej. Jedinec podľa neho najprv prijíma kultúru cez jej vonkajšie prejavy, následne spoznáva kultúrne kódy, ale až neskôr je schopný prijať pravidlá a hodnoty spoločnosti (často sú to až ďalšie generácie). Príkladom takejto zmeny kultúrnej identity je emigrant a jeho potomok, ktorí majú dve rozdielne identity, pretože obe sa formovali v dvoch odlišných kultúrnych prostrediach.

² Synchronická dimenzia sa prejavuje v psychologickvej rovine, keď si jedinec uvedomuje svoje zakorenenie do kultúrneho systému a vedie svoje konanie tak, aby bolo v súlade so systémom, ktorého je členom. Adaptácia na tento systém si vyžaduje poznanie noriem a hodnôt danej kultúrnej entity.

Kultúrna identita nie je nemenná. Je v neustálom procese, keďže každý jedinec prechádza sociokultúrnou premenou spojenou so zmenami v jeho hodnotovom rebríčku. Tieto hodnoty sa viažu k ľudskej bytosti a princípu jej slobody a rovnosti. „Konkrétne [tento princíp, pozn. autorky] slúži ako regulačný princíp, ktorý vedie k rozlišovaniu kultúr, a vedie jedinca v interkultúrnej situácii k rozpoznaní toho, čo je v každej kultúre prítomné, dobré alebo zlé, lepšie alebo horšie pre človeka, pre ľudstvo“ (Abou, 2011. s. 20).

Podľa R. Bastida (1970) je to práve akulturácia, ktorá mení zatvorené spoločnosti na otvorené a vedie k pozitívnemu stretu civilizácií³. Len v procese akulturácie sa podľa neho kultúrna identita jedinca orientuje na rozvoj jeho ľudskej podstaty.

Ako uvádzame v ďalšej kapitole, koncept interkulturality sa rozvíja od 70. rokov 20. storočia a je s ním úzko prepojený koncept kultúrnej identity. V tomto období sa celý proces sociálnych premien nazýva kultúrnou zmenou (angl. *cultural change*) a jej cieľom má byť obohatenie kultúrnej identity a kultúrneho priestoru.

Podľa Y. Y. Kim (2001) kultúrna identita vzniká v skorom detstve procesom enkulturácie prostredníctvom komunikačných interakcií jedinca s novým kultúrnym prostredím. Takýto človek získava povedomie o relatívnej podobe hodnôt a univerzálnych aspektoch ľudského správania. Dnes sa opätovne upriamuje pozornosť na kultúrnu identitu. „Otázka kultúrnej identity je najmä v európskom kultúrnom priestore aktuálnym problémom a to pod vplyvom napätia, ktoré prináša multikulturalizmus, ako aj vzájomné nepochopenie rozličných kultúrnych identít“ (Šulavíková, 2006, s. 237).

Identita jedinca je súborom postojov, pocitov a relatívne stabilných prejavov osobnosti, ktoré sa viažu k nemu samotnému a/alebo cez ktoré vníma svoje okolie a je ním vnímaný. Vďaka ukotveniu vo svojej identite ostáva slobodnou bytosťou v priestore a čase. Podľa

³ Stretu civilizácií sa venuje dielo S. Huntingtona (2001) s rovnomenným názvom, ktoré získalo popularitu v USA. Európska odborná verejnosť sa k nemu vyjadruje kriticky, keďže príliš redukuje diverzitu kultúr a vytvára zjednodušené univerzálne kultúrne charakteristiky zvolených civilizácií, na základe ktorých predpokladá ďalší vývoj globálnej situácie.

nášho názoru však samotná identita nie je iba podmienkou na vznik komunikácie, ale zároveň je aj jej výsledkom.

1.3 Interkultúrna identita

Identita tvorí jadro každej osobnosti. V najširšom ponímaní ju môžeme rozdeliť na skupinovú a individuálnu. Kultúrna (kolektívna) identita je vo všeobecnosti kladne prijímaný koncept. Každý jedinec si uvedomuje hranice vlastnej identity, pociťuje ich a vďaka kultúrnej homogenizácii sa vníma ako uzročený s vlastným kultúrnym systémom a uzemnený v ňom. Exkluzivita a jedinečnosť kultúrnej identity je pozitívne vnímaná spoločnosťou.

Interkultúrna identita prekonáva kultúrnu identitu viažucu sa na jednu kultúru. Zahŕňa vitálny komponent emocionálnej identifikácie nelimitovaný jednou sociálnou skupinou alebo kultúrou. Fenomén identity je úzko spätý s interkulturalitou a interkultúrnymi aktivitami, najmä komunikáciou, ktorá prináša výzvy a konfrontácie. Myslenie, cítenie a správanie človeka priamo súvisí s jeho identitou. „Transformácia interkultúrnej identity sa prejavuje v progresívnom výsledku orientácie na seba/iných, ktorý je individuálny/ ktorí sú individuálni“ (Kim, 1994, s. 14). Vnútorň posun vedie k obohateniu a rozšíreniu osobnosti. Maslow (2000) tento pohyb nazýva sebaaktualizáciou osobnosti. Každý človek, ktorý sa vedome rozhodne rozvíjať svoju interkultúrnu identitu, resp. je k tomu vedený, prechádza určitými fázami transformácie. Tento proces je vysoko individuálny.

Interkultúrna identita má optimálny stupeň komunikačnej kompetencie a pri komunikácii s indivíduami, ktoré sú značne odlišné, vychádza z normatívov danej kultúry. Primeraný vývoj interkultúrnej identity je závislý od sociokultúrnych podmienok a historických predpokladov, v ktorých interkultúrna identita nečelí nerovnosti, predsudkom a diskriminácii.

Práve osobnostný rozvoj interkultúrnej identity jedinca je nevyhnutný pre aktívnu participáciu na medzinárodných projektoch, prípadne pre prácu v medzinárodných tímoch. Okrem profesionálnych

kompetencií a schopnosti adaptácie na nové prostredie je to práve kultúrna interakcia, ktorá je „kľúčovým elementom efektívnosti kooperácie“ (Cossette – Verhas, 1999, s. 321). Bez rozvoja interkultúrnej identity a interkultúrnych kompetencií je človek limitovaný vo svojich možnostiach účasti na zmieňovaných medzikultúrnych aktivitách.

Priamy kontakt s príslušníkmi inej kultúry a snaha o vzájomnú spoluprácu je účinným nástrojom boja proti predsudkom a nerovnosti príležitostí. Koncept interkulturality stojí v opozícii voči jednej stálej a nemennej kultúre, vyjadruje dynamiku, ktorá vedie k transformácii kultúr. Z tohto dôvodu sa nedá orientovať len na porovnávanie kultúr. Interkulturalita vytvára predpoklad pre interaktívne pole, v ktorom vzniká priestor na komplexnejšiu analýzu charakteristických aspektov jednotlivých kultúr.

Dôraz je kladený na samotné štúdium kultúr. Interkultúrna identita sa rozvíja v dynamike procesov (psychologických, vzťahových, skupinových, inštitucionálnych a pod.). Interkultúrna identita sa nesnaží odstraňovať kultúrne odlišnosti, ale skúma ich tvorbu, reakcie a transformácie. Nevzťahuje sa len na komparáciu dvoch objektov, ale vzniká v súvislosti s komunitou.

Z tohto pohľadu je interkulturalita produktom dvoch odlišných interkultúrnych identít, v ktorých sa spájajú dve odlišné kultúrne prostredia. Metodologicky je dôraz kladený na „ja“ (individuálnu identitu), ktoré sa prejavuje v komunikačnej dynamike. Komunikácia sa v tomto prípade nedá zredukovať na prenos informácií, ani na aktivitu kódovania – dekódovania. Je výsledkom permanentných procesov, zahŕňa veľké množstvo účastníkov komunikácie (angl. *interlocutors*) a kontextov. Na jej realizáciu je nevyhnutné poznanie lingvistických i kultúrnych kódov, avšak vyžaduje aj poznanie samotnej kultúry.

Podľa J. Habermasa (2011) je každá komunikačná situácia jedinečná a nereprodukovateľná. Vyžaduje si poznanie komunikačných pravidiel jedincov v ich kultúrach a schopnosť správne interpretovať danú situáciu. Práve rozvoj interkultúrnej identity by mal viesť k posilneniu schopnosti interpretácie.

Odohráva sa na troch úrovniach:

1. reprezentatívna úroveň – externý pozorovateľ situácie;
2. intersubjektívna úroveň – vzťah ja a druhá strana;
3. reflexívna lingvistická úroveň.

Pri komunikácii odlišných kultúrnych identít je potrebné vytvoriť nové kódy – kultúrne hybridy – ktoré nemusia byť vlastné ich pôvodnej kultúre, ale v snahe o spoluprácu sú kultúrne identity ochotné hľadať kompromisy. Uvedená kompetencia je závislá od schopnosti a kapacity analýzy vlastnej kultúry a jej „prehĺbenia“. Interkultúrna identita totiž predpokladá rozvinuté vnímanie konceptu kultúry a jeho praktické využitie v reálnych situáciách.

Problémom rozvoja interkultúrnej identity je najmä etnocentrizmus, ktorý je charakterizovaný ako „tendencie poznávať, hodnotiť a interpretovať okolný svet jen z perspektivy kultúry vlastného etnického spoločenství“ (Průcha, 2010, s. 47). Predpokladom etnocentrizmu je fakt, že všetci vidia veci takým spôsobom, aký je vlastný našej kultúre. Chýba otvorenosť akceptovať odlišné kódy a rituály, keďže pri naznačenom strete cítime ohrozenie vlastnej kultúry.

Prijatie relativizmu a decentralizovania sa od vlastnej kultúry je náročné. Transformácia na interkultúrnú identitu si vyžaduje kontakt s inými kultúrami, pričom pasívne prijímanie informácií nie je postačujúce.

Podľa Povchaniča (2010) pozostáva táto transformácia zo štyroch etáp:

1. redukcia iných vlastnými kultúrnymi kódmi;
2. vstup do kultúrnych kódov iných;
3. poznanie relatívneho charakteru kultúrnych kódov;
4. vytvorenie medzikultúrneho priestoru.

Kľúčovým elementom interkultúrnej komunikácie je transformácia a relativizovanie hodnôt. V prvej fáze posudzujeme odlišné kultúry podľa nášho vlastného kultúrneho systému, neskôr si začíname uvedomovať odlišnosti a podobnosti, ako aj ich relatívnu povahu. Ak v tejto fáze prekonáme obavy o ohrozenie vlastnej kultúry, tak nechávame otvorený priestor na vytvorenie interkultúrneho prostredia, v ktorom sú všetky kultúry rovnocenné a schopné vzájomnej komunikácie.

Interkultúrna identita predpokladá existenciu kultúrnej diverzity, ktorá vytvára vzťah k „rozdielnej predstave času, priestoru, postojov tvárou v tvár profesionálnej alebo sociálnej hierarchii, zvykom a konvenciám“ (Povchanič, 2012, s. 81). Ako uvádza autor citátu, kultúrne prejavy môžu determinovať kultúrnu identitu a spôsobiť kultúrny šok. Za symptómy uvedenej skutočnosti považuje pocit vykorenenia a nostalgie, frustráciu, hnev, depresiu, letargiu, odmietanie komunity, jazyka a kultúry a taktiež oslabenie celkového zdravotného stavu.

Pocitu kultúrneho šoku predchádza obdobie eufórie a nasleduje po ňom fáza privykania si na iný kultúrny systém, akulturácia a stabilita v novom prostredí. Predpokladáme, že kultúrny šok je reakciou na iný kultúrny systém, ktorého pravidlá odporujú nášmu vnútornému nastaveniu. Kultúrny šok je zvyčajne len prechodnou fázou. Niektorí jedinci ho prekonajú, ale napriek tomu odmietajú prijatie kultúrnych či náboženských hodnôt iného systému a ostávajú pevne zakorenení vo vlastnej kultúre. Aj z tohto hľadiska je dôležité porozumenie hlbším vrstvám kultúrneho systému.

2 KULTÚRA

Kultúru považujeme za integrálnu súčasť identity. Pojem kultúra môžeme používať v užšom či širšom význame. V užšom slova zmysle ide o vyššiu kultúru, ktorá zahŕňa architektúru, umenie atď. V širšom slova zmysle chápeme kultúru ako implicitnú entitu, ktorú tvoria rôzne kultúrne kódy, tradície a vôbec všetko, čo nie je voľným okom viditeľné, ale k čomu sa môžeme dopracovať aj na základe rozvíjania interkultúrnych kompetencií.

Podľa *Veľkého sociologického slovníka* (1996) je kultúra sociálne determinovaná, čo znamená, že súvisí s ľudským spoločenstvom, pričom iniciuje vzájomnú súdržnosť jej členov, a tým pádom sa podieľa aj na kreovaní identity (kultúrnej a národnej). Kultúru môžeme označiť za univerzálny ľudský fenomén zahŕňajúci jednotlivé kultúry a subkultúry, explicitné a implicitné kultúrne vzory, vzťah kultúry a osobnosti, jazyka a myslenia v konkrétnom sociokultúrnom kontexte.

Kultúru môžeme teda pozorovať v rámci:

- *artefaktov* (vytvorených ľudskou činnosťou);
- *sociokultúrnych regulatívov* (normy, hodnoty, kultúrne vzorce);
- *ideí*;
- *inštitúcií*.

K. Klimová a K. Krejčí (2015) delia kultúru na objektívnu a subjektívnu. Objektívna kultúra zahŕňa reálie (krajinovedu). Ide o súhrn vonkajších, mimojazykových (poznatie geografie, histórie, sociálna a politicko-ekonomická štruktúra) a vnútorných, jazykových reálií (lingvoreálie). Subjektívna kultúra sa vzťahuje na psychologické charakteristiky typické pre dané spoločenstvo a interakcie, ktoré tvoria základ interkultúrnej komunikácie. Subjektívna kultúra je teda menej viditeľná. Obidve sú vzájomne prepojené a dôležité. Na hodine cudzieho jazyka je preto potrebné venovať pozornosť obojstranným – subjektívnej aj objektívnej kultúre.

Kultúru vnímame predovšetkým ako súhrn duchovných a materiálnych hodnôt vytvorených a vytváraných ľudstvom v celej jeho histórii, je to spôsob ľudskej existencie. Aj hodnoty vychádzajú

vždy z určitej kultúry. Všetky zložky kultúry (kultúrne tradície, kultúrna identita i hodnotový systém) sa vzájomne prelínajú (Poláková, 2014).

Pojem kultúra teda zahŕňa vo vzájomnom prepojení:

- „tzv. druhú prírodu (skutočnosť vytvorenú človekom),
- svet hodnôt a noriem (hodnotovo-normatívny systém),
- zvyklosti a tradície, ktoré treba rešpektovať (regulatívna funkcia kultúry)“ (Matúšová, 2014, s. 127).

Z daného vyplýva, že človek je primárnym stvoriteľom kultúry samej osebe. Kultúra je manifestovaná. Hodnoty môžu prežiť len vtedy, ak dochádza k ich praktizovaniu a uplatňovaniu v reálnom živote. Nato všetko sú potrební ľudia, ktorí zabezpečujú intergeneračný prenos kultúry, kultúrnych vzorcov, tradícií, hodnôt, spôsobu života atď. Za pozitívne hodnoty pritom považujeme toleranciu, rešpekt, úctu k iným kultúram či empatiu. Existujú však aj tzv. antihodnoty, resp. novodobé hodnoty konzumácie a komfortu, z ktorých pramení túžba po moci a ovládaní druhých (Matúšová, 2009).

Musíme si zvyknúť na to, že čím ďalej, tým viac sa budeme stretávať s rôznymi, dnes nám ešte neznámymi kultúrami, ich jazykmi a príslušníkmi. Pestovanie povedomia o iných kultúrach, posilnenie kultúrnej citlivosti a interkultúrnych kompetencií je v súčasnosti nevyhnutné, ak chceme udržať bezpečnosť a mier vo svete, keďže hrozí stále väčšie civilizačné neporozumenie, ba dokonca stret civilizácií (Matúšová 2009, Huntington 2001 a i.).

Kultúra sa neustále mení, podlieha zmenám, ktoré vznikli ako odozva na rôzne spoločenské udalosti a prejavy. Sem zaraďujeme aj migračné vlny a migračnú krízu nenechávajúcu žiadnu kultúru, hlavne nie tú, ktorej sa blízko dotýka a do ktorej modelov zasahuje, intaktnou.

Práve dnes si viac ako kedykoľvek predtým musíme uvedomiť význam kultúry a jej integrálnych súčastí. Kultúra má človeka predovšetkým kultivovať a pestovať v ňom kultúrne hodnoty hodné nasledovania. Preto je i v akademickom priestore nevyhnutné viesť otvorený dialóg o význame hodnôt v 21. storočí a eliminovať vznikajúce antihodnoty v snahe odvrátiť akékoľvek nebezpečenstvo (extrémizmus), ktoré by mohlo ohroziť (európsku) kultúrnu identitu.

Hodnoty musíme neustále prehodnocovať a pristupovať k nim kriticky; pýtať sa, či ešte stále spĺňajú svoje poslanie. Buď ich treba posilniť, alebo doplniť novými. Každá krajina má iný (odlišný či podobný) systém spoločenských kultúrnych hodnôt a jednotlivec si v rámci rozvoja vlastnej osobnosti musí pestovať aj vlastné hodnoty, ktoré sú do určitej miery ovplyvnené celospoločenskými hodnotami.

Kultúra je aj integrálnou súčasťou medzinárodných vzťahov a kultúrnej politiky ako nástroja progresu a stability. Preto by kultúrna politika mala podporovať dodržiavanie zásad interkultúrneho dialógu. Mala by byť predovšetkým o propagovaní vzájomného rešpektu rôznych kultúr a kultúrnych zvláštností, jedinečností kultúr a ich partikularít. Kultúrna politika štátu môže teda iniciovať ekonomický a sociálny rozvoj ako aj rozvoj vlastnej osobnosti, posilniť kultúrne myslenie v rámci porozumenia kultúrnym rozdielom, a tým zaistiť určitú kvalitu života.

Spoločnými témami európskych dokumentov vo vzťahu ku kultúrnej politike sú napríklad:

- *zlepšovanie a podporovanie znalosti kultúr a kultúrna spolupráca s nečlenskými krajinami únie;*
- *podporovanie dialógu medzi kultúrami a kultúrna výmena;*
- *zachovanie a ochrana kultúrneho dedičstva.*

Kultúra je úzko prepojená s ekonomikou i politikou, a preto sa môže kultúrna identita ako kolektívna identita stať základom pre politickú či národnú identitu.

2.1 Jazyk ako súčasť kultúrnej identity

Pojem interkultúrna identita sa skladá z predpony inter- a prídavného mena kultúrna, ktoré bližšie určuje podstatné meno identita. Podľa H. Pravdovej (2009, s. 130) kultúrna identita „integruje základné prvky jednotlivých kultúr, ku ktorým môžeme zaradiť jazyk, symboly, pravidlá, vzory, normy, mýty, náboženské systémy, ideológiu, vlastnú históriu národa, spoločenstva, regiónu, lokality, pričom zahŕňa aj pocit spolupatričnosti, taký dôležitý pri stotožňovaní sa s vlastnou

kultúrou.“ Kultúrna identita je predpokladom existencie kultúry, ktorá v sebe zahŕňa už uvedené kultúrne prvky. Kultúrna a národná identita, pocit spolupatričnosti a spolunáležitosti plnia významnú funkciu pri uvedení si významu vlastnej existencie v rámci konkrétneho národného celku/spoločenstva. Kultúrna a národná identita majú teda integrujúci charakter, povzbudzujú členov spoločenstva k potenciálnej mobilizácii v prípade ohrozenia a tvoria základ pre vlastenectvo či patriotizmus.

V súčasnosti je téma (európskej) kultúrnej identity stále aktuálna. „Európska kultúra (ak taká vôbec existuje) a európsky kultúrny priestor je špecifický tým, že jeho podobu od počiatkov vytváralo množstvo kultúr“ (Chomová, 2014, s. 63), takže je nemysliteľné snažiť sa o vytvorenie jednotnej unifikovanej verzie európskej kultúry či identity. Vieme, že jej súčasťou sú aj hodnoty, ktoré je potrebné stále kultivovať, hlavne pokiaľ ide o budúcnosť Európskej únie. Práve táto inštitúcia by sa prostredníctvom svojej politiky a interkultúrneho prístupu mala snažiť posilniť kľúčové hodnoty 21. storočia, ktorými sú medziiným tolerancia, rešpekt, úcta, empatia a vzájomná dôvera. Ide teda o hodnoty nevyhnutné na úspešné vedenie interkultúrneho dialógu. Kultivovanie takýchto hodnôt má potenciál eliminovať negatívne prejavy etnocentrizmu, najmä čo sa týka vyvyšovania sa jedného národa nad iným, resp. jednej kultúry nad druhou (Pravdová, 2009).

Jedným z kľúčových aspektov kultúrnej identity je jazyk, ktorý neslúži len ako komunikačný prostriedok. Jazyk často skloňujeme v súvislosti s jeho symbolickou a národno-reprezentatívnou funkciou. Jazyk predstavuje etnoidentifikačný prostriedok, ktorým sa identifikujeme s ďalšími príslušníkmi hovoriacimi rovnakým jazykom, ako i so sebou samým. Existujú však aj príklady, keď jazyk nie je hlavným znakom etnicity, ale skôr kultúrnym znakom (prípád írskeho jazyka), ktorý sa však na základe úspešnej politiky jazykovej revitalizácie môže zaktivizovať a dosiahnuť status skutočného komunikačného média používaného v reálnych situáciách spoločenského života. Súhlasíme s názorom L. Šatavu (2005), ktorý upozorňuje na fakt, že kontinuita

jazykovej a národnej existencie nemusí byť vôbec jednoznačná, ako je to v prípade Írov a írského jazyka.

Učenie sa cudzieho jazyka nám pomáha spoznávať novú kultúru kreujúc ďalšiu dimenziu nášho bytia a jej pridanú hodnotu, ktorou je práve jazyk. Nie nadarmo sa hovorí, že počas jazykovej akvizície vstupujeme do blízkeho kontaktu s cieľovou kultúrou. Poznatky, ktoré tak získavame počas učenia sa cudzieho jazyka, obohacujú našu interkultúrnu identitu. Takýmto spôsobom sa pre jednotlivca znovu otvárajú možnosti budúceho profesionálneho uplatnenia. V súčasnosti je poznanie akéhokoľvek nového jazyka a jeho kultúry nevyhnutným predpokladom na uľahčenie chodu interkultúrnej komunikácie. Napomáha tak rozvoju interkultúrnych kompetencií, a tým aj interkultúrnej identity.

Pri poznávaní cudzieho jazyka a jeho kultúry je dôležité poznať v prvom rade vlastný jazyk a špecifiká vlastnej kultúry. Tieto vedomosti sú odrazovým mostíkom pochopenia iných jazykov a ich kultúr v zmysle vzájomného rešpektu a tolerancie. Rešpekt a tolerancia, kľúčové hodnoty 21. storočia, ponímame stále viac a viac ako nevyhnutné predpoklady úspešného priebehu interkultúrnej komunikácie, hlavne v súčasnom turbulentnom období, ktoré si vyžaduje ich vysokú dávku. Čím viac jazykov človek ovláda, tým viac by mal byť citlivý a vnímavý voči kultúrnym rozdielom, ktoré považujeme za podstatnú a prínosnú súčasť diverzity sveta. Akvizícia akéhokoľvek cudzieho jazyka, malého, veľkého, regionálneho, menej používaného, blízkeho v zmysle vzdialenosti (jazyk susediaceho štátu) či vzdialeného (pre Slovákov napríklad arabský jazyk) cizeluje naše vnímanie druhých cez prizmu empatie a odhodlania k vzájomnému porozumeniu, ktoré eliminujú vznik potenciálneho konfliktu.

Úcta k sebe samým a našej vlastnej identite a kultúre v nás prebúdza a posilňuje aj vzájomnú úctu, resp. úctu k ostatným. Znalosť jazyka tak otvára dvere poznávaniu novej kultúry, vytvára základy spolupatričnosti. V dnešnom svete, ktorý je zameraný skôr materiálne a technologicky v orientácii na získavanie čo najväčších ekonomických výhod, môže byť zoznamovanie sa s jazykom aj cestou terapie seba samému a iným tým, že poznávame jazyk (či už ide o materinský alebo

prvý či druhý cudzí jazyk), dostávame šancu na sebareflexiu. So štúdiom jazyka súvisia aj poznatky z histórie, literatúry či geografie. Tie nám pomáhajú preniknúť k podstate kultúry a vlastnému nachádzaniu seba samého na osi „my“ verzus „oni.“

Uvedomenie si vlastnej identity sa deje aj prostredníctvom jazyka, ktorý používame, a ku ktorému máme vytvorené silnejšie emocionálne puto. Jazyk ľudí spája, ale aj rozdeľuje. Jazyk otvára dvere ku komunite, spoločenstvu, ktoré jazyk používa. Používanie jazyka nás spája s predkami, minulosťou, vlastnými koreňmi a kultúrou v zmysle posilnenia národnej a kultúrnej identity. Používanie jazyka zabraňuje jeho oslabovaniu a zabezpečuje jeho vitalitu.

Stretnúť bilingválnych či multilingválnych jedincov je v súčasnosti bežné. V tejto súvislosti sa vytvára aj bikultúrna či multikultúrna identita jednotlivca. Je celkom prirodzené, že takýto človek používa jeden jazyk odzrkadľujúci jeho kultúrnu, historickú kontinuitu a tradície v domácom prostredí, kým druhý jazyk používa mimo neho. Existujú aj situácie, keď je bilingvizmus podporovaný štátom, no medzi občanmi prevláda preferencia len jedného oficiálneho jazyka. V prípade Írov má napríklad komunikácia v angličtine dominantné postavenie oproti írčine.

Výber jazyka ako komunikačného prostriedku odzrkadľuje identitu jednotlivca, to, kam patrí, kde sú jeho korene a kam smerujú jeho budúce rozhodnutia. Súhlasíme s J. Edwardsom (2013), že jazyk je centrálnou osobnostnou črtou a multilingválni jedinci majú identitu, ktorá je mozaikou rôznych jazykov a kultúr. Jazyk ovplyvňuje naše chápanie sveta, keďže je spojený s kultúrou jazykovej komunity. Väčšina vedcov sa zhoduje v názore, že vedenie jedincov k bilingvizmu či multilingvizmu má pre dieťa nezanedbateľné výhody v spojitosti s budovaním ich jazykových kompetencií, ako aj interkultúrnej komunikačnej kompetencie. Ovládaním viacerých cudzích jazykov sa pestujú kognitívne, mentálne a intelektuálne schopnosti jedinca.

Či už hovoríme o malých alebo veľkých jazykoch, bez ohľadu na počet rodených hovoriacich či používateľov je každý jazyk plnohodnotnou súčasťou svetového kultúrneho dedičstva a kultúrnej identity jednotlivca. Aj znalosť minoritného, regionálneho či iného

menej používaného (nedominantného) jazyka teda zohráva dôležité miesto pri kreovaní interkultúrnej identity. V porovnaní s používateľom dominantného jazyka si totiž takýto človek vo väčšej miere uvedomuje špecifiká vlastného jazyka, jeho význam pre spoločenstvo a unikátnosť kultúry, s ktorou je spojený. Na základe uvedeného jazyk považuje za nevyhnutnú prerekvizitu jeho zachovania, pri ktorom zohráva kľúčovú úlohu medzigeneračný prenos.

Z profesijného hľadiska je jazyk primárnou súčasťou interkultúrnej identity jednotlivcov, ktorí ho využívajú ako nevyhnutný prostriedok svojej práce. Tlmočníci a prekladatelia musia detailne ovládať jazyk a poznať kultúru krajín, ktorých jazyky využívajú pri preklade či tlmočení. Preto sa počas svojho štúdia zameriavajú nielen na gramatickú stránku jazyka, ale aj na krajinovedu či kultúrne štúdie, ktoré ponúkajú poznatky o histórii, literatúre a kultúre danej krajiny.

Ako už bolo uvedené, s výučbou jazyka súvisí aj kultúra. Ide o dve zviazané entity. Jednou z ciest efektívnej výučby jazyka je jeho výučba prostredníctvom kultúry a kultúry prostredníctvom jazyka, ktorá si našla uplatnenie v mnohých študijných odboroch a programoch. Dôraz na spôsob výučby, ktorý berie do úvahy jazyk aj kultúru, by sa mal klásť už v rámci predprimárnych školských zariadení, keďže aj toto prostredie môže byť multietnické, multikultúrne.

Jazyk je stále sa meniacim, dynamickým elementom ľudského života, prostredníctvom ktorého vstupujeme do rôznych interakcií so sebou samým i s tými druhými. Jazyk má tiež svoj vlastný život. Niektoré jazyky naberajú každý rok nových používateľov, kým ostatné zápasia s prežitím. Jazyk poskytuje individuálnu a skupinovú dištinktivnosť. Je teda základom skupinovej identity. Povedomie o jazyku je silnejšie u hovoriacich minoritným jazykom, pre ktorých je jazyk komunikačným médium a symbolom zároveň. Postoje k jazyku ako centrálne komponenty vitality života určujú, či jazyk bude rozširovať svoje pole pôsobnosti alebo zanikne, či bude považovaný za funkčné komunikačné médium, alebo sa stane len symbolom plniacim národno-reprezentatívnu funkciu. Ak je pokles rodených hovoriacich daným jazykom spojený so znižovaním jeho významu ako symbolu

v očiach obyvateľ'ov, pre jazyk sa otvára cesta k poslednému štádiu života – smrti (angl. *language death*). Preto vzťah medzi jazykom a identitou môže byť aj dramatický/tragický. Jazyk je sociálnym konštruktom, má svoju dušu, spája ľudí. Jazyk a spoločnosť sú v neustálej interakcii, pričom pod pojmom interakcia myslíme aj „kultúrne aktivity, ktoré umožňujú presadzovať kultúrnu identitu, vzťah ku kultúrnemu dedičstvu, podporovať jednotu a odlišnosť v kultúre“ (Chomová, 2014, s. 59).

V súvislosti s interkultúrnou identitou a ovládaním viacerých jazykov sa dostáva do popredia metóda interkomprehenzie, ktorá vychádza z predpokladu, že ak už ovládame jeden cudzí jazyk, tým ďalším (z rovnakej jazykovej rodiny) môžeme porozumieť cez prizmu doteraz dosiahnutých vedomostí v danom jazyku. Ak už napríklad ovládame francúzsky jazyk, pomôže nám to porozumieť textom písaným v talianskom či španielskom jazyku. Na základe úspešného zvládnutia tejto metódy je možné porozumieť inojazyčnému písanému textu bez predošlého hĺbkového štúdia cudzieho jazyka.

Otvára sa tu šanca prioritne pre tých, ktorí chcú zlepšiť svoje schopnosti komunikovať a porozumieť inojazyčným písomným zdrojom a jednoduchšie získať informácie. Zúčastnenci si na základe absolvovaného kurzu s využitím metódy interkomprehenzie môžu rozšíriť obzory a odštartovať samoštúdium cudzieho jazyka. Prelomovou je v tejto oblasti publikácia *Multilingválne spracovanie informácií s podtitulom Interkomprehenzia v cudzích jazykoch* (Chovancová, Klimová, Reichwalderová, 2014).

V spojitosti s interkultúrnou identitou je nevyhnutné uvažovať o pojme kultúra, ktorej poznanie je dôležité na pestovanie interkultúrnej identity. Kultúra ako produkt civilizácie poháňa samotnú civilizáciu. Nie je potrebné uvažovať o tom, ktorý z termínov – kultúra verus civilizácia – je dominantný.

2.3 Kultúrna inteligencia

V súčasnosti je často pertraktovaný aj pojem kultúrna inteligencia (angl. *cultural intelligence*), ktorá pramení v schopnostiach jedinca fungovať efektívne v situáciách charakteristických kultúrnou diverzitou (Earley – Ang, 2003, in Benčíková, 2016). Kultúrna inteligencia je v komplementárnom vzťahu s emocionálnou inteligenciou, ktorá však na rozdiel od kultúrnej inteligencie nezohľadňuje kultúrne aspekty. Určité atribúty oboch inteligencií sa ale silno prekrývajú (Benčíková, 2016). V 21. storočí je v porovnaní s minulosťou nevyhnutné zohľadňovať rôzne druhy inteligencie, nielen inteligenciu intelektuálnu, ale aj emocionálnu a kultúrnu, ktoré môžu viesť k viac otvorenému, zmysluplnému a tolerantnému dialógu medzi rôznymi diverznými skupinami.

Multikultúrne prostredie a práca v ňom je pre mnohých neoddeliteľnou súčasťou života. Veľa z nás vníma prácu v multikultúrnom tíme ako úplne normálnu, bežnú, iní majú spočiatku problémy, pokiaľ ide o vlastnú adaptáciu a integráciu odlišnosti. Práve manažéri vo vrcholných pozíciách musia na svojom pracovisku riešiť problematiku multikultúrnosti. Edukačné inštitúcie sú tu zase preto, aby výsledkom vyučovacieho procesu bolo čo najviac interkultúrne citlivých jedincov, ktorí by boli schopní práce v multikultúrnych tímoch, čo si vyžaduje určitý stupeň nielen intelektuálnej a emocionálnej, ale aj kultúrnej inteligencie. Výsledkom je potom systém, ktorý zamestnancov motivuje k práci v takomto tíme s istou dávkou rešpektu, tolerance a empatie potrebnej v konkrétnych interkultúrnych situáciách. Nepripravenosť na diverzitu znamená zlyhanie v organizačnej stránke podniku v súčasnom globalizovanom svete, pre ktorý je tento jav mimoriadne príznačný. To isté platí aj pre osobnú identitu jednotlivca, ktorý ak nerešpektuje odlišnosť v dnešnom multikultúrnom svete, emočne a kultúrne zlyháva. Veľkým problémom môže byť neporozumenie rozdielom v oblasti kultúrnych hodnôt, ktoré sú podľa G. Hofstede (2006) jadrom každej kultúry.

2.4 Kultúrne hodnoty

V prípade, že chceme zadefinovať kultúrne hodnoty, musíme brať do úvahy viacero spoločenskovedných prístupov. Niektoré názory z prvej polovice minulého storočia vnímajú kultúru len ako množinu výsledkov ľudskej činnosti a neuznávajú myšlienku kultúry ako trvalého procesu s premenlivým hodnotovým rebríčkom. „Večné“ sú len tie hodnoty, ktoré ľudská činnosť ustavične prebúda z mŕtvych“ (Brožík, 2006, s. 122). Ostrý kontrast je viditeľný pri otázke o skutočnom svete hodnôt, ktorý je vnímaný v dvoch polaritách – buď ako svet spoločenských hodnotových vzťahov, alebo ako svet materiálnej a duchovej kultúry.

Kultúrne hodnoty sú neustále utvárané a pretvárané každou spoločnosťou a každým jej príslušníkom. „Kultúra sa deje a kultúrne hodnoty sú momentmi tohto diania“ (Brožík, 2006, s. 74). Kultúrne hodnoty sa zvyčajne delia na dve základné skupiny: materiálne a duchovné. Táto kategorizácia však nemusí byť definitívna a jeden a ten istý objekt či vzťah môže byť vnímaný ako súčasť oboch skupín. Kultúrne hodnoty sú súčasťou sveta hodnôt samého osebe a závisia od činnosti človeka. „Mimoriadna dôležitosť bola prisudzovaná aj etnickým, kultúrnym a náboženským hodnotám, lebo dominujú emotívnemu cíteniu národa“ (Čulenová, 2012, s. 98). Definovanie kultúrnych hodnôt by malo brať do úvahy aj duchovnú podstatu kultúry a hodnoty s ňou spojené.

Osobitosť kultúrnych hodnôt vyplýva už z ich názvu. Kultúra je mnohokrát stotožňovaná s umením, avšak umenie je len jednou z kultúrnych foriem. „Umenie ako reflexia kultúry, ako výpoveď o kultúrnych hodnotách skutočne v určitom zmysle reprezentuje celok kultúry, v nijakom prípade ho však nemôže zastúpiť, či dokonca nahradiť“ (Brožík, 2007, s. 76). Kultúrne hodnoty považujeme za výsledok kultúrnej tvorivej činnosti, ktorá je charakteristická kvalitou a nie je reprezentovaná len kvantitou. Hodnotenie tejto činnosti prebieha na základe výsledkov, ale jej výsledok nemusí byť len vo forme materiálneho produktu. Kultúrna hodnota nemusí byť len výsledkom momentu tvorivej činnosti.

Pri výskume hodnôt je nevyhnutné presne stanoviť, čo sú a čo už nie sú kultúrne hodnoty. Tie sa vždy viažu k určitému kultúrnemu priestoru, a preto je dôležité ich zohľadniť v kontexte danej kultúry. Naznačené sa prejavuje najmä pri umeleckých dielach. Nie každé z nich má kultúrnu hodnotu, môže mať však estetickú hodnotu. Umelecké dielo je tiež formou komunikácie, odrazom spoločenského vedomia a jeho hodnota sa často neposudzuje podľa toho, čo je zobrazené, ale ako/akým spôsobom je niečo znázornené.

V. Brožík (2006) uvádza, že pri umeleckých hodnotách ako súčasti kultúrnych hodnôt je dôležité rozlišovať medzi:

1. umeleckou hodnotou (jedinečnosť, pôvodnosť);
2. hodnotou umeleckého diela (subjektívna podmienenosť objektívnej hodnoty).

Umelecká hodnota diela spočíva v jeho spracovaní, použití vhodnej techniky, inovatívnosti postupu či vo zvolenom motíve. Avšak ani umelecká, ani estetická hodnota nezaručuje, že dielo bude považované za hodnotné. Hodnota umeleckého diela súvisí so širšími súvislosťami. Mnoho z nich je považovaných za hodnotené až po určitom čase, keďže ich hodnotu preveruje čas.

Kultúrna potreba je výsledkom záujmovej preferencie hodnôt, ktoré sú dielom tvorivej činnosti človeka a ktoré človek povýšil na dominanty svojho spôsobu života. „Kultúrne potreby, podmienené záujmom, sú aktívne vzťahy spoločného subjektu k hodnotám nevyhnutným pre tvorivý spôsob jeho jestvovania“ (Brožík, 2007, s. 43). Znak, ktoré nám uľahčujú identifikáciu hodnôt, by sa nemali zamieňať za samotné hodnoty. Hodnotenie je vždy procesom porovnávania, ale nie každé porovnanie je hodnotením.

Skúsenosť s uspokojovaním vyšších kultúrnych potrieb vedie k „personalizácii“ a každého jedinca individuálne modeluje. Aj „umenie nám pomáha pochopiť zmysel a hodnotu našich vlastných rolí a všetkého, čo s nimi hodnotovo súvisí“ (Brožík, 2007, s. 67). Kultúra je mnohokrát vnímaná ako systém povinností nevyhnutných rešpektovať, ak chce človek žiť v spoločnosti, ktorá tento systém/normy prijala.

Kultúrne normy sú systémom pravidiel naznačujúcim ako hodnoty realizovať a pravidlá sú špecificky účelovo vyjadrené normy založené na schopnosti merať (myslenú) hodnotu. Domnievame sa, že hodnoty sú ukotvené vo vedomí ľudí, ich predstavách a často sa stávajú východiskom i cieľom ľudského snaženia. Každý jedinec sa preto orientuje hodnotami a orientuje sa na hodnoty.

Dnešnú spoločnosť označujeme ako civilizáciu s vysokou úrovňou rizík a nebezpečenstiev. Preukázateľne v nej dochádza ku kríze dôvery a zodpovednosti, čo sa neraz nazýva krízou hodnôt a hodnotových postojov. Hodnoty hrajú kľúčovú úlohu vo vývoji ľudskej spoločnosti. Avšak k ich zneužívaniu dochádza aj v dobe technickej revolúcie, podobne ako v minulosti, keď boli hodnoty zneužívané ideológiami odporujúcimi ľudským právam, ľudskej dôstojnosti.

V súčasnosti sa tento pocit stupňuje prehlbujúcim sa extrémizmom a terorizmom. Ako uvádza L. Tondl (2010, s. 3) „růst nebezpečí a také jejich rozsahu i dosahu je také podstatně ovlivněn tím, že soudobá civilizační úroveň poskytuje nesrovnatelně větší i zhoubnější rozsah rizik a možností zneužití vymožeností dostupných a disponibilních technických prostředků.“ Hodnoty sú prítomné aj v zdanlivo nesúvisiacich prejavoch jedincov. Sú zneužívané radikálnymi skupinami, šíria sa virtuálnym priestorom a nezriedka sa stávajú príčinou sporov.

Rozhodovanie človeka je vždy voľbou medzi možným a prípustným/tolerovateľným; toto rozhodnutie uplatňuje a rešpektuje isté hodnoty a hodnotové postoje, ktoré sa prejavujú v spoločnosti vo forme noriem. Každá kultúra si vyvinula vlastný normatívny systém, ktorý je predpokladom jej fungovania. Hodnoty a normy vedú spoločnosť k tzv. civilizovanému správaniu (Todorov, 2008). Etické, sociálne a kultúrne pravidlá sú vzájomne prepojené a naviazané na globálnu hodnotu a kultúrnu atmosféru, ako aj kultúrne tradície, predstavy a úlohy. Tieto normy vytvárajú funkčné hranice systému, ktoré by nemali byť prekročené.

L. Tondl (2010) upozorňuje na to, že hodnoty i normy sú spojené s ľudskou činnosťou, pričom determinujú kvalitu naznačených vzťahov a vedú k šíreniu hodnôt prostredníctvom komunikácie. „Ide o komunikačné procesy, o jazykové i mimojazykové formy komunikácie,

o využití sociálních vzorů, preferovaných podob lidského jednání a chování“ (Tondl, 2010, s. 6). Interkultúrna komunikácia predpokladá znalosť hodnotových systémov. Bez ich pochopenia a aplikácie v praxi je vzájomná komunikácia komplikovaná. Problémom tolerance sú hodnoty kultúrnych systémov, ktoré popierajú naše vlastné. Do akej miery sa dajú tieto systémy tolerovať je individuálne a súvisí to so stupňom rozvinutia interkultúrnej identity jedinca.

Procesom komunikácie, porozumenia, adekvátneho prijatia a vhodnej interpretácie je možné ľahké šírenie hodnôt medzi odlišnými kultúrami. Jeho nevyhnutnou podmienkou je rešpektovanie odlišnosti v spoločensky tolerovateľnej miere a prijateľných medziach. Pri predpoklade, že hodnota je platná v spoločnosti, no nie je považovaná za univerzálnu a pripúšťa možnosť výnimiek, vedie k uľahčeniu interkultúrnej komunikácie.

Pri konfrontácií hodnôt dvoch rozličných kultúrnych skupín sú jedným z najčastejších problémov odlišné sociálne vzory. Ak kedysi boli jasne určené rodové pozície, vzťahy a vymedzené úlohy jednotlivých členov v spoločnosti, tak dnes čelíme novým, neštandardným a neobvyklým situáciám spojeným s globálnymi zmenami a technickou vyspelosťou; z tohto dôvodu je potrebné opätovne zamerať pozornosť na hodnoty a ich dosah na konanie jedinca či skupín.

Z uvedených príčin sa prikláňame k myšlienke, že práve vzdelávací systém by mal zahŕňať komplexné znalosti o spoločnosti, človeku a kultúre v najširšom zmysle. Zatiaľ čo v minulosti bola táto výchova ovládaná napríklad ideológiou, dnes sa otvára priestor (najmä na stredných a vysokých školách) priniesť znalosti tohto druhu študentom v inovovanej podobe.

Z predchádzajúceho tvrdenia vyplýva, že aj znalosť ako hodnota môže byť zneužitá a manipulovateľná. Takto chápaná znalosť predpokladá vnímanie a hodnotenie istých entít z oboch uhlov pohľadu, pozitívneho i negatívneho, čo vedie ku konkrétnemu prejavu v konaní človeka: prijatiu či neprijatiu situácie, osoby a pod. Tolerantný hodnotový postoj by mal viesť k akceptovaniu permissívnych podmienok, teda zohľadneniu toho, či je aktivita/osoba

možná, dovolená alebo aspoň tolerovateľná. „Na tom nic nemění ani známá skutečnost, že mnohé z toho, co dnes pokládáme za nepřijatelné, nevhodné a dokonce často i škodlivé, bylo považováno minulými generacemi za normální, standardní a zcela přijatelné“ (Tondl, 2010, s. 12). V tomto procese je opäť prítomná neustála dynamika.

Vývoj hodnôt a hodnotových postojov nebol pokojný ani bezproblémový; v histórii môžeme pozorovať, že vznikol z konfliktných koncepcií, ktoré ovplyvnil kultúrny a civilizačný vývoj, a odráža sa najmä v tvorbe kultúrnych, umeleckých a technických artefaktov. Celý rozvoj ľudského poznania bol sprevádzaný novými hodnotovými nárokmi a krízami. Aj M. Weber (2009) rozlišuje dva typy racionality, a to účelovú a hodnotovú.

Pri hodnotových postojoch je potrebné brať do úvahy ich alternatívnosť⁴ sprevádzanú hľadaním nových, lepších a dokonalejších konceptov. Keďže hodnoty sú zložkami procesu rozhodovania, je dôležité ich integrovanie do interkultúrnej komunikácie. Hodnotová úroveň človeka dnes čelí novým výzvam. V minulosti boli hodnoty viazané na náboženstvo a silné rodinno-sociálne vzťahy; jedinec bol determinovaný výchovou v rodine, čo viedlo k znalosti pojmov ako česť, poctivosť či pravdovravnosť. Z toho vplývala aj hrdosť na niektoré povolania. Za pozitívnu hodnotu bola považovaná najmä ľudská solidarita.

„Střídání hodnotových postojů v globálním nazírání na civilizační vývoj a podmínky života lidského rodu není jen záležitostí naší doby, ale má své starobylé projevy již v nejstarších etapách vývoje lidského rodu. (...) Krize a konflikty v současné společnosti nebývají většinou podmíněny rozdíly v civilizační úrovni, nejde zpravidla o „konflikty civilizací“, ale spíše o konflikty různých hodnotových orientací“ (Tondl, 2010, s. 18 – 19). Tento názor stojí v opozícii voči tvrdeniam S. Huntingtona (2001), ktorý vo svojom diele nekladie až taký dôraz na hodnotové postoje spoločností, ale skôr vníma materiálnu stránku vyspelosti civilizácií.

⁴ Alternatívny prístup k hodnotám je založený na skúsenosti s hodnotami.

Problémom rozvoja komplexných hodnotových postojov je vedecký i intelektuálny rezortizmus, ktorý má svoje korene v 19. storočí a spočíva v úzkej špecializácii limitujúcej medziodborovú komunikáciu. Následkom tejto uzavretosti je spochybňovanie relevancie niektorých odborov a znalostí, pričom chýba ich vzájomný rešpekt. Práve hodnotiace úlohy a výzvy si vyžadujú interdisciplinárny prístup.

Spôsob skúmania hodnôt sa často aplikuje formou teoretickej interdisciplinárnej platformy sociálnych a humanitných vied. V protipóle tak stojí axiologické vnímanie hodnoty a filozofické ponímanie hodnoty ako niečoho metafyzického v oblasti hodnotiaceho vedomia. Práve skúmanie odrazu filozofie hodnôt v praxi a ich interpretácia si vyžaduje rozvoj „vied o kultúre“ (Kondrla, 2013, s. 9).

Pojem kultúrnej hodnoty sa teda stáva dôležitou súčasťou identity jedinca a prejavuje sa predovšetkým v jeho aktivitách, medzi ktoré patrí i osvetová činnosť.

2.5 Kultúra a kultúrno-osvetová činnosť

Na základe skúmanej tematiky dochádzame k názoru, že globálna kultúra sa stáva priesečníkom kultúr. Žiadne spoločenstvo nie je čisto homogénne, hoci sa môže k homogenite približovať. V súčasnosti je nevyhnutné zmeniť naše tradičné nazeranie na kultúru. V tomto kontexte zohrávajú nemalú úlohu rôzne kultúrne ustanovizne, ktoré zabezpečujú kultúrno-osvetovú činnosť a svojím pôsobením môžu rozvíjať aj interkultúrne kompetencie svojich návštevníkov, frekventantov rôznych podujatí, kurzov, seminárov či prednášok.

S. Chomová (2014, s. 61) uvádza, že „osvetová činnosť prehľbuje vzťah k vlastného štátu, ku kultúrnej identite národa, národnostných menšín a etnických skupín a k starostlivosti o životné prostredie.“ Jedným z cieľov kultúrno-osvetovej činnosti by preto mala byť aj podpora interkultúrnych kompetencií, interkultúrnej citlivosti a kultúrnej inteligencie. Do akej miery sa v našich osvetových strediskách venujú aj zmieňovaným otázkam, ostáva predmetom

budúceho výskumu. Jedno je však isté – tieto strediská zvyšujú kultúrnu a vzdelanostnú bázu ľudí, prispievajú k rozvoju osobnosti a ku kreovaniu kultúrneho spôsobu života.

Kultúrno-osvetová a výchovná činnosť môže byť stimulom otvorenia diskusie o pertraktovaných súčasných problémoch, ktorým spoločnosť/ľudstvo čelí. Máme na mysli migráciu, prehlbovanie sociálnej nerovnosti vo svete, nové výzvy do budúcnosti, novodobú diskrimináciu, rasizmus atď. Prostredníctvom aktivít kultúrno-osvetových stredísk môžeme tiež podporovať národnú hrdosť, identitu a záujem o vlastné kultúrne dedičstvo. *Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky 2014 – 2020* uvádza zaujímavé chápanie pojmu kultúra. Pri zdôraznení bodov relevantných pre zábery aktuálnej publikácie je kultúra opísaná ako:

- zušľachtujúca energia;
- priestor pre tvorbu duchovných hodnôt;
- dôležitý prvok kultivácie človeka;
- základ pre kontinuitu prítomnosti s minulosťou.

História ľudstva je históriou kultúrnej zmeny. Statická kultúra je uzavretá, pomaly adaptuje zmeny a je nefunkčná vo vonkajších vzťahoch. Prikláňame sa k názoru J. Diamonda (2000), že repertoár kultúrnej diverzity je založený na poznaní ľudského správania a ľudskej histórie. Symbolika kultúr a poznanie hodnôt nám pomáha pri ich interpretovaní a porozumení vnútorným princípom. Kultúra takýmto spôsobom ovplyvňuje voľbu ľudí, vyžaduje si ich účasť a mala by rozvíjať pozitívne hodnoty (ako napríklad solidarita, lojalita), umenie a kreatívnu tvorbu.

3 INTERKULTURALITA A INTERKULTÚRNE KOMPETENCIE

Interkulturalita je integrálnou súčasťou interpersonálnych a interkultúrnych kompetencií. Ak sú vytvorené vhodné podmienky, resp. ak má dieťa podporu rodičov, ktorí k výchove pristupujú tvorivo (interkultúrne) uvedomujúc si požiadavky dnešnej doby, ktorých pestovaniu by malo ideálne dochádzať už v ranom veku dieťaťa. V. Gažová (in Benczeová, 2009, s. 9-10) uvádza, že interkultúrne kompetencie majú vytvoriť rámec pre:

- „vzájomné pochopenie svojej a iných kultúr;
- bezkonfliktnú situáciu a konštruktívny dialóg;
- schopnosť orientácie individua vo vlastnej a cudzích kultúrach;
- hlboké poznanie vlastnej kultúry;
- chápanie a analýzu kultúrnych kontextov;
- rozvinuté vedomie vlastnej kultúrnej príslušnosti;
- hľadanie ciest riešenia nových možných kultúrnych situácií;
- sebaistotu a schopnosť prezentovať vlastnú kultúrnu identitu;
- empatiu a rešpektovanie protirečivosti inokultúrnych elementov;
- zvládanie stresu a frustrácie;
- znalosť kultúrnych techník a jazyka cudzej kultúry.“

Interkultúrne kompetencie vytvárajú nevyhnutný predpoklad interkultúrneho dialógu, ktorý by sme pri rešpektovaní a zautomatizovaní uvádzaných charakteristík mohli označiť za tvorivý, nastoľujúci harmóniu, stabilitu a integrujúci otázku individuálnej zodpovednosti za jeho priebeh. Každý z nás predsa nesie zodpovednosť za svoju vlastnú komunikáciu s okolitým svetom. Dôležité je, aby bol akýkoľvek (či už interpersonálny alebo interkultúrny) dialóg živnou pôdou pre vzájomné porozumenie, rešpekt, toleranciu, vedomie zodpovednosti, harmónie a stability, pretože len tak môže dôjsť k efektívnemu kultivovaniu vytýčených interkultúrnych kompetencií a eliminácii možných negatív globalizácie.

3.1 Interkultúrna kompetentnosť

Okrem pojmu interkultúrna kompetencia/interkultúrne kompetencie používame aj pojem interkultúrna kompetentnosť. V. Bocková (2009, s. 28) definuje človeka s interkultúrnou kompetentnosťou ako niekoho, „kto má interkultúrne zručnosti, vedomosti o viacerých kultúrach a sociálnych identitách a má schopnosť spojiť tieto vedomosti s novými skúsenosťami nadobudnutými v procese komunikácie s ľuďmi z iných kultúr.“ Tento jednotlivec musí byť zároveň empatický, vnímavý, otvorený odlišnostiam, tolerantný, komunikatívne zručný, flexibilný a vedomý si vlastných predsudkov a stereotypov, ktoré vie adekvátne a objektívne posúdiť a vyhnúť sa ich opakovaniu v budúcnosti. Takáto osobnosť sa vie správať primerane v rôznych kultúrnych kontextoch vyžadujúcich dávku interkultúrnej senzibility.

V súčasnosti, v období globalizácie je okrem dosiahnutia jazykovej kompetentnosti žiaduca, ba priam nevyhnutná práve interkultúrna kompetentnosť. M. Bláhová (2009) sa zhoduje so Š. Povchaničom (2009a) v názore, že súčasné medzinárodné ekonomické prostredie sa dnes už nezaobíde bez interkultúrnej vybavenosti jedincov, ktorí vstupujú do interakcie s inými kultúrami. Len spojenie oboch kompetentností (jazykovej a interkultúrnej) môže zabezpečiť hladký priebeh obchodných rokovaní, politických rozhovorov alebo aj vlastného prijímacieho pohovoru do nového zamestnania, ktoré si okrem znalosti jazyka vyžaduje aj interkultúrne kompetencie.

Vďaka moderným informačným technológiám môžeme prekonávať vzdialenosti rýchlejšie, rokovania môžu prebiehať bez fyzického kontaktu obchodných strán, vďaka internetového pripojeniu, ktoré vzájomnú komunikáciu uľahčuje, ich môžeme uskutočňovať vo virtuálnej sfére (online, skype konferencie).

Keďže kultúrne vplyvy zasahujú naše životy viac ako kedykoľvek predtým, dobrá jazyková vybavenosť a odborné vedomosti už nepostačujú. Na uvedenom vplyve sa podieľajú aj médiá, ktoré nám často sprostredkujú neúmerne množstvo mätúcich, skreslených informácií. Naše životy majú tendenciu byť rýchlejšie ako životy našich

predkov v minulosti. Preto musíme pružne reagovať na potreby súčasnej doby, pre ktorú je charakteristické zrýchlené tempo ovplyvňujúce každodenný život a rovnako aj interpersonálne vzťahy či už v rodine, alebo na pracovisku. Zmieňované skutočnosti so sebou prináša globalizácia. Z naznačených dôvodov je nevyhnutné pestovať zručnosti, ktoré nám pomôžu uľahčiť si vlastnú existenciu vo svete nových informačných technológií a ktoré mnohé vzdialenosti skracujú, avšak v rámci medziľudských vzťahov súčasne vytvárajú ďalšie.

3.2 Interkultúrna výchova/výučba interkultúrnej kompetentnosti

Keď hovoríme o význame poznania kultúr, je dôležité si uvedomiť, že len pri vzájomnej interakcii s inou kultúrou môžeme reflektovať aj našu vlastnú. Poznanie vlastnej kultúry je preto predpokladom poznania iných (odlišných, cudzích) kultúr. V tomto zmysle je nezanedbateľná interkultúrna výchova. Ako uvádza Š. Povchanič (2009a, s. 125) „pochopiť nejakú kultúru neznamena zredukovať ju na poznanie a vyčerpávajúcu enumeráciu všetkých reálií a civilizačných zložiek,“ ktoré spadajú do roviny všeobecnej kultúry. Musíme si priznať, že tieto vedomosti často v rámci interkultúrneho komunikačného aktu nevyužívame, či už ide o medzinárodné rokovanie, alebo iné interkultúrne stretnutie. V rámci všeobecného prehľadu je dobré o nich vedieť, no prínosnejšie je pre nás rozumieť druhej rovine kultúry, ktorá obsahuje súbor manifestácií, postojov, návykov atď. typických pre danú kultúru.

Preto by cieľom kultúrne orientovaných predmetov malo byť úsilie naučiť študentov, že kultúru nemôžeme zredukovať len na vypočítavanie čistých faktografických vedomostí, ktoré v súčasnosti môžeme vyhľadať kdekoľvek na internete. Dôležité je predstaviť im zložky kultúry, ktoré explicitne alebo implicitne vstupujú do komunikačného procesu, resp. interkultúrneho/medzikultúrneho dialógu a determinujú ho, a oboznámiť ich s nimi.

Na úspešný priebeh interkultúrnej komunikácie je rovnako dôležité nachádzanie spoločného interkultúrneho kódu; len jazykový

kód nepostačuje. Ide o to, aby sme vopred vedeli o význame troch podôb komunikácie pre danú kultúru. Máme na mysli pomer verbálnych, paraverbálnych a neverbálnych zložiek komunikácie, ktorý je pre každú kultúru iný, špecifický. Z vlastných skúseností vieme, že na úspechu, resp. neúspechu interkultúrneho dialógu sa vo veľkej miere podieľa ne/znalosť neverbálnych a paraverbálnych komunikačných prejavov našich zahraničných partnerov (ázijská – východná verzus európska – západná kultúra), ktoré podľa výskumov vysielajú najväčší podiel komunikačných správ do prostredia a ak ich nevieme dešifrovať, celý dialóg môže viesť k deštrukcii stretnutia a vzájomnému kultúrnemu nepochopeniu. „Odborníci uvádzajú, že až 55 percent informácií sa pri komunikácii odovzdáva prostredníctvom neverbálnej komunikácie a len zlomok, t. j. 7 percent sa vyjadruje slovami. Zvyšok – 38 percent tvoria tzv. paraverbálne prejavy“ (Bláhová, 2009, s. 23). Na základe týchto faktov považujeme poznanie neverbálnych či paraverbálnych prejavov príslušníkov danej kultúry za prínosnejšie než lipnutie na bezchybnom používaní jazykového kódu.

Pri vzájomnej interakcii vstupuje do komunikačného procesu naša vlastná kultúra, ktorú porovnávame s inou kultúrou. Ak chceme zabezpečiť funkčnosť a flexibilitu interkultúrneho dialógu, pozornosť musíme venovať všetkým trom zmieňovaným aspektom. Z daného vyplýva, že budúci politici, diplomati, prekladatelia, tlmočníci, podnikatelia, učители cudzích jazykov a ďalší profesionálni používatelia jazyka, no nielen oni, by v rámci svojho štúdia na vysokej škole mali prejsť kurzom interkultúrnej výchovy, aby boli vybavení interkultúrnymi kompetenciami do praxe. Interkultúrna výchova je predpokladom na získanie interkultúrnej senzibility, ktorá sa skladá z takých zložiek, akými sú empatia, pochopenie partnerových postojov, názorov, aktov správania, manifestácií atď. Preto je v spojitosti v rámci výučbou cudzích jazykov či kultúrne orientovaných predmetov nutné klásť dôraz na kontrastívny prístup, ktorý zohľadňuje komparáciu dvoch kultúr a neriadi sa len enumeráciou faktov o istej kultúre (Povchanič, 2009a). Aj takýmto spôsobom kreujeme a posilňujeme vlastnú interkultúrnú identitu, ktorej základom je osobná (personálna) kultúrna identita a individuálna konfrontácia s odlišnou kultúrou,

ktorá môže byť podnetom pre sebareflexiu a uvedomenie si svojho miesta v živote.

Prostredníctvom implementovania princípov interkultúrnej výchovy do všetkých typov škôl a učebných osnov pripravujeme budúcich absolventov na život v multikultúrnej realite tak, aby boli schopní konštruktívnej interakcie s príslušníkmi iných, odlišných kultúr. Uvedené by malo byť hlavným cieľom interkultúrneho vzdelávania. „Študenti sa už totiž počas svojho štúdia stávajú aktívnymi účastníkmi globálneho komunikačného prostredia“ (Bocková, 2009, s. 28). Precvičovaním a nadobúdaním interkultúrnych kompetencií sa učia zvládať interkultúrne stretnutia, pričom sa usilujú vyhnúť prípadným nepríjemným situáciám, neistote, nedorozumeniam. Budú pripravení adekvátne reflektovať odlišnú kultúru, chápať svojich partnerov, regulovať svoje správanie v súvislosti s daným kultúrnym kontextom, a tým rozšíria aj svoj profesionálny a kariérny potenciál. Veríme, že nové pracovné miesta sa vytvoria pre budúcich interkultúrnych sprostredkovateľov, ktorí budú nápomocní žiadateľom o azyl v Slovenskej republike (Bocková, 2009).

Takíto interkultúrni sprostredkovatelia, interkultúrni pracovníci či iní interkultúrne vybavení absolventi rôznych odborov budú pre spoločnosť jednoznačnou výhodou, keďže budú v rámci interkultúrnej komunikácie uspôsobení zvoliť vhodné stratégie, pochopiť rôzne kultúrne špecifiká svojho komunikačného partnera verbálneho, neverbálneho či socio-ekonomického charakteru. Dosiahnutie interkultúrnej kompetentnosti teda vyžaduje niekoľkoročné štúdium a hlavne skúsenosti aplikované v teréne, v konkrétnej interkultúrnej situácii. Študenti vysokých škôl majú možnosť zažiť takéto situácie počas študijných alebo praktických stáží v členských i nečlenských krajinách Európskej únie (Mešková, 2012).

Interkultúrny prístup dnes už nachádzame nielen vo výučbe cudzích jazykov, ale aj v iných predmetoch. V súvislosti s interdisciplinarnosťou vzájomné prepájanie lingvistických, sociálnych, politických, ekonomických či kultúrnych aspektov vo výučbovom procese nie je ničím novým. Interkultúrny prístup môžeme využívať pri akomkoľvek predmete (lingvistickom, spoločenskovednom,

ekonomickom či konkrétne špecializovanom), nie je teda doménou len určitých vytýčených modulov. Každý učiteľ môže interkultúrne vzdelávanie urobiť pre študentov zábavnejším a motivujúcejším, keď zvolí vhodné inovatívne formy výučby (interaktívne cvičenia, diskusie, prípadové štúdie, kultúrne orientovaný tréning atď.). Dôležité je študentov naučiť nehodnotiť partnera podľa vlastných kultúrnych štandardov a nevyvyšovať jednu kultúru nad druhou (etnocentrizmus). Poznanie a chápanie interkultúrnych rozdielov môže uľahčiť cestu k nachádzaniu spoločných riešení a cieľov (Pisár, Sarčáková, 2009).

Na základe uvedených faktov konštatujeme, že interkultúrna výchova je primárnym základom či kľúčovým pilierom cezhraničnej, nadnárodnej a nakoniec medzinárodnej spolupráce otvárajúc cestu pre:

- ekonomický a sociálny rozvoj;
- zblížovanie kultúr, národov a národností, etnických skupín;
- podporu spolupráce medzi príslušníkmi rôznych kultúr a národov v rámci susedských vzťahov;
- vytváranie spoločného harmonického životného priestoru a väzieb medzi regiónmi, mestami a občanmi nielen susediacich štátov;
- rozvoj cestovného ruchu a kultúry;
- podpora rastu zamestnanosti (Rosenberg, 2009).

Uplatnenie interkultúrnej výchovy pozorujeme aj v oblasti cestovného ruchu spätého s kultúrou, ktorému sa venujeme v nasledujúcej časti monografie.

3.3 Cestovný ruch a interkultúrna identita

Cestovný ruch a obzvlášť kultúrny turizmus má v súčasnosti obrovský potenciál ako dynamický a rozvíjajúci sa priemysel. Tento sektor je kľúčový aj pre európsku ekonomiku. Ako uvádza M. Harďošová (2009, s. 16) „trvalo udržateľný turizmus zohráva kľúčovú

úlohu pri uchovaní a pestovaní kultúrneho a prírodného dedičstva.“ Sme presvedčení, že kultúrny turizmus môže efektívne pestovať interkultúrnu identitu, interkultúrne kompetencie a rovnako aj kultúrnu inteligenciu. Samotný turizmus vyžaduje pre svoje fungovanie efektívne služby, ktoré napomáhajú turistom zorientovať sa v želanej destinácii. Usudzujeme, že aj v naznačenej sfére majú v súčasnosti najväčšiu šancu uplatniť sa práve jedinci s vycibrenou interkultúrnou identitou, interkultúrnymi kompetenciami a kultúrnou citlivosťou na takej úrovni, že dokážu zvládať komunikáciu s rôznymi typmi domácich či zahraničných turistov. V rámci interakcie so zákazníkmi si i uvedeným spôsobom precvičujú dosiahnuté interkultúrne kompetencie.

Pre turistov môže byť lákadlom samotný jazyk, ktorým sa hovorí v danej turistickej lokalite či destinácii. Ako príklad môžeme uviesť írsky jazyk používaný v najzápadnejších oblastiach Írska. Tieto územia sú ročne navštevované tisíckami turistov (oblasť Kerry, polostrov Dingle, Aranské ostrovy atď.). Preto sa kultúrny turizmus, jeho propagácia a rozvoj podieľa na kreovaní interkultúrnej identity a pestovaní interkultúrnych kompetencií ako základov kultúrnej inteligencie.

Pre trvalo udržateľný turizmus je kľúčové udržiavanie dobrého stavu kultúrneho dedičstva. Predpokladáme, že na jeho trvalú udržateľnosť je potrebná práca rôznych objektov a zariadení (napríklad múzeí, galérií, kultúrnoosvetových centier, archívov, reštaurátorských dielní). Tieto inštitúcie potrebujú kvalitných absolventov vysokých škôl, profesionálnych kultúrnych pracovníkov, ktorí by ideu kultúry ako zušľachtujúcej energie schopnej kultivovania našich osobností posúvali ďalej. Takíto ľudia sú pre trh práce a zabezpečovanie duchovných kultúrnych hodnôt, ktoré by sa mali stať globálnymi, viac než len potrební. Súčasne zdôrazňujeme, že kultúrnoosvetoví pracovníci majú veľký potenciál šíriť ďalej myšlienku rešpektovania ľudských práv, kultúrnej rozmanitosti, medzikultúrneho dialógu a dobrovoľnej participácie na projektoch zameraných na vytváranie lepšej spoločnosti. Problémom pri ich realizácii však

najčastejšie býva obava spojená s neznalosťou kultúrnych rozdielov a prekážok, ktoré sa v interkultúrnej komunikácii vyskytujú.

3.4 Bariéry v interkultúrnej komunikácii

Ako už bolo naznačené, interkulturalita sa stala súčasťou nášho každodenného života. Pojem interkultúrna komunikácia je dnes už viac-menej známym termínom, i keď mnohí ešte netušia, že pre úspešný priebeh interkultúrnej komunikácie je nevyhnutné pestovanie interkultúrnej kompetencie, ktorá môže byť základom vybudovania kultúrneho povedomia a interkultúrnej identity, čím sa náš život posúva ďalej. Ak je človek motivovaný rozvíjať interkultúrne kompetencie, dochádza aj k rozvoju jeho vlastnej identity. „Podstatou interkultúrnej komunikácie sú sociálne kontakty a kooperácia medzi príslušníkmi odlišných kultúr“ (Gažová, 2009, s. 49). Jednotlivec neexistuje vo vákuu, je súčasťou spoločnosti. Od útleho detstva prechádza procesom socializácie a enkulturácie.

Na zabezpečenie efektívnej interkultúrnej komunikácie potrebujeme interkultúrne citlivých a kultúrne inteligentných jedincov, ktorých zdrojom už sú (a môže ich byť stále viac) aj naše vysoké školy. Budúcich absolventov vysokých škôl potrebujeme na to, aby prevzali štafetu na ceste interkultúrneho dialógu a vytvárania dobrých interkultúrnych vzťahov.

Keď hovoríme o interkultúrnych stretoch či kontaktoch, musíme si uvedomiť, že ich priebeh nie je vždy konštantný. Každá interkultúrna situácia zahŕňa aj určitú výzvu, obavu či strach, že skončí deštruktívne. Aj z tohto dôvodu je dôležité pamätať na interkultúrne bariéry, ktoré môžu zničiť všetko naše úsilie.

Najznámejšími bariérami interkultúrnej komunikácie sú:

- *etnocentrizmus (napríklad eurocentrismus);*
- *intolerancia;*
- *diskriminácia;*
- *rasizmus;*

- *xenofóbia*;
- *iné podoby extrémizmu*.

Etnocentrizmus je vo svojej umiernennej podobe na jednej strane pozitívny, keďže stimuluje sociálnu kohéziu (v minulosti bol základom pre vznik národných štátov a dnes je rovnako dôležitý pri konštituovaní národnej a kultúrnej identity), avšak jeho extrémne, radikálne, negatívne prejavy môžu na druhej strane vyvolať deštrukciu už nadobudnutých dobrých interkultúrnych vzťahov či zmarenie nových konštruktívnych interkultúrnych stretov a následnú petrifikáciu interkultúrnej identity. Takýmto spôsobom by sme sa v rámci interkultúrnej komunikácie vrátili o krok späť, čo by malo nepriaznivý vplyv nielen na naše interkultúrne vzťahy, ale aj vlastnú kultúru a identitu.

Ďalšou bariérou interkultúrnej komunikácie môžu byť dlhodobé pretrvávajúce konflikty medzi etnikami z rôznych politických, ekonomických, náboženských, sociálnych, kultúrnych či iných dôvodov. Azda najznámejší v tomto kontexte je dekády rokov pretrvávajúci konflikt medzi Izraelčanmi a Palestínčanmi a rovnako aj medzi nacionalistami a unionistami v Severnom Írsku. Do týchto konfliktov vstupujú viaceré faktory: politika, náboženstvo, etnicita atď. Či už sú to Izraelčania, Palestínčania, príslušníci nacionalistov alebo unionistov, oba tábory vytvárajú odlišné svety rozdelené fyzickými a predovšetkým psychickými múrmi, pre ktoré sú charakteristické obavy, strach a minulé krivdy spáchané obomi skupinami v rôznych historických obdobiach. Oba konflikty vytvárajú atmosféru nepohodlia. Podľa etnickej a náboženskej príslušnosti obyvateľov sú obe oblasti rozdelené na niekoľko zón. Životné osudy uvedených etník sú oddelené múrmi. Tie vytvárajú „akože“ mierové hranice, teda línie, ktoré by mali zabezpečovať mier (angl. *peace walls*). Situácia je však úplne odlišná. Múry vystupujú ako separačné bariéry, bezpečnostné zábrany, múry izolácie jednej skupiny od druhej.

Podobným príkladom sú aj nedávne konflikty na Balkáne, ktoré sú dodnes vryté do kolektívnej pamäti rôznych národov žijúcich v tomto geografickom priestore (Srbi, Bosniaci, kosovskí Albánci, Chorváti). Vytýčenie hraníc a hlavne rozdielne názory na geopolitickú

delimitáciu nových štátnych celkov spôsobili hlboké rany a spory medzi príslušníkmi rôznych etník, ktoré územie obývali a stále obývajú (Caroll, 2017). Balkánsky príklad je dôkazom toho, že interkultúrna komunikácia tu v minulosti viackrát zlyhala, a tak otvorila cestu extrémizmu a radikalizmu.

Pri diskusii o zmieňovaných konfliktoch sa vždy dostáva k slovu história, ktorá má ešte veľa čo povedať, resp. poodhaliť o historických sporoch siahajúcich storočia do minulosti. I keď sú tieto oblasti miestami napätia, ľudia sa v nich naučili žiť. Mnohí síce odišli, avšak naznačené územia sú často prepojené s rodinnými koreňmi, osobnou i kolektívnou identitou jednotlivcov.

Z daného vyplýva, že separácia a múry nie sú cestou interkultúrneho dialógu alebo interkultúrnej komunikácie, a už vôbec nie sú „múrimi mieru“. Vzájomné útoky v oboch oblastiach, či už banálne alebo tie, ktoré sa odrážajú na životoch, sú s výnimkou Severného Írska, kde v posledných rokoch nedošlo k vážnym konfliktom vyžadujúcim si smrteľné obeť, pomerne časté.. Situácia je však aj napriek tomu zložitá a okrem dezilúzie z nej pramení aj zatrpknutie zo strany bežných, nevinných obyvateľov (hlavne žien a detí).

Viaceré oblasti vytvárajú akési nárazníkové zóny, ktoré sú veľmi nebezpečné. Na stenách múrov sa neraz vyskytujú národné heslá, útoky na jednu alebo druhú stranu a nacionalisticky orientované nápisy a obrazy rovnako nie sú ničím výnimočným. Ostáva len dúfať, že aj na základe osvety o pozitívach rešpektovania zásad interkultúrnej komunikácie v globálnom kontexte a vedenia úspešného interkultúrneho dialógu sa opísaná extrémna situácia v budúcnosti v oboch konfliktných zónach zlepší. Znova teda zdôrazňujeme, že ak má byť zárukou trvalo udržateľný mier a budúcnosť pre ďalšie generácie, súčasný svet sa potrebuje odkloniť od materiálneho a konzumného spôsobu života smerom ku kultivovaniu vlastného ducha a interkultúrnej identity.

Bariéry interkultúrnej komunikácie vznikajú z rôznych dôvodov, napríklad pri podcenení národných kultúr, s ktorými prichádzame do kontaktu v rámci medzinárodného podnikania, kultúrnych či politických stretnutí atď. „Mnohé neúspechy v medzinárodnom

obchode sa pripisujú ľuďom, ktorí boli odborníci a perfektne ovládali cudzí jazyk, ale disponovali len veľmi nevýrazným stupňom interkultúrneho porozumenia“ (Bláhová, 2009, s. 23). Musíme sa teda konfrontovať s určitým systémom hodnôt typických pre danú kultúru. Aj v medzinárodnom podnikaní je nutné rešpektovať odlišnosť kultúr v snahe vyhnúť sa prípadnému napätiu, negatívnym zážitkom a rizikám. Ako príklad opäť uvádzame rozdielne neverbálne prejavy príslušníkov ázijskej a európskej kultúry.

Aj neznalosť kultúr jedného, napríklad európskeho priestoru môže byť bariérou interkultúrneho dialógu, resp. môže spôsobiť neočakávané až nepríjemné prekvapenie. P. Pisár a P. Sarčáková (2009) uvádzajú ako príklad obchodných talianskych partnerov na Slovensku, pre ktorých nie je nezvyčajné odvolať bez náhrady niekoľko mesiacov plánované vystúpenie na konferencii. Takýto prístup je však cudzí pre ázijské krajiny s vysokou mierou pracovnej disciplíny a adaptability.

Ďalšou bariérou interkultúrnej komunikácie je nepochybne migrácia. Otázkou je, ako sa vyrovnat' s novými vlnami prichádzajúcich migrantov. Aký model integračnej politiky zvolit'? Predpokladáme, že riešenia a modely integračných politík budú aj na základe skúseností národných štátov s migračnými vplyvmi variovať. Iné skúsenosti s migrantmi majú totiž ľudia na Slovensku a iné vo Francúzsku, Nemecku či Veľkej Británii, ktoré sú v porovnaní s krajinami minulého východného bloku najfrekvencovanejšími destináciami migrantov. Súčasná doba však kladie vysoké nároky aj na krajiny, ktoré s migráciou nemali až toľko skúseností. Tému, že na Slovensku nemáme dlhú tradíciu multikultúrneho prostredia (Bláhová, 2009) nemôžeme ospravedlňovať donekonečna. Keď sa pozrieme na dnešnú napätú situáciu, nie je to ani produktívne, ani konštruktívne. Každý si musí byť vedomý určitej zodpovednosti voči nastávajúcim zmenám, ktoré ovplyvnia aj život na Slovensku.

V prípade, že budú obe strany schopné vzájomnej kooperácie, multikulturalizmus môže priniesť aj benefity a poznanie odlišnej kultúry môže byť pozitívne pre uvedomenie si vlastnej identity. Nová kultúra sa môže stať výhodou aj pre ekonomiku hostiteľskej krajiny.

Preto je potrebné venovať viac pozornosti témam interkultúrnej komunikácie a za predpokladu vzájomnej spolupráce predstaviteľov iných kultúr podporovať modely, ktoré poskytujú migrantom aj určité istoty existencie v nepoznanom prostredí. Zmieňovaným spôsobom môžeme prekonávať kultúrne bariéry, stereotypy, etnocentrizmus či rôzne iné prejavy extrémizmu. „Výsledkom týchto snáh bude zvýšenie úrovne vzájomnej komunikácie medzi predstaviteľmi rôznych kultúrnych a náboženských identít“ (Bocková, 2009, s. 27).

Psychologickou bariérou interkultúrnej komunikácie je strach, ktorý prichádza s ďalšími vlnami migrantov. Otázne je, ako nájsť rovnováhu medzi ich asimiláciou, individuálnou integráciou a udržaním kultúrnych väzieb na domovskú krajinu. Cieľom interkultúrnej výchovy by malo byť rovnako aj nachádzanie spôsobov, možných alternatív a riešení zabezpečenia čo najväčšej inklúzie. Dlhodobé neriešenie, resp. neadekvátne riešenie problémov spojených s migráciou už v súčasnosti vyúsťuje do nárastu radikalizmu, extrémizmu, xenofóbie, vzniku extrémnych pravicových strán a skupín atď. (Liďák, 2009; Pisár – Sarčáková, 2009).

Nerešpektovanie interkultúrnych aspektov a kultúrnych identít je cestou k neistote a nestabilite svetového mieru. Preto môže byť znalosť kultúry kľúčom k dosiahnutiu vzájomného konsenzu a násilné presadzovanie jednej kultúry nad druhou môže viesť k výrazným konfliktom a spôsobiť napätie v medzinárodných vzťahoch a spolupráci (Rosenberg, 2009). Aj z tohto dôvodu je v rámci interkultúrnej výchovy nevyhnutné snažiť sa kultivovať hodnotu bezpečnosti, pretože až po jej naplnení ako síce „nižšej potreby podľa Maslowovej pyramídy potrieb, sa môžu realizovať potreby vyššie (spolupatričnosti a lásky, uznania a seberealizácie)“ (Škvrnda, 2009, s. 157). Bezpečnosť má teda sociokultúrnu dimenziu. S daným tvrdením súhlasíme a prikláňame sa k názoru, že obava o vlastnú bezpečnosť môže pôsobiť ako bariéra interkultúrnej komunikácie a generovať ešte viac negatívnych stereotypov, predsudkov či etnofaulizmov. Bezpečnosť je potrebou a zároveň aj hodnotou, ktorú je nevyhnutné pestovať a chrániť tak, aby obava o ňu nepôsobila ako

bariéra. Bezpečnosť je historicky podmienená schopnosťou subjektov viesť medzikultúrny/interkultúrny dialóg (Škvrnda, 2009).

Ako ďalšiu z bariér interkultúrnej komunikácie identifikujeme vytvárajúcu sa priepasť medzi bohatými a chudobnými krajinami. Sem spadá aj stúpajúca kriminalita, čo súvisí medziiným aj so stratou tradičnej hodnotovej orientácie, rešpektu k právu, príklonu k rôznej nelegálnej činnosti a patologickým aktivitám organizovaného zločinu, čím sa oživuje rasizmus, xenofóbia a extrémizmus. Hlavne v dôsledku zosilnenia ilegálnej migrácie, ktorá ohrozuje spoločnosť, cudzincov často vnímame ako nežiaduce elementy. V súvislosti s kriminalitou vzrastá korupcia, problémy azylantov sa stupňujú, sociálne napätie rastie, dochádza k náboženským a kultúrnym konfliktom, kríze hodnôt, zneužívaniu občianskych práv a slobôd a nárastu trestnej činnosti fanatikov a extrémistov (Porada – Rak – Bruna, 2009). V tomto kontexte má kľúčový význam čo najskoršia detekcia spomenutých patologických javov, ktorá by mohla zamedziť ich šíreniu, a tak ušetriť i ďalšie finančné prostriedky a zabezpečiť ich alokáciu na potenciálnu prevenciu rôznych negatívnych aspektov globalizácie.

3.5 Uplatnenie interkultúrnych kompetencií v rámci organizačnej kultúry v rôznych tradičných i netradičných profesijných oblastiach

Interkultúrne kompetencie zamestnancov sú okrem profesionálneho a kariérneho rastu jednotlivca kľúčové aj pre národné a nadnárodné korporácie. Jedným z príkladov sú ozbrojené sily. Pri zohľadnení kontrastívneho prístupu ku kultúram je v rámci organizačnej kultúry poznanie vlastnej i inej, odlišnej kultúry základným aspektom fungovania ozbrojených síl. „Interkultúrna kompetencia ozbrojených síl je nevyhnutnou podmienkou pre úspešné plnenie zadaných úloh a cieľov“ (Czirák, 2009, s. 32), hlavne pokiaľ ide o súčasné problémy, ktorým spoločnosť čelí (radikalizácia náboženských a národných hnutí, rozpútavanie nových konfliktov, terorizmus, zbrojenie, jadrové zbrane).

Interkultúrna výchova príslušníkov ozbrojených síl môže vo veľkej miere facilitovať medzinárodnú spoluprácu a viesť k efektívnemu naplneniu interkultúrneho dialógu aj v spojitosti so súčasnými výzvami a budúcimi problémami, ktorým budeme musieť čeliť (nedostatok potravinových zdrojov, hrozba nových vojenských konfliktov a stretov civilizácií, náboženský radikalizmus, extrémizmus akejkoľvek povahy, rasizmus, nenávisť, xenofóbia, etnocentrizmus atď.). Všetky zmienené výzvy a ich riešenia budú mať vplyv nielen na celosvetový rozvoj kultúry súvisiaci s vzájomným zblížovaním či vzd'alovaním odlišných kultúr našej planéty (Balhar, 2009). Etablovanie interkultúrnych kompetencií v kontexte organizačnej kultúry rôznych organizácií má preto osobitý význam pri zabezpečovaní efektívneho a úspešného interkultúrneho dialógu, ktorý rešpektuje autenticnosť a rovnosť kultúr (Márton, 2009). Z uvedených dôvodov by špecifickým úsilím nových pracovných síl v naznačených sférach malo byť získanie interkultúrnej kompetencie.

Okrem poznávania iných kultúr je jednoznačným benefitom interkulturality aj vznik nových kolektívov organizačnej kultúry na multietnickej báze (Poliak, 2015). Výskumy naznačujú, že takého kolektívy sú „interkultúrnym spôsobom komunikácie oveľa efektívnejšie než kolektívy monokultúrne“ (Nemcová, 2009, s. 73) v zmysle zavádzania rôznych inovácií, výchovy k tolerancii a sociálnej súdržnosti. Naznačený trend môžu podporovať aj médiá a dobrý edukačný systém s interkultúrnym prístupom aktivizujúci rast povedomia o výhodách kultúrnej rozmanitosti a multikultúrnej spoločnosti.

O tom, že aj Slováci sa vedia uplatniť v zahraničí na rôznych významných postoch svedčí aj nasledujúci príklad človeka, ktorý využil interkultúrne kompetencie ako kuchár pre dubajského šejka a ktorý za svoje kulinárske umenie získal vyše 30 zlatých medailí. Vo svojej profesionálnej praxi sa vždy snažil integrovať prvky vlastnej kultúry (tradičnú slovenskú kuchyňu), ktoré v gastronómii novátorským spôsobom prepojil s prvkami cudzej kultúry. Originálnym kulinárskym produktom z jeho dielne bola napríklad obdoba slivkových gulí s datľami charakteristickými pre arabský svet,

segedínsky guláš bez bravčoviny či upravený variant vypráženého syra (malé kúsky syra servírované na liste surového šalátu).

Mladík z bratislavskej Devínskej Novej Vsi prerazil vo svete gastronómie rovno u dubajského šejka (dnes už vedie rôzne manažérske pozície v prislúchajúcej oblasti) aj na základe vlastnej otvorenosti, empatie, rešpektu a úcty k odlišnej kultúre. Od začiatku ho fascinovala nielen práca, ale aj poznávanie cudzích kultúr. Takýmto spôsobom dokázal ideálne skĺbiť kulinárske špecifiká oboch svetov a výsledkom bola často bikultúrna symbióza jedál, originálne prispôbolených pre stôl kráľovskej rodiny. Ponuka práce bola preňho výzvou, ktorej sa nevzdal. Vďaka dobre odvedenej práci si vytvoril korektné vzťahy s príslušníkmi inej kultúry.

Juraj Kalna, šéfkuchár a manažér, musel po prijatí ponuky využiť všetky svoje interkultúrne kompetencie, aby sa úspešne zžil s princípmi a tradíciami hostujúcej krajiny, ktorá mu ponúkla miesto práce. Išlo hlavne o flexibilitu a zmenu životného štýlu v súvislosti s nestabilným pracovným časom, ktorý sa odvíjal od štýlu života kráľovskej rodiny. Mladý kuchár sa niekoľkoročným pôsobením v službách šejka dozvedel zaujímavé informácie o ich kultúre, ktorá sa premietla do profesionálnej i osobnej interkultúrnej identity tohto jedinca. Jeho ďalšie kroky viedli do Číny, kde mal možnosť stretnúť sa s východnou, ázijskou kultúrou (Kráľovský kuchár, 2017).

Juraja Kalnu môžeme označiť za úspešného Slováka, ktorý sa prostredníctvom svojich interkultúrnych kompetencií uplatnil úspešne vo svete gastronómie v zahraničí. Primárnym predpokladom jeho úspechu však bola otvorenosť voči odlišnej kultúre, prijatie ponuky ako pozitívnej výzvy, ochota učiť sa novým veciam a poznávať hostiteľskú krajinu. V tomto prípade bola preňho najpodstatnejšia osobná skúsenosť, ktorá ho posunula ďalej. Príležitosť bola teda silnejšia ako otázka peňazí, ktorá v súčasnosti negatívne zasahuje životy nielen mladých ľudí, keďže často sa nerozhodujú podľa toho, či by ich práca naplňovala a robila im radosť, ale ich rozhodnutie závisí od finančnej ponuky zamestnávateľa. Špičkový kuchár chcel napríklad pomôcť slovenským študentom hotelových škôl získať skúsenosť vo svete gastronómie v zahraničí, avšak ich najväčším záujmom boli

peniaze a počet odpracovaných hodín. Z daného vyplýva, že bohaté skúsenosti v rámci interkultúrnej komunikácie človek nadobudne v prvom rade svojou vlastnou prácou, bádáním, otvorenosťou, rešpektom, zdravými ambíciami, túžbou po skúsenosti a poznávaní cudzích krajín a kultúr, ktoré sú základom úspešného interkultúrneho dialógu.

Rozvoj interkultúrnych kompetencií je nevyhnutný aj pri ďalšom type práce, ktorým je tzv. digitálne nomádstvo. Definícia tejto novej „profesie“, ktorá sa vyvinula v dnešnom globalizovanom svete, nie je jednoduchá. M. Vaculčiaková (2017, s. 56) uvádza, že „digitálny nomád sa preto nazýva digitálny, lebo bez internetu by sa uživil ťažko.“ Momentálne by sme nenašli presnú definíciu uvedeného pojmu, keďže ani v komunite digitálnych nomádov na Slovensku ešte nedošlo ku konsenzu, ako často sa takýto človek musí presúvať a ako veľmi digitálne musí pracovať. Jedno je však isté – ide o novovzniknutý fenomén, ktorý zahŕňa široké spektrum aktivít a činností od cestovania po svete a spoznávania cudzích jazykov a kultúr až po aktívnu participáciu na lokálnej kultúre, dobrovoľníctvo, pomoc miestnym obyvateľom, angažovanie sa na podpore rozvoja hostujúcej krajiny atď.

Digitálne nomádstvo teda okrem zážitkov prináša aj zodpovednosť za miesta, v ktorých „nomád“ stráví určitý čas, v zmysle prínosu pre danú komunitu. Ak je človek zamestnaný v nejakej firme a zamestnávateľ mu takúto formu výkonu práce umožní, ide o prácu z tzv. home officeu (práca pre klientov, online marketing, konzultácie, písanie elektronických sprievodcov atď.) alebo sú to tzv. freelanceri, čiže ľudia na voľnej nohe. V druhom prípade môže ísť napríklad o zárobok vzniknutý z webdizajnu alebo investovania na burze.

Digitálni nomádi majú jedinečnú možnosť ponoriť sa do miestnej kultúry, spoznať históriu daného regiónu, nový jazyk, venovať sa dobrovoľníctvu, podporovať miestny rozvoj nákupom lokálnych surovín a využívaním miestnych služieb namiesto celosvetových globálnych reťazcov supermarketov či hotelov. Dôležitý je však úprimný záujem o kultúru, rešpekt a zvedavosť, ktoré dotvárajú osobnostný aspekt interkultúrnej identity. Konštatujeme, že len na základe interakcie s miestnym obyvateľstvom môže dôjsť k nadviazaniu priateľských

interkultúrnych vzťahov a k úspechu interkultúrneho dialógu. „So slobodou nomáda sa totiž spája aj zodpovednosť – nielen tá za seba, ale aj za prostredie, v ktorom žije. Či už je to Indonézia, Kolumbia alebo aktuálne Slovensko“ (Vaculčiaková, 2017, s. 56). Digitálne nomádstvo je teda novým štýlom života, pričom predpokladom jeho úspechu je v prvom rade zručnosť v informačných technológiách, na ktoré nadväzuje jazyková a hlavne v súčasnosti pertraktovaná a žiaduca interkultúrna kompetentnosť/vybavenosť jedinca.

Výhodou efektívneho fungovania interkultúrnej komunikácie je aj nadväzovanie dobrých priateľských vzťahov. Konkrétnym príkladom zo Slovenska je participácia zahraničných študentov medicíny v Martine v miestnom futbalovom tíme v Kláštore pod Znievom, ktorí hrajú po boku miestnych obyvateľov (Čavojská, 2017). Obe strany vnímajú vzájomnú spoluprácu pozitívne. Miestni hráči poznávajú kultúru krajiny pôvodu spoluhráčov-cudzcov (Island, Pakistan, Sudán, Srbsko, Nórsko, Egypt), a tí sa, naopak, zdokonaľujú v slovenskom jazyku, poznávajú kultúru, zvyky a štýl života obyvateľov Kláštora pod Znievom a v neposlednom rade aj slovenský spôsob hrania futbalu. Spoločné zápasy tak obohacujú obe strany a ciberia ich interkultúrnou kompetentnosť, ktorá sa najlepšie odrazí v praxi, resp. v každodennom živote. Aj v tejto oblasti je interkultúrna kompetentnosť dôležitejšia než bezchybná jazyková vybavenosť hráčov, keďže členovia tímu si postupom času našli univerzálny jazyk dorozumievania, čiže spoločný interkultúrny kód.

Uvedené príklady dokumentujú reálne uplatnenie interkultúrnych kompetencií v praxi. Považujeme za potrebné vyzdvihnúť aj záujem zahraničných organizácií o historické a kultúrne krásy/pamiatky Slovenska. Konkrétne ide o obec Lišov, známu pre svoje kamenné obydlia, ktorá sa stala súčasťou projektu anglickej neziskovej organizácie Grampus Heritage usilujúcej sa o zachovanie miestneho kultúrneho dedičstva (Mikulcová, 2017). Aj daný fakt svedčí o význame angažovania sa dobrovoľníkov zo zahraničia v pestovaní európskeho kultúrneho dedičstva. Naznačeným spôsobom dochádza k efektívnemu, otvorenému a plnohodnotnému budovaniu interkultúrnych vzťahov a interkultúrnej identity.

4 JAZYK

Problematika vzťahu jazyka a identity je aj v súčasnosti stále pertraktovaná v rôznych vedných disciplínach. Ide o oblasť vzájomného prepojenia jazyka a identity, resp. jazyka a interkultúrnej identity a ich významu v dnešnej dobe plnej turbulentných zmien. V rámci obmedzeného rozsahu monografie sme jazyk uchopili nielen ako nástroj spoločenskej komunikácie, ktorý slúži primárne na dorozumievanie, ale predovšetkým ako súčasť kultúrneho bytia používateľov jazyka.

Existuje mnoho štúdií dokumentujúcich význam jazyka pri konštruovaní identity jednotlivca. Nepochybujeme o tom, že jazyk je jedným z tých aspektov identity, ktorý sa považuje za kľúčový pri jej ďalšom rozvoji a dotváraní v zmysle komplexnosti a mnohohrstevnosti identity.

Identita si zasluhuje našu pozornosť nielen preto, že jej patrí čestné miesto v odbornom zameraní Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, keďže sa stala integrálnou súčasťou rôznych študijných programov a kultúrne orientovaných predmetov. Prejavovaný záujem o identitu a jazyk pramení z rôznych dôvodov. S každým osvojením si cudzieho jazyka sa spojenie jazyka a identity zväzňuje. Každý ďalší osvojený jazyk je pre identitu pridanou hodnotou. Jedincova osobná/personálna identita sa týmto spôsobom jednoznačne obohacuje a získava novú kvalitu.

Jazyk reflektuje určitú kultúru (Schmitt, 2015). Naše ponímanie vzájomného vzťahu, ktorý sa vyvinul medzi jazykom a identitou, sa odvíja od tvrdenia, že pri skúmaní jazyka je žiaduce pozorovať aj istú víziu sveta, obraz sveta, resp. pohľad na svet typický pre používateľov daného jazyka.

V súčasnej dobe sa stretávame s rôznymi známymi i neznámymi kultúrami a jazykmi. O to intenzívnejšie by sa mali témy týkajúce sa jazyka a identity stať nevyhnutnou a neoddeliteľnou súčasťou výchovacieho procesu. Heterogenita prevažuje nad homogenitou prinášajúc obohatenie života a kultúry krajín. Mnohojazyčnosť a rozvoj interkultúrnych komunikačných kompetencií súvisí s upevňovaním

tradičných spoločenských hodnôt, akými sú vzájomný rešpekt, úcta a tolerancia voči inakosti. Tie sa následne z celoživotného hľadiska stávajú prerekvizitou, resp. podmienkou našej existencie.

Neopomíname ani význam materinského jazyka, ktorý tvorí základ pre uchopenie cudzích jazykov, rovnako sa podieľajúcich na rozvoji našej identity. Cudzie jazyky a kultúry poskytujú nový pohľad na svet a vnímanie reality prostredníctvom špecifických kultúrnych kódov charakteristických pre daný jazyk/kultúru. Preto je nutné hlavne v období narastajúcej migrácie a fluktuácie migrantov z jedného kontinentu na druhý začať si empaticky všímať zhody i rozdiely medzi kultúrami v zmysle vzájomnej tolerancie. Nielen v školskom prostredí sa stretávame s kultúrne i jazykovo heterogénnymi skupinami. Heterogenita tak už dávno zasahuje aj oblasť podnikania, biznisu atď.

Pri pojme identita na jednej strane zohráva dôležitú úlohu vrozenosť, t. j. to, čo sme získali ako individuálni jedinci narodením, a na druhej strane naša sociálna interakcia s prostredím, ktorá implikuje vytváranie vzťahov a sociálnych rolí v súvislosti s kreovaním našej sociálnej/spoločenskej/kolektívnej identity. Interakcia s prostredím sa uskutočňuje komunikáciou. Pri jazyku zdôrazňujeme verbálny i neverbálny prejav, resp. prvky verbálnej i neverbálnej komunikácie. Keďže počas rôznych sociálnych interakcií vstupujeme do kontaktu s rôznymi jedincami a skupinami, s rôznymi osobnými i kolektívnymi identitami, v priamej konfrontácii s tými druhými si budujeme i svoju vlastnú identitu (Huťková 2016).

Identita je špecifická svojou mnohovrstevnosťou, premenlivosťou a dynamikou. Podobne je tomu i pri vzťahu jazyka a identity. Postoje k jazyku sa môžu počas nášho života meniť v závislosti od rôznych spoločenských, ekonomických, politických a osobných faktorov.

Identitu nevnímame ako fixnú entitu, ale ako sociálne sformovaný, reflexívny, dynamický produkt na pozadí spoločenských, historických a politických dejov.

Interkultúrnú identitu jednotlivca chápeme ako dichotomickú, t. j. zahŕňajúcu fenomén osobnej i kolektívnej identity, náš vzťah k sebe samým i k skupine, s ktorou sa identifikujeme. Rozvíjaním

interkultúrnej identity sa na pozadí vytvárania väzieb k inej kultúre/kultúram a jazyku/jazykom rozvíja naša vlastná identita.

Pre kolektívnu či sociálnu identitu je typická skupinová príslušnosť, afiliácia ku určitej skupine alebo komunite. Príkladom môže byť i špecifická regionálna identita, napríklad Gaeltacht identita, ktorá je typická pre obyvateľov žijúcich v írskojazyčných oblastiach Gaeltachtu v Írsku. Každá z našich kolektívnych/sociálnych identít predstavuje vlastnú históriu. Sme súčasťou prostredia, v ktorom žijeme a vykonávame svoje rodinné, profesionálne a iné roly. Toto prostredie nám dáva rôzne možnosti na vlastnú sebarealizáciu aj v rámci skupinovej identifikácie a použitia konkrétneho jazyka/jazykov. Kolektívna identita ovplyvňuje našu osobnú identitu. Na základe skupinovej identifikácie zisťujeme, resp. spoznávame ďalšie kolektívne identity, iných ľudí v iných regiónoch, iné kultúry a ich kultúrne prostredie.

Naše kolektívne/sociálne identity sa odvíjajú od členstva v skupine, pričom aj my ako individuálne osobnosti formujeme skupinu. Robíme vlastné rozhodnutia, máme vlastné hodnoty. Našu osobnú identitu prezentujeme aj v spoločných občianskych aktivitách či angažovanosti v rôznych projektoch (aktívne občianstvo), ktoré vyžadujú spoluprácu viacerých jedincov. Jediniec počas života naberá rôzne sociálne identity, ktoré sú definované jeho členstvom v danej skupine.

Jazyk slúži primárne ako prostriedok komunikácie. Mnohojazyčnosť sa dnes stáva jednoznačnou výhodou života. Pri akvizícii nového cudzieho jazyka dochádza k reflexii vlastnej identity. Nové jazyky a kultúry nás nútia nazerať na svet inými očami, očami kultúry, ktorej jazyk sa učíme. Preto sa pre dnešné identity používa adjektívum viacnásobné (angl. *multiple identities*) implikujúc rôzny počet identít jednotlivca získaný počas života.

Jazyk je silným nástrojom, ktorý facilituje porozumenie, avšak nevhodné zaobchádzanie s jazykom či nepochopenie správy môže nielen v interkultúrnej komunikácii spôsobiť vážny konflikt. Jazyk teda uľahčuje vzájomnú interakciu. Naše vedomosti o cudzích kultúrach

zabezpečujú skracovanie vzdialenosti medzi navzájom podobnými či odlišnými kultúrami.

Sociálna identita sa posilňuje aj používaním konkrétneho jazyka (Höhn, 2011). Môže byť sprevádzaná silnými emóciami, ktoré vznikajú na základe putá vytvoreného k jazyku. Toto puto si intenzívnejšie uvedomujú predstavitelia minoritných skupín, ktorých kultúry a jazyky sa ocitli v ohrození (napríklad írsky hovoriaci obyvatelia Gaeltachtu, Saamovia žijúci v Laponsku, Rusíni z východného Slovenska, Bretónci používajúci bretónsky jazyk vo Francúzsku).

Identita je určovaná hodnotami. Jazyk vnímame ako jednu z najdôležitejších hodnôt ľudstva. Používanie jazyka podporuje sociálnu identitu a ciele ná výučba v školskom prostredí či vlastné vzdelávanie sa v cudzích jazykoch podporuje rozvoj interkultúrnych komunikačných kompetencií. Používanie konkrétneho jazyka/jazykov ľudí spája. Vytvára sa spolupatričnosť, človek vie, kam patrí.

Jazyk a identita sú previazané s kultúrou, históriou a hodnotami danej spoločnosti. Jazyk je neoddeliteľnou súčasťou kultúry. Aj v súvislosti s narastajúcou individuálnou a spoločenskou mnohojazyčnosťou a interkulturalitou, ktoré sú príznačné pre dnešnú spoločnosť, aktuálne vnímame jazyk a identitu komplexnejšie. Tak ako si vytvárame viac identít/rolí, interkultúrne komunikačné kompetencie môžeme rozvíjať celoživotne.

Pri vytváraní vlastnej interkultúrnej identity využívame jazyk, ktorý je hlavným komunikačným a identifikačným prostriedkom. Pomocou vzájomnej interakcie so skupinou si rozvíjame aj svoju vlastnú identitu.

Pri výučbe cudzieho jazyka zohráva v rámci rozvíjania interkultúrnej identity kľúčovú úlohu učiteľ, ktorý do vyučovacieho procesu vnáša aj vlastný idiolekt, profesionálnu identitu a skúsenosť. Akvizícia cudzieho jazyka nie je primárne o rozvoji receptívnych a produktívnych zručností, ale hlavne o rozvoji interkultúrnych komunikačných kompetencií ako základu pre rozvoj interkultúrnej identity.

Jazyk je teda nielen základným komunikačným a identifikačným médiom; jazyk je symbolom a signálom zároveň. Používanie

konkrétneho jazyka vyjadruje to, kto som. V súčasnosti sa už akákoľvek podpora monoligvizmu považuje za zastaralú, prekonanú časom, poskytujúcu skôr nevýhody ako výhody. Prostredníctvom poznania materinského jazyka si síce uvedomujeme, kto sme v zmysle vlastnej príslušnosti k rodine či spoločenstvu a jeho hodnotám, avšak ovládanie len materinského jazyka, resp. lipnutie len na jednom (materinskom) jazyku už hodnotíme ako neefektívne, nežiaduce. S novými jazykmi a znalosťou nových kultúr získavame totiž iný pohľad na svet spojený so vzájomnou úctou a toleranciou. Stávame sa vnímavejšími, interkultúrne senzitívnejšími. Práve interkultúrna senzitivita by mala byť cieľom výučby cudzích jazykov.

Pozitívny vplyv na kreovanie interkultúrnej identity má aj vnímanie jazyka v spojitosti s jeho estetickými kvalitami, ktoré sú unikátne pre každý jazyk bez rozdielu na počet používateľov, či už ide o malé, alebo veľké jazyky. Je možné vnímať zároveň estetické kvality materinského i cudzieho jazyka.

V rámci tematiky jazyka a identity sa často stretávame s emóciami, ktoré môže vyvolať napríklad hroziaca strata jazyka. Tá môže byť pre skupinu bolestivá. Ak už však daný jazyk nespĺňa úlohu hlavného komunikačného média a stráca i svoj symbolický význam, k jazykovému posunu (angl. *language shift*) môže dôjsť postupne k tomu, že spoločenstvo začína preferovať iný, dominantný jazyk. Z daného vyplýva, že funkčné používanie jazyka mu dáva život, zmysel a význam.

4.1 Jazyk ako súčasť interkultúrnej identity jednotlivca

Modely interkulturality rešpektujú odlišnosť, inakosť a propagujú vzájomnú úctu, toleranciu a rešpekt medzi jednotlivými ostrovmi kultúr. „Koncept interkulturality hľadá cesty, ako by sa kultúry navzájom zniesli a spolu komunikovali. Poznávanie a rešpektovanie inokultúrnych fenoménov je všeobecne akceptovanou *conditio sine qua non* pre vytvorenie platformy skutočného interkultúrneho dialógu“ (Gažová, 2009, s. 46). Poznávanie iných, od nás viac či menej

vzdialených kultúr je vzájomne obohacujúcou aktivitou, ktorá nás posúva ďalej vo vlastnom rozvoji intrapersonálnej, interpersonálnej aj interkultúrnej identity.

Tým, že druhú stranu v dialógu vnímame s rešpektom, že vystupujeme empaticky a tolerantne voči inakosti (ak pre nás, samozrejme, nie je hrozbou) nenechávame priestor na vznik akejkoľvek diskriminácie či sociálnej exklúzie, ktorá by na vzájomnú komunikáciu pôsobila deštruktívne. Interkulturalita teda čerpá zo vzájomnej spolupráce, akceptácie kultúrneho pluralizmu, solidarity, tolerantnosti a citu pre odlišnosť. Avšak aj tieto hodnoty je dnes nutné brániť voči stále sa vzdeňajúcejšiemu nacionalizmu, xenofóbie, rasizmu a inému extrémizmu.

Interkultúrna identita je na rozdiel od národnej identity individuálny fenomén. Národná identita zahrňuje skupinu, a preto je kolektívna. Európska kultúrna identita je rovnako kolektívna, i keď sa skladá z národných a kultúrnych identít členských štátov zjednotených v rozmanitosti (Poláková, 2014). Dôležité postavenie v nej však zohráva práve jazyk.

4.2 Jazyk ako kultúrny kapitál

Využitie jazyka na kultúrne účely je pomerne časté. Podľa A. Zelenkovej (2010) sa jazyk od kultúry nedá oddeliť. Jazyk je symbolom, reprezentantom a stelesnením kultúrnej reality. Jazyk považujeme za kultúrny kapitál, ktorý môžeme využiť v rôznych sférach, keďže má potenciál generovať jednak ekonomický, ale aj kultúrny kapitál. Jazyk sa často využíva ako prostriedok kultúrneho turizmu. Prepožičiava tak regiónu, resp. krajine, s ktorou je historicky spätý, aspekt jedinečnosti a výnimočnosti. Ako príklad uvádzame využitie írskoho jazyka v írskojazyčných oblastiach zvaných Gaeltacht, ktoré lákajú turistov zažiť atmosféru tradičného írskoho folklóru na pozadí najkrajších prírodných scenérií lokalizovaných práve v západných oblastiach Írska.

Pri využívaní jazyka ako kultúrneho kapitálu sú dôležití samotní aktéri, ktorí sa dobrovoľne spolupodieľajú na zachovaní osobitosti svojej kultúry, kultúrnej identity. Šíreniu jazyka a jazykovej revitalizácii napomáha rad opatrení jazykovej politiky, medzi ktoré spadajú rôzne imerzné edukačné či kultúrne programy s presahom za hranice daného regiónu. Tie sa stávajú pre ostatných lákadlom navštíviť daný región a stráviť v ňom určitý čas. Investície do poznávania iných jazykov a kultúr napomáhajú pri kreovaní a otváraaní nových náhľadov v rámci obohacovania individuálnej interkultúrnej identity.

Pre jazykovú vitalitu a možnosť využitia minoritného jazyka ako kultúrneho kapitálu je teda dôležité zohľadňovať nasledovné komponenty: status, demografické faktory a inštitucionálnu podporu (Šatava, 2005). Uvedené tri komponenty považujeme za kľúčové faktory jazykovej revitalizácie. Na jednej strane vystupuje inštitucionálna a štátom podporovaná politika revitalizácie minoritného, menej používaného či regionálneho jazyka a na druhej ochota, motivácia a entuziazmus jednotlivých potenciálnych aktérov, ktorí sú schopní využívať jazyk ako efektívny kultúrny kapitál s cieľom generovať zisk potrebný na udržanie jazykových komunit. Len týmto spôsobom môžeme zabezpečiť úspešnosť snáh o jazykovú revitalizáciu a odvrátenie jazykového posunu, resp. vymretie jazyka a strate špecifickej kultúrnej identity.

Na to, aby jazyk neskončil len ako symbol, znak, atribút či doplnok, potrebuje skutočnú aktivitu členov komunity, ktorá sa opiera o konkrétne ciele, aspirácie alebo vízie. Ich záujmu teda musí dominovať jazyková revitalizácia, na základe ktorej sa jazyk pretvára na efektívny kultúrny kapitál a má potenciál rozširovať svoj okruh pôsobnosti, čím sa zabezpečuje jeho trvalá udržateľnosť.

4.3 Európska charta regionálnych a menšinových jazykov a EBLUL

V súčasnosti sa ovládanie menej používaných, regionálnych či lokálnych jazykov (angl. *lesser-used, regional and local languages*)

považuje za obohatenie osobnej, kultúrnej či interkultúrnej identity jednotlivca. Na menej používané, regionálne či lokálne jazyky nahliadame ako na integrálnu súčasť kultúrnej a jazykovej diverzity sveta, ktorá ľudstvo v mnohom obohacuje a učí hovniť pestrú mozaiku jazykov a kultúr planéty. Príkladom sú keltské jazyky lokalizované na Britských ostrovoch – veľšský jazyk vo Walese (zároveň má status polooficiálneho jazyka Európskej únie), škótska gaelčina v Škótsku, kornčina v Cornwalle, írsky jazyk v Severnom Írsku (v Írskej republike je írsky jazyk prvý oficiálny a národný jazyk) –, sámske jazyky v severnej Európe (Nórsko, Švédsko, Fínsko a Rusko), baskický a katalánsky jazyk v Španielsku, bretónsky jazyk vo Francúzsku, rusínsky jazyk na Slovensku atď.

Na ochranu menej používaných, regionálnych či lokálnych jazykov boli iniciované rôzne aktivity, ktoré vyústili do vzniku *Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov* (*European Charter for Regional or Minority Languages*, 1992) a vzniku *Európskeho úradu pre menej používané jazyky* (*European Bureau for Lesser-Used Languages/EBLUL*).

I keď jazykové politiky štátov Európskej únie rešpektujú na základe schválených legislatívnych ustanovení menšinové jazyky, v praxi býva situácia značne odlišná. Na jednej strane vnímame existenciu oficiálnych dokumentov a politik, ktoré podporujú používanie konkrétneho menšinového, regionálneho či menej-používaného jazyka, a na strane druhej ich reálne uplatnenie v praxi. Častým príkladom je nespokojnosť menšiny s reálnym uplatnením svojich jazykových práv (ako tomu napovedá situácia v írskojazyčných oblastiach Gaeltachtu).

4.4 Ekologický prístup k jazykom

Je všeobecne známe, že malé jazyky/jazyky malých národov sú ohrozené dominantnými jazykmi/veľkými jazykmi/jazykmi veľkých národov. Enormné používanie (nadužívanie) a silná preferencia angličtiny ako prvého cudzieho jazyka v mnohých európskych

krajinách má za následok, že k druhému cudziemu jazyku študenti často pristupujú ľahostajne. Teoreticky sú si všetky jazyky rovné, avšak ani na úrovni inštitúcií Európskej únie nedochádza k rovnocennému prístupu k jazykom malých národov, ktoré sú jej členskými štátmi. K danému faktu prispieva, samozrejme, aj nedostatok finančných prostriedkov, ktoré by mali zabezpečiť všetky translačné služby, preto sa v inštitúciách Európskej únie uplatnil skôr princíp, resp. model používania troch jazykov (angličtiny, francúzštiny a nemčiny). „Výnimkou je Európsky parlament, inštitúcia, v ktorej sa Európska únia pokúša udržať úplný jazykový režim“ (Poláková, 2014, s. 127). O dominancii angličtiny v inštitúciách Európskej únie, prípadne v medzinárodnej jazykovej komunikácii však ani medzi jej členskými štátmi niet pochýb. Uplatňuje sa aj tzv. selektívny multilingvizmus, ktorý rovnako uprednostňuje len určité jazykové kódy na úkor jazykov malých národov.

Mnohí autori predpovedajú v najbližších dekádach smrť viac než polovici jazykov sveta. Je tu teda riziko a nebezpečenstvo zániku hlavne malých, minoritných, menej používaných či regionálnych jazykov a následnej straty kultúrnej rozmanitosti nielen Európy. Počet používateľov jazyka neurčujú ani tak jeho lingvistické vlastnosti, ako ekonomické a politické faktory (Poláková, 2014). Okrem angličtiny, ktorá už dávno nie je jediným univerzálnym jazykom, vystupuje do popredia mandarínska čínština, bengálčina, portugálčina, ruština, arabčina, nemčina, francúzština atď. Aj osud angličtiny je neistý, keďže existuje nespočetné množstvo jej rôznych variantov, ktoré sa diametrálne vzdialili od pôvodnej britskej podoby.

Každá kultúra je špecifická vďaka používaniu určitého jazyka/jazykov. Jazyky tvoria podstatnú súčasť diverzity sveta. V súvislosti s ochranou rôznych druhov živočíchov a rastlín vnímame i prevažnú časť jazykov a s nimi spojené kultúry ako ohrozené (angl. *endangered languages, at-risk languages*), preto sa v súčasnosti často hovorí o jazykovej ekológii, ktorá sa zaoberá práve udržaním jazykovej diverzity (angl. *linguistic diversity*). Jazyková ekológia sa teda zameriava na rôzne témy – počnúc jazykovou vitalitou a končiac

vymretím jazyka, smrťou jazyka (angl. *language extinction, language death*) (Edwards, 2013).

S ekologickým prístupom k jazykom a s ekológiou jazyka sa viaže udržanie jazyka (angl. *language maintenance*) nezahŕňajúce len zachovanie jazyka ako takého, ale aj zachovanie a ochranu komunity, ktorá jazykom hovorí, podporujúc tak medzigeneračný prenos (angl. *intergenerational transmission*) a pokračovanie života kontinuity. Starostlivosť o jazyk prostredníctvom zabezpečenia medzigeneračného prenosu predstavuje základ pre trvalo udržateľnú jazykovú komunitu a jej špecifickú kultúru, kultúrnu identitu. Ochrana a podpora jazyka, resp. každá jazyková politika sa týmto spôsobom musí orientovať nielen na jednotlivca, ale hlavne na podporu širokej komunity, pre ktorú je používanie konkrétneho jazykového kódu typické.

Kultúry, rovnako ako jazyk, nie sú statické entity. Jazyk sa neustále vyvíja, mení, modifikuje, prispôsobuje dobe. V priebehu celého dejinného vývoja dochádza k rôznym jazykovým posunom (angl. *language shift*). Častým príkladom z histórie je zaniknutie jazykov, ktoré boli považované za inferiórne, na základe mylnej domnienky, že nimi hovoria menejcenní obyvatelia krajiny. V súčasnosti sledujeme na jazykovom poli snahy o „etnické znovuoživenie jazykov“, ktoré so sebou prináša aj podporu menšinových jazykov a kultúr a snahy o ich revitalizáciu (Šatava, 2005). Zastávame názor, že jeden jazyk nedokáže suplovať celú škálu bohatej kultúry ľudstva. Je to práve diverzita, ktorá ju reflektuje. Akákoľvek snaha o centrálné zavedenie len jedného jazyka by bola škodlivá pre celé ľudstvo.

So zánikom jazyka zaniká i kultúra spoločnosti, ktoré jazykom hovorí. Súhlasíme i s názorom L. Šatavu (2005, s. 1), ktorý uvádza, že „ti, kdo označujú etnické vedomí za atavistický prežitok, ktorý je potenciálnym zdrojom xenofobie, a úsilí o pretrvaní reči, ktorou již hovoří jen pár tisíc lidí, za nesmyslné mrhání silami, redukují lidskou existenci pouze na jeden aspekt: ryze pragmatický náhled.“ Daný výrok obraňuje existenciu rôznych minoritných, menej používaných a regionálnych jazykov, ktorých nositelia majú rovnaké nároky na uplatňovanie svojich jazykových a kultúrnych práv ako nositelia

majoritného/dominantného jazyka prispievajú tak k celkovej diverzite krajiny, pričom jazyk/jazyky považujeme za elementy dotvárajúce kultúrny a národný kolorit krajiny. Ak je zmieňovaná pestrosť vhodne podporená, ľudia si viac uvedomujú svoje korene, hrdosť na región a kultúrnu identitu, čím vzniká aj odhodlanie jazyk a kultúru ďalej pestovať, odovzdávať z generácie na generáciu. Z uvedeného vyplýva, že súčasťou interkultúrnej identity je aj starostlivosť o jazyk a kultúru, ktorú reprezentuje.

Zachovanie jazykov, podobne ako zachovanie rôznych ohrozených druhov fauny a flóry, je náročná úloha. Vzdelávací sektor sa stále považuje za jednu z kľúčových oblastí, ktorá jazykovej revitalizácii napomáha (Šuša, 2016). Avšak pri prehnanom dôraze na detailnú, bezchybnú, presnú akvizíciu jazyka na úkor dosiahnutia spontánnosti a otvorenosti (príklad írskoho jazyka) môže vzdelávanie jazykovú revitalizáciu aj brzdiť.

I keď ekologický prístup k jazykom sa javí ako cesta k ich zachovaniu, všeobecne účinné opatrenie, resp. „účinný liek“ zabezpečenia jazykovej ochrany a revitalizácie ešte nebol vynájdený. Existuje len rad opatrení a odporúčaní pre prax, ktoré čerpajú z predchádzajúcich príkladov.

Jednou z dôležitých prerekvizít udržania vitality jazyka je jeho oficiálne uznanie v danom štáte, ktoré môže napomôcť zvýšeniu prestíže jazyka v rámci kultúrnej a národnej identity, no nie vždy, ako je to v prípade írskoho jazyka, to platí stopercentne.

Veľké a malé jazyky nemusia medzi sebou súťažiť v zmysle absolútneho víťaza, ale naopak, môžu spolu koexistovať. V Írskej republike dominujú na poli jazykovej revitalizácie snahy o dosiahnutie spoločenského bilingvizmu v časovom horizonte do roku 2030 (*20-Year Strategy for the Irish Language, 2010 – 2030*), ktoré by mali napomôcť trvalému udržaniu, ako uvádza Ústava Írskej republiky, prvého oficiálneho a národného jazyka. V naznačenej situácii sa spoločenský bilingvizmus, či v súčasnosti už skôr multilingvizmus, aj v súvislosti s propagáciou ovládania s výnimkou materinského jazyka ešte minimálne dvoch ďalších jazykov Európskej únie, zdá byť nevyhnutným cieľom nielen občanov tejto inštitúcie. V kontexte 21.

storočia považujeme znalosť nedominantného (malého) jazyka za vhodný prostriedok kultivovania interkultúrnej identity. Výbornou alternatívou, ktorá môže efektívne zabrániť jazykovej strate (angl. *language loss*), je v rámci zachovania kultúrnej a jazykovej diverzity a kultúrneho dedičstva udržiavanie oboch jazykov v spoločnosti, t. j. dominantného i minoritného.

Pre írsky jazyk by bolo pozitívom, ak by mohol byť používaný ako epijazyk, ktorý je jazykom nachádzajúcim sa na osi medzi materinským a cudzím jazykom (Dolník, 2014). Pre Slovákov takto funguje čeština, ktorej rozumieme bez väčších problémov, keďže český a slovenský jazyk oplývajú značným rozsahom zhodných a podobných štruktúr. Jazyková zhodnosť je však jedným z predpokladov na to, aby jazyk mohol byť používaný ako epijazyk, čo nemôžeme povedať o írskom a anglickom jazyku, ktoré patria do dvoch diametrálne odlišných jazykových rodín. Pre Slovákov je ovládanie českého jazyka značným benefitom. Takto sa odzrkadľuje aj výhodnosť epijazykového vybavenia Slovákov, hlavne tých, ktorí majú blízky, resp. pozitívny vzťah k češtine a uvedomujú si výhody prirodzeného ovládania uvedeného jazyka. Ide predovšetkým o pochopenie myšlienky, že so znalosťou češtiny je ich život bohatší. Aj v rámci ekologického prístupu k jazykom vyzdvihujeme príklady jednotlivcov, ktorí preferujú čítanie originálu pred prekladom, čím dávajú zelenú konkrétnemu jazyku a podporujú jeho používanie. Uvedomenie si predností plynúcich z naznačeného ovládania jazyka, češtiny ako epijazyka v prípade Slovákov alebo ako autochtónneho írskoho jazyka pri Íroch, je nevyhnutné na jeho ďalšie kultivovanie a prežitie. Sú to teda kľúčové predpoklady jazykovej revitalizácie a vitality.

Aktivity zamerané na podporovanie použitia jazyka v domácom prostredí považujeme za kľúčové, keďže rodina je základnou jednotkou pri jeho udržaní. V prípade minoritných, regionálnych a menej používaných jazykov sa finančná podpora rodín vychovávajúcich svoje deti v konkrétnom minoritnom jazyku javí ako nevyhnutná pre jeho vitalitu a medzigeneračný prenos.

Učenie sa cudzieho jazyka a kultivovanie vlastného, materinského je jedným z aspektov interkultúrnej identity jednotlivca.

Je to zároveň spôsob, akým vyťažiť čo najviac z oboch ciest za poznaním, ktoré nikdy nekončí; práve naopak, stáva sa neoddeliteľnou súčasťou kreovania vlastnej identity a sebauvedomenia.

4.5 Výzvy pre minoritné jazyky a ich komunity

Mnohé spoločenstvá, ktoré hovoria minoritným, regionálnym či menej používaným jazykom čelia rôznym výzvam; o to väčšia by mala byť sila kultúrnej kontinuity a tradície. I malé jazyky chránené vlastným štátom, kde je ich status zakotvený v ústave, môžu zápasiť s postupným poklesom rodených hovoriacich. Konkrétnym príkladom je znovu írsky jazyk. Ani oficiálny status týmto jazykom nezaručuje silnú rezistenciu voči zrýchľujúcemu sa jazykovému posunu. Nespochybniteľnou výzvou ostáva aj preklopenie medzery medzi reálnym a symbolickým používaním jazyka (Edwards, 2013).

Multilingválne prostredie je rozhodne šancou na jazykovú revitalizáciu a pretrvanie špecifickej kultúrnej identity vyjadrenej práve minoritným jazykom. Ako bolo naznačené, vytvorenie stabilnej bilingválnej či multilingválnej komunity je pre vitalitu akéhokoľvek jazyka nevyhnutné (Ó hlfearnáin, 2008). Vytvára sa tak priestor na jeho funkčné uplatnenie, čo z neho robí viac než len symbolické či národnoreprezentatívne médium. Jednou z výziev je práve vytvorenie takých jazykových ostrovčekov, resp. sietí, kde by dochádzalo k efektívneho používaniu jazyka na každodennej úrovni, i keď okolitý svet beží v dominantnom jazyku. V prípade Írskej republiky ide o prevažne anglofónne oblasti, v ktorých sa majú postupom času vytvoriť početnejšie jazykové ostrovy, resp. siete využívajúce aj írsky jazyk. *20-ročná stratégia írskoho jazyka (20-Year Strategy for the Irish Language)* si kladie za cieľ vytvoriť čo najviac oblastí, ktoré by napomáhali celkovej revitalizácii írskoho jazyka, keďže doposiaľ tento cieľ predstavuje jeden z najväčších zámerov jazykovej politiky dosiahnutia spoločenského bilingvizmu. Evalváciu efektivity a úspech uvádzaných jazykových ostrovčekov, ktoré sú súčasťou jazykového

projektu, je však možné urobiť až po uplynutí časového horizontu niekoľkých desiatok rokov.

4.6 Trvalá udržateľnosť jazyka a identity

S výzvami pre minoritné jazyky súvisí aj ich trvalá udržateľnosť. Jazyky sú nepochybne nosnými piliermi identity. Ako bolo zmienené v úvode, jazyky majú pre danú komunitu nielen symbolický, národnoreprezentatívny, ale aj psychologický význam. Nespĺňajú teda len prvotnú komunikačnú funkciu, ale otvárajú dvere k rozvoju kultúrnej identity jednotlivca.

Na posilňovaní kultúrnej kontinuity a tradície sa rovnako spolupodieľa krajina ako faktor kreovania identity. Ak si hovoriaci určitého jazyka uvedomujú jej význam, ktorý nadobudla ako dedičstvo po predkoch, posilňuje sa aj ich vernosť k jazyku, čo uľahčuje jazykovú revitalizáciu. Jazyk, identita, kultúra a krajina sú vzájomné prepletené. Hovoriaci istého jazyka tak majú pocit, že sú chránení hranicami krajiny/štátu/územia.

Trvalá udržateľnosť jazyka je ohrozená v prípade, že prevažuje symbolické používanie jazyka. Ak chceme, aby bol jazyk trvalo udržateľný, jeho používanie by mala sprevádzať úprimná snaha, motivácia a vôľa používateľov komunikovať týmto jazykom v každodenných situáciách. Inak sa môžeme pripraviť na jeho smrť. Aj jazyky majú totiž svoju životnosť, resp. životnú dráhu. Jazyk je neodmysliteľne spojený so svojimi používateľmi, preto aj pokles hovoriacich daného jazyka odzrkadľuje zmeny v spoločnosti.

Trvalá udržateľnosť je nedosiahnuteľná pri enormnom poklese rodených hovoriacich jazyka. Na svete existuje veľa príkladov, keď s posledným hovoriacim zanikol aj jazyk. V súčasnosti sa môžeme stretnúť s kultúrnym či literárnym oživením vymretého jazyka. Posledná používateľka kornčiny zomrela v roku 1777 a posledný používateľ mančiny v roku 1974. S rodenými hovoriacimi tak vymrel aj jazyk, pričom, ako sme uviedli, záujem oň môže stále pretrvávať, resp. môžeme ho oživiť prostredníctvom kultúrnych aktivít, ktoré jazyk

používajú ako nástroj na revitalizáciu kultúry. Zmieňované sa deje aj v prípade už zaniknutej kornčiny a mančiny.

V súčasnosti je už len veľmi málo monolingválnych jedincov, ktorí by hovorili len jedným minoritným, regionálnym či menej používaným jazykom. V Írsku všetci obyvatelia hovoria po anglicky a írsky jazyk predstavuje skôr pridanú symbolickú hodnotu národnej a kultúrnej identity. Avšak ešte stále existujú ostrovné oblasti a v nich žijúci jedinci, ktorí uprednostňujú použitie írskoho jazyka pred anglickým, s čím súvisí aj fakt, že o týchto ľudí je potrebné sa postarať, keďže právo používať vlastný jazyk je jedným zo základných ľudských práv.

Keď hovoríme o trvalej udržateľnosti jazyka, je nevyhnutné sústrediť sa na domény napomáhajúce jeho posilneniu vo vzťahu s identitou. Ide o školu, domáce prostredie a pracovisko, ktoré vystupujú ako primárne oblasti zabezpečujúce trvalú udržateľnosť jazyka (Edwards, 2013). Rodičia zohrávajú prvotnú úlohu pri jazykovej revitalizácii nielen pokiaľ ide o ohrozený jazyk. Sú to práve oni, kto dáva deťom vzor, a tým základ pre zabezpečenie medzigeneračného prenosu jazyka. Rodičia tak vystupujú ako aktívni občania, ktorí sa snažia zachovať a odovzdať jazyk ďalej, keďže ho považujú za integrálnu súčasť svojej identity. Vystavujú sa priamej konfrontácii s dominantným jazykom a tvorivo sa spolupodieľajú na posilnení kultúrnej kontinuity a tradície. Príkladom sú írskojazyčné rodiny žijúce v rámci, ale i mimo Gaeltacht oblastí. V Írsku existujú aj granty pre rodiny (*Scéim Labhairt na Gaelige*), ktoré vychovávajú svoje deti v írskom jazyku, čiže majú írskojazyčnú domácnosť.

Trvalá udržateľnosť jazyka je teda úzko prepojená s domácim prostredím, v ktorom jednotlivec vyrastá, a rovnako aj s okolím a postojmi, s ktorými sa príslušník danej komunity stretáva. Ak sú názory na jazyk pozitívne, vytvára sa podnetné prostredie na jeho kultivovanie a udržanie. Miestna komunita tak môže urýchliť revitalizáciu jazyka, resp. zabrzdiť tendencie oslabujúce jazyk. Jednou z kľúčových úloh komunity, ktorá predstavuje určitú sociálnu identitu, je vytváranie a pestovanie pozitívnych postojov k bilingválnej či

multilingválnej výchove detí nesúcej v sebe toleranciu a rešpekt ako významné hodnoty 21. storočia.

V Írsku nemôžeme uvažovať o dosiahnutí monolingvizmu v zmysle ovládania len írskoho jazyka. Jazykový posun bol pre írsky jazyk fatálny a dosiahnutie stopercentnej bilingválnej spoločnosti sa dnes javí ako nereálne, avšak čiastočné priblíženie sa k nej je možné v prípade, že si to budú obyvatelia Írska želať. Nápomocnou by mohla byť raná osveta o benefitoch predprimárneho vzdelávania detí v oboch jazykoch – írskom aj anglickom, v súvislosti s rozvojom kognitívnych a jazykových schopností a zručností dieťaťa. Osveta by sa mohla začať v rámci nemocníc, ktoré poskytujú prenatálnu starostlivosť deťom budúcich matiek.

Niekedy sú problémy späté s udržateľnosťou jazyka spojené s jeho prestížou či statusom. Írsky jazyk prestal byť pre obyvateľov jazykom prosperity a výhod. Tieto vlastnosti nadobudla angličtina. Práve postoje k jazyku, či už pozitívne, alebo negatívne, zohrávajú nemalú rolu pri udržovaní záujmu oň.

Jazyk ako jeden z aspektov interkultúrnej identity získava podporu v rôznych oblastiach spoločenského života (v rodinnej, školskej, pracovnej atď.). Záujem a entuziazmus jednej rodiny, jedného učiteľa či jedného zamestnanca môže ovplyvniť celú skupinu, ktorá bude nasledovať tento príklad. Naznačeným spôsobom sa môže aktivizovať aj záujem o jazykovú revitalizáciu v rámci širšej verejnosti. Keď istí rodičia urobia definitívnu voľbu vychovávať svoje dieťa v írskom jazyku, resp. podporovať ho v imerzných a bilingválnych programoch je pravdepodobné, že ďalší ich budú nasledovať (angl. *snowball effect*). V uvedenej situácii je dôležité rozhodnutie a sila záväzku šíriť ďalej dedičstvo po predkoch, ktorým je v prípade Írska írsky jazyk. Samozrejme, všetko sa odvíja od slobodného rozhodnutia jednotlivca.

Ďalším z príkladov, na ktorom pozorujeme silnú väzbu jazyka s identitou, je úspešná revitalizácia hebrejského jazyka v štáte Izrael iniciovaná Eliezerom Ben-Yehudom (Edwards, 2013). Aj pri tomto počíne bola dôležitá vôľa jednotlivcov a skupín spolupodieľať sa na

revitalizácii hebrejčiny a aktivizovaní kultúrnej identity prostredníctvom jazyka ako základného etnosignifikantného atribútu.

Pre trvalú udržateľnosť jazyka je nevyhnutná edukácia v duchu národnej uvedomelosti. Na zachovanie vitality jazyka je dôležité:

- „zdôrazňovanie jeho výkonnosti, jeho vyjadrovacieho, komunikačného a interpretačného potenciálu;
- upozorňovanie na jeho vitalitu či nedostatok vitality v prípade menej používaných jazykov;
- konkurencieschopnosť a rovnocennosť s inými jazykmi;
- posilňovanie edukácie smerovanej v duchu národnej uvedomelosti, aby si príslušníci národa uvedomili od útleho detstva predchádzajúce fakty, ktoré potvrdzujú ich identitu, národné sebavedomenie a sebedomie ako nositeľov daného jazyka“ (Dolník et al., 2015, s. 86).

Pokiaľ nositelia jazyka vnímajú jazyk ako súčasť ich kultúry, identita jazyka sa posilňuje. Vytvára sa tak kolektívnotvorná sila, jedna z kohéznych síl, ktorá je základom kolektívnej identity (solidárnosti). Identita slovenského jazyka je napríklad determinovaná tým, že Slováci vnímajú slovenský jazyk ako vlastný, autochtónny, pôvodný jazyk, dodnes plniaci funkciu hlavného komunikačného média na Slovensku. Slovenský jazyk teda na rozdiel od írskoho jazyka tvorí jednu z vnútorných súdržných síl slovenského národa. S používaním slovenského jazyka je spojená vôľa jeho nositeľov hovoriť týmto jazykom, ktorý je považovaný za jedinečný, za jazyk osobitého, suverénneho národa. České výrazy v slovenčine jej identitu neohrozujú tak, ako je to v prípade anglicizmov v írskom jazyku, keďže írčina je dnes minoritným jazykom. Slováci si jazykový cit pre češtinu cibría aj preferovaním čítania originálov v češtine pred slovenským prekladom.

Pre zachovanie jazyka a jeho vitality je teda kľúčové povedomie o možnostiach, ktoré ovládanie autochtónneho alebo akéhokoľvek iného blízkeho jazyka prináša. Aj edukácia orientovaná týmto smerom môže facilitovať proces jazykovej revitalizácie. Ak si používatelia jazyka nebudú uvedomovať jasné možnosti, ktoré z jeho ovládania plynú, nebude sa kultivovať ani jazykový cit, a tým pádom ani nedôjde

k reprodukcii identity vlastného jazyka. Budovanie jazykového povedomia považujeme za jeden z kľúčov zachovania identity vyjadrenej konkrétnym jazykom. Ak sa jazyk používa, zvyšuje sa jeho životaschopnosť, dochádza k cibreniu identity jazyka. Jednotlivec si ho tak osvojuje v permanentnej konfrontácii s inými komunikačnými partnermi v optimálne širokom okruhu jeho nositeľov (Dolník et al., 2015).

Z predchádzajúcich poznámok vyplýva, že jazyk posilňuje nielen interkultúrnu identitu jednotlivca, ale aj skupinovú identitu (angl. *group identity*). Napomáha sebauvedomeniu jednotlivca s prihliadnutím na vlastnú kultúru a kultúrnu kontinuitu, históriu, korene a tradície. V kontexte 21. storočia sa dostáva do popredia pestovanie poznania viacerých cudzích jazykov a kultúr, ktoré otvárajú nové možnosti vnímania sveta cez pochopenie, toleranciu a rešpekt k sebe samému a k iným, „tým druhým“.

4.7 Budúcnosť jazykov

Je ťažké odhadnúť exaktný počet jazykov, ktorými sa vo svete hovorí. V súčasnosti však prevláda názor, že viaceré jazyky sveta vymierajú a ich smrť je neodvratiteľná. Jazyk sa neustále mení a zmeny, ktoré naň majú vplyv, sú nepochybne historickým aspektom, preto je aj jazyková identita typická svojou historickou dimenziou. Vzťah jazyka a identity rovnako podlieha zmenám. Faktom však ostáva, že jazyková diverzita sa postupne vytráca, podobne ako niektoré ohrozené druhy zvierat a rastlín, ktoré sa ocitli na červenom zozname chránených druhov. Organizácia UNESCO vytvorila interaktívny atlas ohrozených jazykov (*Atlas of Endangered Languages*), ktorého súčasťou je zoznam jazykov nachádzajúcich sa na rôznych úrovniach svojej vitality/životnosti/cyklu života – od ohrozených až po vymreté. V angličtine sú jazyky podľa tohto kritéria kategorizované ako stabilné (angl. *stable*), zraniteľné (angl. *vulnerable*), ohrozené (angl. *threatened/endangered*). Poslednou

kategóriou na osi životnosti sú jazyky vymreté (angl. *extinct*) (Anderson, 2012).

Počet ohrozených druhov rastlín a zvierat, ako aj jazykov je veľkým rizikom pre zachovanie biologickej, jazykovej a kultúrnej diverzity sveta. Ak jedinec nechce, nemusí sa vzdať svojho materinského, i keď minoritného jazyka, ba práve naopak – môže ho pestovať spolu s jazykom dominantným, ktorý mu poskytuje viac materiálnych výhod. Smrť akéhokoľvek jazyka nesie so sebou širokospektrálne praktické, kultúrne, etické i vedecké následky. Stratou pôvodného jazyka zaniká napríklad etnobotanická vedomostná báza komunity, ktorá jazyk používa na pomenovanie konkrétnych jednotiek orientovaných na terapeutické a liečebné účely a ktorá tak v prípade smrti jazyka nebude dostupná pre budúce generácie. Vytratí sa puto spájajúce a determinujúce konkrétnu národnú či skupinovú identitu, dôjde k strate poznania foneticko-fonologických špecifik daného jazyka. Takto už nebude možné robiť jeho výskum, pretože jazyk nebude mať svojich hlavných aktérov, resp. používateľov, ktorí by ho využívali na komunikáciu. Vytratí sa spojenie s minulosťou podmienené jazykom, a tým i dištinktívna identita a kultúra skupiny ako v prípade inuitských jazykov.

Ako sme už uviedli, ideálnym riešením by mohlo byť dosiahnutie spoločenského bilingvizmu či skôr multilingvizmu, ktorý by na rozdiel od minulých tendencií eliminovať autochtónne jazyky a kultúry v rámci politiky imperializmu dominantných koloniálnych mocností, ako to bolo napríklad s pôvodným obyvateľstvom Ameriky a Austrálie, rešpektoval všetky jazyky používané v danej spoločnosti.

Nádejou pre minoritné, regionálne či ohrozené jazyky sa stáva narastajúci záujem o jazykovú revitalizáciu a stúpajúca tendencia ochrany a pestovania týchto jazykov spolu s jazykom dominantným, a to v zmysle zachovania tradícií a kultúry oboch strán. Naznačeným spôsobom sa upevňuje vzájomná tolerancia a rešpekt vytvárajúc predpoklady harmonickej koexistencie malých i veľkých, ohrozených a dominantných jazykov.

5 VÝUČBA CUDZÍCH JAZYKOV A INTERKULTÚRNA IDENTITA

5.1 Ciele a metodológia výskumu

V rámci vedeckej časti monografie sme si stanovili cieľ identifikovať stav integrácie interkultúrnych znalostí do výučbového procesu v reálnych podmienkach. Vychádzame z hypotézy, že pre rozvoj interkultúrnej identity nie je potrebná len dostatočná znalosť cudzieho jazyka, ale predovšetkým znalosť kultúry. V dobe silnejúcich migračných presunov je pre pracovný trh potrebné kreovať interkultúrne orientovaných pracovníkov. Z tohto dôvodu by sa interkultúrne znalosti mali stať súčasťou osnov všetkých stupňov škôl.

Čiastkové ciele vedeckej monografie sú:

1. Poukázať na aplikovanie metódy CLIL v praxi;
2. Charakterizovať možnosti a postupy výučby interkulturality na vybraných príkladoch;
3. Definovať možnosti rozvoja interkultúrnej identity v študijných programoch Tlmočníctvo a prekladateľstvo a Cudzie jazyky a kultúry
4. Definovať postavenie interkulturality v akademickom prostredí
5. Poukázať na prepojenie interkulturality a súčasťou globálnou situáciou

Výskum bol realizovaný kvalitatívnymi postupmi s využitím metódy analýzy, syntézy a komparácie v rokoch 2014 – 2017. Miestom výskumu bola Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Pri realizácii výskumu sme uplatnili tzv. ukotvenú teóriu (grounded theory, angl.), ktorej postupy vychádzajú z procesu stanovenia výskumného okruhu, zberu dát a ich následnej analýzy, podobne ako iné výskumné postupy, no v rámci ukotvenej teórie sa výskumný problém širšie rozvíja v rámci kontextov témy a až následne sa hľadajú vzájomné prepojenia. Pre skúmanie prepojenia jazyka, kultúry a identity považujeme za

vhodnú teoretickú bázu, ktorá sa využíva predovšetkým v USA pri podobných typoch výskumov.

Zrealizovaný výskum považujeme za pilotnú štúdiu s cieľom zmapovania témy v slovenskom priestore. Každá téma, ktorú uvádzame v nasledujúcej časti by si v budúcnosti vyžadovala samostatný hlbší a koncepčný výskum.

5.2 Súčasný stav problematiky

Výučba cudzích jazykov nie je primárne len o zvládnutí jeho gramatickej stránky signalizujúcom zvládnutie jazyka ako kódu. Človek prichádza často do konfliktu s kultúrou, ktorej charakter nepozná, nevie, čo sa smie a čo nie, nie sú mu známe jej hodnoty, vzorce správania, zvyky či postoje odlišujúce jednu spoločnosť od druhej. Súčasťou cudzojazyčnej výučby a výchovy k interkultúrnym komunikačným kompetenciám vnímaným ako základný kameň interkultúrnej identity je sprostredkovanie kultúry, ktorej jazyk sa učíme. Každá kultúra je špecifická svojím jazykom a kolektívnym naprogramovaním (Nedeva, 2016). Je zakorenená hlboko v nás. Časť kultúry je viditeľná, vyčnieva na povrch ako špic ľadovca, kým tá väčšia časť jeho plochy sa ukrýva pod vodou a musíme sa k nej dopracovať, čo je uskutočniteľné aj prostredníctvom tréningu interkultúrnych komunikačných kompetencií.

Kultúra utvára naše predstavy, postoje a vedie nás v živote určitým smerom, ktorý môžeme nasledovať, kriticky reflektovať, ale aj odmietat'. Ani jednu kultúru nemôžeme chápať ako jedinu správnu, resp. nesprávnu. Každú kultúru preto vnímame ako inú, odlišnú v zmysle vlastných kultúrnych vzorcov a kódov.

Jazyk je jedným z faktorov, ktorý nám približuje kultúru. Keď sa ho učíme, neabsorbujeme len jeho lingvistickú, ale aj kultúrnu stránku súvisiacu s konkrétnou skupinou ľudí a územím. Rozhodnutie používať a učiť sa istý jazyk je dôležitým rozhodnutím, ktoré podporuje zachovanie jazykovej diverzity sveta a vitalitu daného jazyka.

Prostredníctvom jazyka vyjadrujeme svoje myšlienky, postoje, názory, ktoré sú súčasťou našej osobnej i kolektívnej identity. Jazyk vyjadruje kultúrnu realitu. Jednou z možností vyjadrenia našich skúseností je jazyk. Použitie jazyka teda tiež kreuje našu skúsenosť. Poznanie kultúrnych špecifik jazykového spoločenstva uľahčuje cestu k dosiahnutiu konsenzu a úspešnému chodu interkultúrnej komunikácie.

Na to, aby sme v rámci interkultúrnych stretov porozumeli druhej strane, potrebujeme byť oboznámení s charakteristickými národnými a kultúrnymi črtami jednotlivých členov. Musíme sa potopiť až k samotnému koreňu ľadovca. Formálne aspekty kultúry rozoznáme veľmi rýchlo na základe úspešnej akvizície jazykového kódu, avšak neformálne aspekty vyžadujú istú dávku sebareflexie, introspekcie, pozorovania a vlastných skúseností s interkultúrnou interakciou, ktoré by sme si mali začať pestovať, resp. stále zdokonaľovať už v školskom prostredí počas hodín cudzieho jazyka. Kľúčové v tejto oblasti je rozpoznanie a prehodnotenie kultúrnych stereotypov špecifických pre danú kultúru.

Ako už bolo uvedené, rozvoj interkultúrnej identity sa odohráva aj v rámci výučby cudzieho jazyka, do ktorého vstupuje učiteľ a žiak, ako aj množstvo kultúrnych stereotypov a vzorcov. Výučba cudzích jazykov sa podieľa na formovaní individuálnej identity jedinca, preto aj na žiakove špecifické potreby, túžby a hodnoty nenazeráme ako na formy deviácie, keďže samotná trieda je súborom rôznych osobných, bikultúrnych, multikultúrnych, skupinových a iných identít, ale ako na dôležité súčasti jeho identity.

V súčasnosti je nutné do cudzojazyčnej výučby implementovať čo najviac elementov zachytávajúcich špecifiká vzťahu jazyka a identity na pozadí kultúry. Rozvoj interkultúrnej komunikačnej kompetencie a identity sa tak stáva jedným z hlavných cieľov výučby. Výber tém môže ovplyvniť formovanie identity žiaka, ako aj jeho interakciu s ostatnými členmi v skupine. Učitelia práve výberom aktivít robia rozhodnutia, ktoré môžu facilitovať vytvorenie neformálnych medzil'udských vzťahov a za predpokladu, že obe strany vykazujú rešpekt a toleranciu voči sebe navzájom a dodržiavajú vopred stanovené pravidlá hry, nahrádzať tradičný štandardný vzťah *učiteľ – žiak*. Naznačený aspekt je dôležitý

akcentovať aj pri výchove budúcich učiteľ'ov cudzích jazykov na vysokých školách. S rozvojom interkultúrnej identity žiakov sa rozvíja aj profesionálna identita učiteľa.

Ako uvádza V. Janíková (2016), konštrukt identity by sa mal vo výučbe cudzích jazykov intenzívne odrážať v rámci interkultúrnej komunikačnej kompetencie ako cieľa cudzojazyčnej výučby, motivácie vo vzťahu kučeniu sa jazykov, konceptu výučby zameranej na žiaka a rozvoji individuálnej mnohojazyčnosti. Individuálna mnohojazyčnosť súvisí aj s nárastom multikultúrnych identít v súčasnosti, ktoré sú podmienené globálnou migráciou. S multikultúrnou identitou súvisia aj hybridné identity charakteristické pre etnicky zmiešané skupiny.

Práve počas cudzojazyčnej výučby môže dôjsť k rozvoju interkultúrnej identity. Nejde o vzdanie sa vlastnej identity, ale práve naopak, ide o poznávanie iných jazykov a kultúr považovaných sa pridané hodnoty jazykovej akvizície.

Motivácia učiť sa konkrétny cudzí jazyk spočíva aj v dosiahnutí symbolických a materiálnych výhod, ktoré plynú z nadobúdania znalostí iného jazyka. Pri existencii takýchto benefitov je pre jedinca v súčasnej dobe výhodné do jazyka investovať. Jazyk tak získava prestíž, buduje sa jeho kultúrny kapitál a sociálna sila. Pre jedinca sa pri existencii uvedených pozitív stáva jazyk a investícia do jeho učenia sa atraktívnou možnosťou a príležitosťou (aj výzvou) ako sa zabezpečiť do budúcnosti v zmysle vlastného uplatnenia sa na pracovnom trhu. Existujú však aj situácie, keď motivácia chýba. Nezáujem o učenie sa konkrétneho jazyka môže byť spôsobený i strachom, predsudkami či odporom voči danému jazyku.

Interkultúrna identita podporuje aj rozvoj jazykového povedomia (angl. *language awareness*) a kultúrneho povedomia (angl. *cultural awareness*). Jediniec si uvedomuje význam jazyka a jeho ovládanie pre pochopenie cieľovej kultúry. Jazyk nemôžeme oddeliť od kultúry (kultúrna identita) a sociálnych rolí (sociálna identita). Jazyk je systém, ktorý nám umožňuje vyjadrenie postojov, emócií špecifickým spôsobom vlastným len konkrétnemu jazyku (jazyková identita).

Dnes sa v rámci cudzojazyčnej výučby kladie dôraz na komunikačnú metódu obohatenú o kultúrne aspekty. Akcent je teda

kladený na identitu jedinca ako aj identitu rôznych kultúr a etník (Janíková, 2016). Človek tak má možnosť poznávať sám seba a zároveň aj intenzívne vnímať inakosť ako komplementárnu súčasť života.

Rozvoj interkultúrnej identity teda môže začať v domácom či školskom prostredí a pokračuje celý život (Reid, 2014). Ovládanie cudzích jazykov nám pridáva nové sociálne roly. Znalosť cudzích jazykov reflektujeme v sebauvedňovaní/sebareflexii, pričom spätnú väzbu dostávame aj od okolia.

Keďže v súčasnej dobe dominuje zvýšená migrácia a fluktuácia ľudí, je žiaduce uvažovať o dopade interkulturality na vlastnú identitu. Školské prostredie predstavuje jeden z terénov, kde je takáto diskusia vhodná a možná. Vedie žiakov ku komplexnejšiemu vnímaniu identity a pochopeniu jej vzájomného prepojenia s jazykom a kultúrou v zmysle rešpektu a tolerancie voči inakosti. Práve samotné jazyky a ich kultúry (materinský jazyk i cudzie jazyky, ktoré jedinec poznáva počas výučby) tvoria jedinečné bohatstvo sveta. Jazyk ako spoločenský fenomén je preto konštitutívnym prvkom kreovania osobnej, interkultúrnej a sociálnej identity.

Jazyk používame ako kód. Bilingválni či multilingválni jedinci často prepínajú kódy (angl. *code-switching*). Plynulé ovládanie dvoch či viacerých jazykov je pre nich samozrejmé. Druhým prípadom je včleňovanie lexikálnych jednotiek z jedného jazyka do druhého. Problematika prepínania kódov a vzájomnej interferencie medzi jazykmi je nutnou súčasťou výučby budúcich profesionálnych používateľov jazyka či už v pedagogickej, kultúrnej alebo translatologickej oblasti.

V súvislosti s výučbou cudzích jazykov je žiaduce uvažovať aj nad termínom interkultúrne učenie. V. Dolinská a K. Orságová (2016, s. 349) uvádzajú, že „interkultúrne učenie v užšom slova zmysle chápeme ako individuálny proces získavania znalostí, postojov alebo správania, ktoré sú spojené s interakciou s odlišnými kultúrami.“ Práve na hodinách cudzieho jazyka sú študenti často prvýkrát konfrontovaní s určitým typom odlišnosti prezentovanej prostredníctvom výučby reálií, zvykov a tradícií. Nie je to len súčasná doba, ktorá si vyžaduje, aby sa z ľudí stali viac empatické a medzikultúrne citlivé bytosti. Medzikultúrna, resp. interkultúrna citlivosť (senzitivita) sa môže začať

kultivovať od raného detstva v rodinách za predpokladu, že sú takejto výchove naklonení aj rodičia.

Interkultúrna citlivosť sa môže vycibriť ešte oveľa viac v rámci školského prostredia. K tomu je však potrebné aj druhé ohnisko, ktoré reprezentujú interkultúrne citliví učitelia, osúvajúci túto schopnosť ďalej intergeneračnou transmisiou. Pestovanie interkultúrnej citlivosti ako základného komponentu interkultúrnej identity považujeme za kľúčový predpoklad, ktorý umožňuje hladký priebeh a úspech interkultúrnej komunikácie. Hodina cudzieho jazyka by mala byť miestom, kde každý jednotlivec môže pochopiť význam rešpektu, tolerancie a dodržiavania určitých zásad pri kontakte s inými kultúrami. Z uvedeného procesu by vo vyučovaní nemala byť vynechaná ani jedna osoba. Čím skôr sa študent konfrontuje s odlišnými kultúrami a čím skôr sa jeho identita na danú skutočnosť adaptuje, tým viac je odolný voči negatívnym stereotypom a predsudkom.

Kultúra a komunikácia sú dve entity, ktoré sú vo vzájomnej interakcii. Interkultúrne učenie, ktorého výsledkom by mala byť kultivácia a pestovanie interkultúrnej identity, sa dá vo výučbe cudzích jazykov realizovať rôznymi spôsobmi – prostredníctvom verzatilného množstva autentického materiálu dostupného na trhu prezentujúceho kultúru krajiny. Takto študenti nadobúdajú interkultúrnú skúsenosť už počas výučby konkrétneho jazyka ktorou je študent okrem gramatiky konfrontovaný aj s kultúrnym koloritom obyvateľ'ov žijúcich na danom území.

Je všeobecne známe, že výučba jazyka sa nezaobíde bez výučby kultúry. Rovnaký princíp sa uplatňuje aj v prípade svojej vlastnej kultúry. Bez poznania seba samých, svojich koreňov a minulosti len ťažko získavame kľúč od pochopenia iných kultúr. „Ideálne je spojenie výučby jazyka a interkultúrnej komunikácie v rámci jedného predmetu alebo medzipredmetovo“ (Dolinská, Orságová, 2016, s. 350). Interdisciplinárna dochádza k prepájaniu vedomostí a skúseností, ktoré pochádzajú z rôznych odborov. Pre pestovanie či rozvoj interkultúrnej citlivosti ako aj interkultúrnych komunikačných kompetencií študenta je takýto prístup nanajvýš pozitívny.

Medzikultúrnu/interkultúrnu citlivosť si cibríme pri strete s inými kultúrami reprezentujúcimi inakosť/odlišnosť. Pri zohľadnení šiestich stupňov rozvoja interkultúrnej citlivosti, medzi ktoré zaradíme popretie, obranu, minimalizovanie rozdielov, akceptovanie, adaptáciu a integráciu, vnímame posledné tri stupne ako pozitívne kroky k nadobudnutiu zdravej medzikultúrnej/interkultúrnej citlivosti jednotlivca (Bennet, 2004, in Dolinská, Orságová, 2016). Prvé tri štádiá považujeme za etnocentrické, kým posledné tri za etnorelativistické.

Pri rozvíjaní interkultúrnej citlivosti zohrávajú dôležitú rolu emócie, ktoré prežívame pri interkultúrnych stretoch, preto ani uvedená stránka interkultúrnej citlivosti nemôže byť podhodnotená. S emóciami študentov sa dá pracovať priamo na hodine konkrétneho cudzieho jazyka, resp. iných interdisciplinárne orientovaných predmetov a to na základných, stredných alebo vysokých školách, pričom začať je možné už v predprimárnych školských zariadeniach, kde sa učiteľ zapája do hry s dieťaťom a pomáha mu budovať základy porozumenia jazyka, čím zdokonaľuje schopnosť dieťaťa vyjadriť sa. Pedagóg v predprimárnych zariadeniach musí v takomto skorom veku dieťaťa pracovať s jeho emóciami veľmi citlivo rešpektujúc zásady interkultúrneho prístupu vo výchove a vzdelávaní.

Emócie môže vyvolávať rôzny učebný materiál použitý na danej hodine, či už ide o film, článok v novinách alebo rozhovor s osobou z inej kultúry, ktoré v nás vyvolajú vznik určitých emócií. Emócie sa totiž vytvárajú na základe istého podnetu, stimulu, udalosti, deja, aktivity, skúsenosti atď. Tie analyzujeme podľa rôznych štádií rozvoja interkultúrnej citlivosti zohľadňujúc entocentrické alebo entorelativistické prístupy k vnímaniu inakosti. S uvedeným vnímaním inakosti sa študent môže priamo či nepriamo stretnúť nielen v školskom prostredí.

K rozvoju interkultúrnej citlivosti môže teda dôjsť plánovane alebo neplánovane. V nasledujúcej časti monografie sa sústredíme na jej plánovaný rozvoj. Ten sa môže uskutočňovať v rámci vyučovacieho plánu či procesu ako súčasť aktivujúcej, interaktívnej, inovatívnej a reflexívnej metodológie umožňujúcej sebareflexiu a zážitkové učenie (Zelenková, 2016). Jednou z jeho foriem je aj vystavenie študentov

interkultúrnym stretnutiam a udalostiam, ktoré cibria ich interkultúrnou citlivosťou a podieľajú sa na rozvoji ich vlastnej interkultúrnej identity. Študenti sa môžu konfrontovať s inou kultúrou prostredníctvom návštevy rôznych kultúrnych podujatí či prednášok pravidelne sa uskutočňujúcich nielen v edukačnom systéme a zažiť stretnutia s ľuďmi, ktorí reprezentujú danú kultúru.

Práve vďaka priamemu kontaktu s inou kultúrou sa dozvedáme viac aj o častiach kultúry, ktoré nie sú naoko viditeľné, sú skôr implicitné ako explicitné a predstavujú najspodnejšiu časť ľadovca reprezentujúceho kultúru. Študent sa tak napríklad na základe vlastnej reflexie z interkultúrneho stretnutia môže dozvedieť viac o sebe samom, o vlastných hodnotách, o tom, kde sú jeho korene, a kde na druhej strane prameňa korene a kultúra komunikačných partnerov. Priame interkultúrne stretnutia môžu napomôcť jednotlivcovi pri pochopení minulosti, stotožnení sa s prítomnosťou a kreovaní budúcnosti. Jednou z možností zachytenia všetkých aspektov naznačenej sebareflexie je využívanie študentského diára (Zelenková, 2016) nielen ako súčasť vyučovacieho procesu. Zmieňovaným spôsobom môžu samotní študenti participovať na vlastnom učení, reflektovať doterajšie vedomosti a konfrontovať ich so svojou budúcnosťou, resp. s budúcimi cieľmi.

Písanie je kreatívny proces. Podľa nášho názoru je samotná kreativita dôležitá aj pri pestovaní interkultúrnych kompetencií a identity. Prostredníctvom vlastnej práce na zmieňovanom študentskom diári dochádza k cibreniu vlastnej kreativity, fantázie, sebareflexie a kritického myslenia o to viac, ak je rešpektujúc zásady komunikatívneho prístupu zakončené spätnou väzbou a konštruktívnou diskusiou celej triedy. Spätnú väzbu môžu študenti získať od spolužiakov v triede a zároveň aj od učiteľa (Šavelová, 2009). Uvedeným spôsobom sa posúvajú ďalej na ceste ich profesionálneho a osobnostného rastu, ako to vystihuje nasledujúci výrok: „Ak sa má spoločnosť posúvať vo vývoji ďalej v zmysle cieľov humanistickej pedagogiky, je pravdepodobné, že okrem vedomostí bude nutné rozvíjať hodnotiace myslenie a tvorivosť. Výsledkom edukácie má byť informačne zdatný, samostatný a tvorivý jedinec s humanistickými hodnotami“ (Štulrajterová, 2009, s. 46). Dodávame, že takýto jedinec by mal byť zároveň empatický, tolerantný,

čo najviac objektívny a rešpektujúci cudzie kultúry, tradície, názory atď. Skorý začiatok pestovania interkultúrnych kompetencií a interkultúrnej identity v predškolských zariadeniach by mal byť platformou pre rozvoj celkovej kultúrnej inteligencie dieťaťa.

Rozvoj interkultúrnej citlivosti a interkultúrnych komunikačných kompetencií si vyžaduje, ako už bolo uvedené, nielen vedomosti o danej kultúre a gramatickej stránke jazyka, ale i zvýšenú citlivosť voči inakosti a súbor osobných schopností, ktoré interkultúrnou citlivosť či empatiu podporujú. Komunikácia sa neodohráva mimo kultúry, ale v rámci kultúry samotnej, v rámci určitej kultúrnej reality a vzájomnej interakcie. Ak sa chce študent naučiť jazyk adekvátne a byť schopný používať ho v interkultúrnej komunikácii, potrebuje okrem klasických informácií zahŕňajúcich krajinovedu získať aj širšie vedomosti o vnútorných aspektoch jazyka, teda disponovať sociolingvistickými a komunikatívno-pragmatickými poznatkami.

Z daného vyplýva, že priblížiť študentom odlišné kultúry nie je vôbec ľahké a učiteľ sa musí primerane pripraviť na predstavenie kultúry v čo najviac explicitnej podobe tak, aby bola hlavne pre žiakov základných či stredných škôl jasne uchopiteľná. Kultúru preto nemôžeme integrovať len pod aspekty týkajúce sa krajinovedy, ale musíme študentov pripraviť aj na psychologické aspekty identity kľúčové pre úspešný priebeh interkultúrneho dialógu, resp. interkultúrnej komunikácie.

Jednou z bariér pestovania interkultúrnych kompetencií na hodinách cudzieho jazyka môže byť prílišná fixácia učiteľa na jeho gramatickú stránku, čo súvisí s korekciou viet a intonácie, učením sa presných pravidiel a memorovaním slovnej zásoby. Tento prístup nemôžeme označiť ako interkultúrny, keďže sa orientuje len na formálnu stránku jazyka odtrhnutého od jeho reálneho použitia v praxi s dávkou poznania kultúrnych špecifík krajiny, ktorej jazyk sa študenti učia. Naznačený prístup sa zameriava predovšetkým na pestovanie kognitívnych schopností. Kreovanie interkultúrnych kompetencií tým pádom ostáva v úzadí.

V rámci edukácie preferujeme druhý spôsob výučby cudzích jazykov, ktorý stavia na komunikácii a ich praktickej aplikácii

v prirodzených situáciách. Tento prístup má viac zástancov a reflektuje spontánnejšie metódy a techniky. Prezentovaná cesta v sebe zahŕňa pestovanie jazyka v odbornom písomnom a ústnom prejave (akademické zvládanie jazyka), ale čo je pre nás najmarkantnejšie, zameriava sa na komunikačnú stránku a použitie jazyka v bežnom kontexte (Farkašová, 2015), teda v situáciách, ktoré môžu byť skutočne interkultúrne. Ak je cieľom pedagógov pestovať interkultúrne kompetencie svojich študentov, musia z dôvodu pochopenia kultúry a jej príslušníkov, s ktorými študenti prichádzajú do kontaktu, zobrať do úvahy aj širšie sociálne aspekty charakterizujúce kultúru (Mešková, 2007). Všetky doterajšie poznatky treba kriticky prehodnotiť a naučiť sa identifikovať negatívne stereotypy, etnofaulizmy či predsudky. Učiteľ cudzieho jazyka má preto neľahký cieľ. Okrem klasických jazykových kompetencií by mal svojich študentov adekvátne pripraviť na to, ako viesť úspešný interkultúrny dialóg, resp. čoho sa vyvarovať a čo uprednostniť.

V súčasnosti je učenie sa cudzieho jazyka atraktívne hlavne pokiaľ ide o dominantnú angličtinu, dnes považovanú za *lingua franca*. Rodičia detí predškolského veku vyberajú ako prvý cudzí jazyk, s ktorým ich dieťa príde do kontaktu, prevažne angličtinu, i keď výber jazyka súvisí aj s ponukou v danom predškolskom zariadení či na základnej, alebo strednej škole). Pravdou však ostáva, že ostatné cudzie jazyky (francúzština, nemčina, španielčina, taliančina) za angličtinou silno zaostávajú. Nájdu sa však aj rodičia podporujúci multilingválne vzdelanie svojich detí s možnosťou spoznať a ovládať viaceré cudzie jazyky, nielen angličtinu, ktoré im môžu v budúcnosti zabezpečiť perspektívne uplatnenie na trhu práce. Rodičia teda uvažujú strategicky v zmysle dosiahnutia výhod vyplývajúcich aj z učenia sa konkrétneho jazyka. Ak deti pochopia, že poznanie jazyka evokuje aj poznanie kultúry, uľahčia si cestu k rozvoju svojich interkultúrnych kompetencií a rodičia sa pre ne stávajú vzorom.

5.3 Metóda CLIL

Ak uvažujeme nad tým, ako zamedziť znižovaniu záujmu a podporiť motiváciu študentov učiť sa druhý cudzí jazyk (francúzštinu, nemčinu, taliančinu, španielčinu atď.), jednou z inovácií by mohla byť metóda CLIL (angl. *Content and Language Integrated Learning*), ktorá kladie dôraz na komunikačné zručnosti a obsah, no predovšetkým na „oživenie jazyka v triede“ (Farkašová, 2015). Môžeme skonštatovať, že použitie metódy CLIL v rámci výučby cudzieho jazyka sa zdá byť prínosné pre samotného žiaka a rozvoj jeho osobnosti, keďže CLIL vo svojom základe podporuje obsah, poznatky, komunikáciu, kultúru alebo komunitu (angl. *4Cs – content, cognition, communication, culture or community*). V naznačenej problematike je kľúčový v poradí tretí a štvrtý aspekt, pretože integrujú rozvoj komunikačných zručností, ako aj reflexiu vlastnej a cudzej/inej kultúry, čím poskytujú základy na efektívne osvojovanie si interkultúrnych komunikačných kompetencií a kultúrnej inteligencie. CLIL je synonymum pre bilingválne vyučovanie s rozdielom, že sa zameriava aj na rozvíjanie myšlienkových procesov a zdôrazňuje kultúrny aspekt cudzojazyčnej výučby.

Pomocou metódy CLIL sa žiaci učia byť aktívni, zaangažovaní do procesu výučby, získavajú pocit, že majú v rukách zároveň právomoci, možnosti aj výzvy. Ich poznatky z hodín by sa mali pretaviť do reálneho života práve vtedy, keď to budú v každodenných situáciách najviac potrebovať. To, čo sa naučia prostredníctvom inovatívnej metódy CLIL, budú môcť využívať v budúcej profesii či ďalšom štúdiu a kreovaní vlastnej osobnosti. Študenti stredných škôl vo Švédsku, ktorí boli vzdelávaní uvedenou metódou, vykazovali „väčšiu istotu v používaní angličtiny v bežných komunikačných situáciách. Zvýšila sa ich motivácia a záujem o literatúru, interkultúrne a spoločenské otázky“ (Farkašová, 2015, s. 127).

Úspech metódy CLIL závisí od samotného učiteľa a výberu aktivít, ktoré zvolí. M. Lis uvádza (2015), že medzi základné charakterové rysy dobrého učiteľa by mala patriť otvorenosť, rešpektovanie každého študenta ako individuálnej osobnosti/akceptovanie študentovej

individuality a empatia/porozumenie študentovi. Za posledné desaťročia sa výučba cudzích jazykov diametrálne posunula dopredu, pričom dôraz je zameraný na samotného žiaka a jeho individuálnu osobnosť/identitu a rozvoj predovšetkým komunikačných kompetencií predpokladajúcich zvládnutie cudzieho jazyka v bežných situáciách. M. Lis (2015) prezentuje množstvo konkrétnych cvičení a techník, prostredníctvom ktorých je možné zlepšiť komunikatívne schopnosti žiakov (autentickým materiálom, používaním jazyka mimo triedy v bežnom živote, pýtaním sa otázok a zhodnocovaní odpovedí učiteľom). Úspešné dosiahnutie komunikačných kompetencií si vyžaduje pozitívny prístup k jazyku, motiváciu zo strany študenta, pomoc učiteľa a dobrú atmosféru (Lis, 2015). Ide o vytvorenie prostredia, kde to žije radosťou z dosiahnutých vedomostí a zručností na pozadí poznávania cudzích jazykov a kultúr.

Metóda CLIL teda napomáha pri pestovaní interkultúrnych komunikačných kompetencií žiakov. Učí ich poznať, rešpektovať a mať úctu k iným/odlišným jazykom a kultúram, ktoré sú základom kultúrnej rozmanitosti sveta. Rozvíja myšlienkové procesy u žiakov, posilňuje kritického ducha, sebareflexiu a celkový záujem o kultúru, ktorej jazyk sa žiaci učia. Uvedeným spôsobom môže oproti prílišnej fixácii na súčasný konzumerizmus, materiálnu stránku života a moc (teda tzv. antihodnoty) dôjsť aj k upevneniu kľúčových hodnôt 21. storočia.

5.4 Vybrané príklady kreovania interkulturality vo vyučovacom procese

Interkulturalita sa dá praktizovať pomocou rôznych cvičení a úloh, ktorých iniciátorom je zväčša pedagóg⁵. Okrem tvorby diárov cvičiacich sebareflexiu študentov sa ako efektívny nástroj javí aj použitie inštitucionalizovaných turistických webových stránok (Klimová, Krejčí, 2015), ktoré predstavujú realie danej krajiny, čím lákajú turistov zvoliť si konkrétnu destináciu na dovolenku.

⁵ Viac informácií o postupoch na výučbu interkultúrnych kompetencií v rámci výučby jazyka je dostupných v dielach svetových odborníkov Byram, Kramsch či Deardorf.

Zmieňované stránky reprezentujúce autentický materiál poskytujú obrovský rezervoár informácií a poznatkov o krajine v širších súvislostiach zahŕňajúc geografické reálie o lokalite, gastronómii, kultúre, histórii, architektúre atď.

Uvedené stránky tvoria základ kultúrne špecifických informácií, ktoré študentovi predstavujú kultúru vizuálnou formou; fotodokumentácia či videá sú dnes už neodmysliteľnou súčasťou turistických webových stránok. Tak sa stáva kultúra lepšie pochopiteľná, zrozumiteľná a predstaviteľná. Preto by ich hlbšia analýza mala tvoriť súčasť rozmanitých študijných programov na vysokých školách rôzneho zamerania. Webové texty môžu byť využité širokospektrálne ako pomôcka pri kreovaní interkultúrnych kompetencií v rámci rôznych povinných, povinne voliteľných či výberových predmetov študentov filologickej, kultúrnej, ekonomickej alebo politickej profilácie na základných a stredných školách aj univerzitách.

V súčasnosti sa vo výučbe cudzích jazykov celoplošne uplatňuje komunikatívny prístup. E. Homolová (2009, s. 21) uvádza, že „učiť nekomunikatívne znamená učiť neefektívne a nemoderne a je len málo učiteľov, ktorí by pripustili, že učia tradične.“ Komunikatívne vyučovanie, komunikatívny princíp či komunikatívna metóda je charakterizovaná prostredníctvom komunikatívnych kompetencií, pri pestovaní ktorých je rola učiteľa nezanedbateľná. Úloha učiteľa ako facilitátora (angl. *facilitator*) a kontrolóra (angl. *controller*) je nevyhnutná pri rozvoji interkultúrnych kompetencií a interkultúrnej identity žiakov. Učiteľ teda riadi, ale aj facilituje. Obe pozície sú vzájomne komplementárne a pri komunikatívnom vyučovaní sa nevyklučujú. Okrem dvoch uvádzaných funkcií je učiteľ aj organizátorom, účastníkom, tútorom, hodnotiteľom, podnecovateľom, zdrojom, výskumníkom, manažérom atď. Všetky tieto roly, ak sú využité správne, sú pre rozvoj žiakovej identity kľúčové.

Keďže učiteľ musí riadiť vyučovací proces tak, aby bol efektívny a aby študenti obmedzili prípadné vzniknuté chyby pri komunikácii v danom jazyku, jeho rolu kontrolóra nechápeme negatívne. Ako ovládateľ musí totiž chyby spozorovať a snažiť sa ich svojim konaním eliminovať. V našom kontexte sa študent, možno budúci diplomat,

politik, ekonóm, učiteľ alebo len turista, musí zmysluplne pripraviť na potenciálny interkultúrny dialóg, ktorého nácvik môže realizovať už priamo na hodine cudzieho jazyka v rámci rôznych komunikatívnych cvičení.

E. Homolová (2009) potvrdzuje komplementárnosť úlohy učiteľa ako facilitátora a kontrolóra, ktoré umožňujú vychovávať autonómnych žiakov. Aj na vysokých školách sa tieto dve pozície navzájom dopĺňajú. Vysokoškolský pedagóg musí najprv študentov riadiť v zmysle plánovaných aktivít, ktorých cieľom je precvičovanie užitočných fráz, idiómov, odbornej terminológie, a zároveň študentov motivuje učiť sa o kultúre, s ktorou daný jazyk súvisí a o možných úskaliach potenciálneho interkultúrneho dialógu. Zmieňované dve roly učiteľa predstavujú v naznačenom prípade obohacujúce prvky vyučovacieho procesu na ceste k pestovaniu vlastnej interkultúrnej identity študenta a jeho autonómnosti.

Odborníkov pre prax pripravujú už stredoškolskí a následne vysokoškolskí pedagógovia. Učiteľ ako kontrolór (angl. *controller*) môže stanoviť, akým spôsobom dosiahne včlenenie interkultúrnych aspektov do výučby svojich predmetov. V súčasnosti výučba reálií, na rozdiel od prístupu v minulosti, zohráva dôležité, resp. nezanedbateľné miesto v cudzojazyčnej výučbe a do popredia sa dostáva interkultúrny komunikatívny prístup učiteľa. Žiak strednej školy či študent vysokej školy má možnosť kontrastívne konfrontovať vlastnú kultúru a vlastné zážitky s cieľovou kultúrou, pokiaľ mu to učiteľ ako facilitátor umožní.

Podľa A. Harajovej (2009) interkultúrna perspektíva ako podmienka nadobudnutia interkultúrnej komunikatívnej kompetencie umožňuje študentovi:

- vidieť odlišnosť kultúr ako prínos a príležitosť na vzájomné porozumenie a pochopenie;
- pripraviť sa na rôzne kultúrne situácie vyžadujúce v prvom rade znalosť cieľovej kultúry, rešpekt, toleranciu, úctu a empatiu;
- eliminovať vlastné pocity neistoty a negatívne stereotypy pri akomkoľvek interkultúrnom strete;

- zvládnuť interkultúrne stretnutia a prípadný konflikt riešiť konštruktívne a empaticky aj na základe osvojenia si adekvátnych stratégií, ktoré zamedzujú vzniku nedorozumení v komunikácii.

Takto realizovaná výučba zabezpečuje získanie interkultúrnej vzdelanosti (konkrétne vytyčených poznatkov a vedomostí) a často býva motivujúcim činiteľom pre žiakov učiť sa daný predmet či cudzí jazyk. Študenti by teda nemali byť vyučovaní v štýle memorovania čo najväčšieho počtu encyklopedických vedomostí, ktoré si môžu kedykoľvek a s dnešnou dostupnosťou internetovej siete už aj kdekoľvek vyhľadať. Najväčším prínosom je výučba cudzieho jazyka reflektujúca cieľovú kultúru, pričom na jej začlenenie do učebného plánu používa učiteľ bohatý autentický materiál písomnej či ústnej povahy (Harajová, 2009), na základe ktorého dochádza k interakcii žiaka s cieľovým jazykom a cieľovou kultúrou. Naznačené sa môže diať prostredníctvom konkrétnych aktivít v rámci rozvoja receptívnych a produktívnych zručností, či už ide o prácu so slovnou zásobou, čítanie a počúvanie s porozumením, písomné úlohy atď.

Ak je hodina naplánovaná v súlade s interkultúrnym prístupom, vo všetkých naznačených aktivitách dochádza k vzájomného prepojeniu jazyka a kultúry priamo na vyučovacej hodine. Študent tak má možnosť odkryť tajomstvá skrytých kultúrnych významov, čiže sa dostáva pod povrch ľadovca (vidíme z neho len 10%, zvyšok je implicitný), ktorý kultúra predstavuje. Materiál nadväzujúci na reálny život (obrázky, fotky, mapy, videá, televízne vysielanie atď.) podporuje interkultúrne zameranú výučbu a diskusia po uskutočnení zadaných aktivít môže stimulovať žiakovu reflexiu preberanej témy. Diskusia môže byť zameraná na rôzne aktuálne otázky týkajúce sa života študentov (problémy mladých, budúca profesia atď.), resp. otázky, o ktorých každodenne počúvajú v médiách (migračná kríza, sociálna inklúzia, nezamestnanosť, cudzie kultúry a atď.).

5.5 Rozvoj interkultúrnej identity ako súčasť študijných odborov prekladateľstvo a tlmočníctvo a cudzie jazyky a kultúry

Rozvíjanie interkultúrnej identity a interkultúrnej kompetencie je kľúčové pri kreovaní budúcich absolventov jazykovo-kultúrnej orientovaných študijných odborov. Takto hotoví kvalitní mladí ľudia by mali byť pre pracovný trh, a tým aj pre spoločnosť benefitom.

Či už je to povolanie prekladateľa, tlmočníka, učiteľa cudzích jazykov, kultúrneho pracovníka, manažéra kultúrnej sféry, ktorý pracuje v cudzojazyčnom prostredí alebo komunikuje v cudzom jazyku/jazykoch, jedno majú spoločné – všetci sú v podstate kultúrnymi mediátormi. Kultúrny mediátor vystupuje ako sprostredkovateľ kultúr. V prvom rade sa do popredia dostáva jeho vlastná kultúra, v ktorej bol vychovávaný a ktorá bola súčasťou jeho socializácie, a následne cieľová kultúra, s ktorou sa vo svojom profesionálnom živote dostáva do kontaktu ako tlmočník, prekladateľ, učiteľ, kultúrny pracovník alebo manažér. Na to, aby bol interkultúrny dialóg prínosný pre všetky strany, je nevyhnutné vychovať čo najviac interkultúrne kompetentných jedincov, kvalitných absolventov vysokých škôl, ktorí disponujú interkultúrnymi kompetenciami.

V zmieňovanom kontexte je efektívny interkultúrny dialóg medzi dvoma či viacerými kultúrami nezanedbateľný. Pod efektívnym dialógom máme na mysli stret, ktorý vedie k vzájomnému porozumeniu na oboch stranách. Ak sa pochopia ľudia, tak dôjde aj k vzájomnému poznaniu kultúr. Takýto interkultúrny dialóg má byť preto cieľom každej interkultúrnej komunikácie či interkultúrnych stretov. Na potrebu neustáleho výskumu v oblasti cudzích jazykov a kultúr, hlavne pokiaľ ide o definovanie interných a externých faktorov ovplyvňujúcich prácu prekladateľa a tlmočníka, upozorňuje M. Djovčoš (2009), podľa ktorého sa pri definícii práce tlmočníka zdôrazňujú najmä jazykové disproporcie, pričom kultúrne determinanty procesu sú často opomínané.

Rola tlmočníka či prekladateľa zahŕňa predovšetkým jeho bilingválne, resp. bikultúrne kompetencie a k obojmu kultúram má pristupovať kontrastívne. V prvom rade si musíme uvedomiť

komplexnosť práce tlmočníka a prekladateľa. Ten musí pri preklade zohľadniť viacero faktorov a hľadísk, kultúrne hľadisko nevynímajúc. Pri preklade ide predovšetkým o to, v akom kultúrnom prostredí text vznikol, a z akého kultúrneho prostredia autor pochádza. Prekladateľ musí text interpretovať reflexívne, aby dosiahol funkčnú ekvivalentnosť. Podľa M. Djovčoša (2009, s. 147) „reflexívna interpretácia zahŕňa analýzu syntaktických, sémantických a pragmatických charakteristík.“ V rámci sebareflexie považujeme za dôležitú aj reflexiu vlastnej a cudzej kultúry, s ktorou prichádza prekladateľ prostredníctvom textu do bezprostredného kontaktu. Takto sa cíbi aj jeho interkultúrna identita. Preto poznanie vlastnej a cieľovej kultúry považujeme nielen v práci budúcich prekladateľov, tlmočníkov či iných kultúrnych pracovníkov, ktorí vstupujú do kontaktu s cudzími kultúrami, za imperatív.

V jazykovo zameraných študijných odboroch a programoch rovnako nepodceňujeme ani význam výučby reálií, literatúry a kultúrnych štúdií. Poznatky získané prostredníctvom naznačených predmetov, napríklad v rámci študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo a cudzie jazyky a kultúry, tvoria súčasť vzdelanostnej, resp. vedomostnej výbavy kvalitných absolventov vysokých škôl schopných pracovať v rôznych nadnárodných podnikoch, ktoré si vyžadujú adekvátnu dávku kultúrnej inteligencie.

Z daného vyplýva, aké dôležité je pristupovať ku každému interkultúrnemu stretnutiu zodpovedne a vopred pripravený/oboznámený s jeho špecifikami, resp. vybavený interkultúrnou citlivosťou, interkultúrnymi komunikačnými kompetenciami a kultúrnou inteligenciou, ktoré môže za predpokladu prítomnosti interkultúrne citlivého učiteľa s potenciálom prenášať tieto pozitívne schopnosti ďalej, generovať už škola. Pestovanie interkultúrne citlivosti a kultúrnej inteligencie môže byť teda vopred naplánované ako súčasť učebného plánu, alebo môže prebiehať aj náhodne v reálnom živote, keď sme konfrontovaní s rôznym spektrom odlišností.

5.6 Interkulturalita v akademickom priestore

Akademický priestor považujeme za prostredie, ktoré má jednotlivca stimulovať a motivovať k pestovaniu hodnôt vedúcich k vzájomnému porozumeniu a rešpektovaniu kultúr. Práve interkulturalita v akademickom priestore má svoje značné opodstatnenie, keďže absolventi vysokých škôl reprezentujú svoju krajinu, kultúru a národ.

Slovensko sa dnes stáva multikultúrnym spoločenstvom, hoci nie až do takej miery ako napríklad Francúzsko či Veľká Británia. Na trhu práce preto potrebujeme interkultúrne vzdelaných jedincov, pričom tento dopyt môžu efektívne suplovať vysoké školy. Tie môžu k vzdelávaniu pristupovať čo najviac interkultúrne, resp. snažiac sa o interkultúrny prístup vo výučbe a zakomponovanie interkultúrnych aspektov do výučby rôznych predmetov, pokiaľ im to dovoľujú učebné osnovy. Uvedené úsilie by pri súčasnej podpore interdisciplinarity (vzájomného prepojenia jednotlivých predmetov) nemali byť závažným problémom. Vysokoškolské vzdelanie je teda jednou z oblastí, kde je možné pestovať a obrusovať už získané interkultúrne kompetencie.

Práve terciárna oblasť vzdelávania je jedným z potenciálnych priestorov, kde by sa budúci absolventi mali naučiť medziiným aj to, ako viesť úspešný interkultúrny dialóg, ktorý človeka posúva z roviny *homo faber* (výkonný pracovník) na roviny *homo spiritualis* (človek duchovný). Človek duchovný uvažuje o svojom živote, koreňoch, o tom, kam patrí a kam smeruje, v širších perspektívach; váži si pritom druhých/iných/cudzích a preukazuje ľuďom úctu, rešpekt a toleranciu. Poctivá príprava absolventa vysokej školy by mohla v rámci kvalitných študijných programov takýchto jedincov pre trh práce jednoducho zabezpečiť. Podmienkou interkultúrne vybavených osobností je, ako sme už zmienili, poznanie vlastnej kultúry a uvedomenie si miesta, kam patríme, odkiaľ sme prišli a kam smerujeme. Uvedeným spôsobom sa môžeme pozitívne konfrontovať s inou, cudzou kultúrou, ktorú vnímame ako obohacujúci prvok našej vlastnej interkultúrnej identity.

Študenti vysokých škôl môžu svoje už dosiahnuté interkultúrne kompetencie ďalej kultivovať prostredníctvom študijných zahraničných mobilít a praktických stáží, ktoré poskytujú daná vysoká škola. Mobility okrem iného zlepšujú a zefektívňujú aj ich prístup k štúdiu, otvárajú im nové možnosti, horizonty, zabezpečujú nadhľad a čiastočne aj pestovanie objektivity. Študenti sa naučia hlbšie vnímať svet okolo seba a objavovať nové kultúry, ich prieniky a odlišnosti.

Interkultúrny dialóg a jeho rozvíjanie v akademickom priestore považujeme za nevyhnutnú súčasť v rámci terciárnej sféry edukácie (Balázová, 2016). Chápeme ho ako nástroj stability a istoty propagujúc kľúčové hodnoty 21. storočia. Budúci absolventi vysokých škôl sa musia poučiť z chýb minulosti a nieť zodpovednosť za svoje činy, za prítomnosť i za budúcnosť. Opierajúc sa hlavne o duchovné prvky kultúry a hodnoty, medzi ktoré zaraďujeme aj vzájomnú dôveru, rešpekt a toleranciu, musia pochopiť, aká dôležitá je rôznorodosť, diverzita, rozmanitosť či harmonická spoluexistencia. Práve zmienené atribúty vnímame ako základ interkultúrneho/medzikultúrneho dialógu a interkultúrnej identity.

Jazyk a kultúru považujeme za úzko prepojené entity, čo je viditeľné v edukačnom procese, najmä pokiaľ ide o výučbu cudzích jazykov, výučbu jazykov prostredníctvom ich kultúr a kultúr prostredníctvom jazykov. Spoločný európsky referenčný rámec pre vyučovanie jazykov zaraďuje medzi zručnosti, ktoré je žiaduce si osvojiť, aj interkultúrnu kompetenciu. V súčasnosti, keď nielen v Európe dochádza k vážnym stretom kultúr, eskalácii napätia a vzniku medzinárodných konfliktov, je viac než kedykoľvek inokedy potrebné uvedomiť si význam porozumenia medzi kultúrami s cieľom zabezpečiť mier vo svete a taký interkultúrny dialóg, ktorý je skutočným dialógom medzi kultúrami v zmysle tolerancie, rešpektu, empatie a vzájomnej dôvery.

Nové formy rôznorodosti v spoločnosti aj v súvislosti s príchodom príslušníkov iných národov môžu byť pre hostujúcu spoločnosť pozitívne za predpokladu, že aj druhá strana rešpektuje kultúrne atribúty hostujúcej, integráciu umožňujúcej, empatickej, otvorenej spoločnosti. Naznačeným spôsobom môže dôjsť aj

k zatraktívneniu daného prostredia, resp. k vytvoreniu nového interkultúrneho prostredia. Prínosom pre spoločnosť a verejné blaho môže byť len efektívny interkultúrny dialóg, ktorý zachováva rovnováhu medzi diverzitou a homogénnosťou v spojitosti s heslom Európskej únie vedúcim k vzájomnej jednote v rozmanitosti.

Rozvíjanie interkulturality v akademickom priestore si vyžaduje plne otvorené prostredie, čiže prístupných, zodpovedných a zanietených jedincov. „Schopnosť rešpektovať rôznorodé a navzájom zložito prepojené dejiny, jazyky a kultúry, ochota posilňovať vzájomné porozumenie a spoločné hľadanie pravidiel spolužitia garantujúceho mier, stabilitu, prosperitu a solidaritu, sa javia aj ako nevyhnutné princípy zosieťovaného a globalizovaného sveta“ (Slušná, 2009, s. 147). Interkulturalita sa v akademickej oblasti realizuje v rámci rôznych študijných programov založených na dopracovávaní sa k jadrovým hodnotám cudzích kultúr, teda k tým, ktoré nie sú viditeľné na povrchu, ale ku ktorým sa musíme dostať na základe vlastnej skúsenosti, resp. nám ich môže predstaviť učiteľ ako sprostredkovateľ informácií o danej kultúre.

Človek sa neustále učí. Aj akademický priestor podlieha zmenám a vlastnému redefinovaniu v zmysle novej filozofie. Akademická oblasť je prostredníctvom výchovy kvalitných absolventov, ktorí naučené hodnoty šíria zodpovedne ďalej, ideálna pre rozvoj interkulturality aj v reálnom živote. Takíto absolventi sú schopní motivovať ostatných, aby rešpektovali interkultúrny prístup a propagovali osvojené poznatky a hodnoty, eliminujúc tak prvky kultúrnej nenávisťi, xenofóbie, rasizmu, šovinizmu či akéhokoľvek iného extrémizmu.

Aj na základe už uvedených argumentov považujeme zodpovedne pripravených vysokoškolských absolventov za nevyhnutnú súčasť kreujúcej sa tolerantnej, rešpektujúcej a interkultúrne zmysľajúcej spoločnosti. Mladí ľudia si stratégie zvládania interkultúrneho dialógu môžu vybudovať priamo na hodinách rôznych povinných, povinne voliteľných či výberových predmetov. V súčasnosti majú študenti možnosť zvoliť si ako jadro svojho štúdia interkultúrne zamerané predmety v rámci modulového systému štúdia, ktoré ešte viac posilňujú ich interkultúrne

kompetencie. Prostredníctvom týchto predmetov sa študenti učia chápať a uvedomovať si svoju vlastnú kultúru, tradície, úctu k dejinám a svojim predkom, ku kultúrnemu dedičstvu krajiny.

Pojem interkultúrny dialóg je dnes pertraktovaný viac ako kedykoľvek predtým. „Podmienkou efektívneho interkultúrneho dialógu a komunikácie je úcta voči všetkým ľudským bytostiam a ich spoločnostvám vychádzajúc z uznania osobitostí a odlišností ich sociálnych, ekonomických, morálnych a kultúrno-vývojových podmienok“ (Slušná, 2009, s. 151). V snahe zachovať mier a vyhnúť sa chybám z minulosti musíme aj v akademickom priestore pestovať viac tolerancie, rešpektu a vzájomného porozumenia, ktoré začínajú od otvorenia sa jednotlivca jednotlivcovi v zmysle spolupráce. Len tak sa môžeme naučiť viesť obojsmerne obohacujúci interpersonálny či interkultúrny dialóg. Zmieňovanému dialógu môžu pri celkovom osobnostnom rozvoji jedinca a pestovaní jeho kultúrnej a interkultúrnej identity napomôcť kultúrne aktivity organizované na pôde vysokých škôl.

V budúcich absolventoch preto musíme vzbudiť záujem o hľadanie ciest recipročnej spolupráce, tolerancie a rešpektu v snahe vyhnúť sa potenciálnym konfliktom, kultúrnym šokom a sporom. Akademický priestor by mal byť pôdou pre otvorenú diskusiu o tom, ako zabezpečiť trvalé udržanie mieru vo svete a ako predchádzať vzniku interkultúrnych konfliktov.

5.7 Výzvy pre interkultúrnu komunikáciu

Nespochybniteľnú výzvu pre interkultúrnu komunikáciu predstavujú nové migračné vlny zasahujúce nielen európsky kontinent. Každý z nás má svoj názor na migrantov a migráciu, ale málokto z nás sa stretol (hlavne pokiaľ ide o slovenský kontext, keďže Slovensko je väčšinou pre migrantov tranzitnou krajinou, ktorú považujú len za prechodné miesto na dlhodobé zotrvanie vo Veľkej Británii alebo Nemecku) so samotnými migrantmi, resp. mal s nimi osobnú skúsenosť. V našich myšliach existujú stereotypy, ktoré často negatívne ovplyvňujú naše nazeranie na migrantov a neraz majú za

následok, že ľudia nimi opovrhujú bez toho, aby sa na situáciu pozreli objektívne, s odstupom. Takýchto ľudí nemôžeme označiť ako kultúrne citlivých. Negatívne stereotypy sa nezriedka spájajú s obavou rôznych chorôb, ktoré môžu migranti priniesť, a protisociálnych činností, o ktorých počujeme na každom kroku. Avšak aj títo ľudia potrebujú psychickú podporu a pomoc pri adaptovaní sa na novú spoločnosť a nový život. Európania vnímajú ich príchod rôzne. Ich prítomnosť nepopierateľne predstavuje nové výzvy aj v oblasti interkultúrnej komunikácie. Strach je prirodzenou emóciou, keďže prevažnú časť informácií o migrantoch a migračnej kríze dostávame vo forme správ z médií, nie vždy predostierajúcich celú pravdu.

Viacerí z migrantov pomáhajú celkovej situácii tým, že pôsobia v táboroch ako tlmočníci, čím uľahčujú interkultúrny dialóg. Utečenecké tábory im poskytujú len dočasný domov a istý čas potrvá, kým sa úplne adaptujú. Máme na mysli predovšetkým migrantov, ktorí sa chcú včleniť do nového prostredia, novej hostujúcej kultúry; tým druhým sa to na základe silných politických či iných presvedčení alebo vlastnej neochoty a odmietania spolupracovať možno nikdy nepodarí.

Práve z naznačeného dôvodu je pre trh práce potrebné vychovať a vyškoliť profesionálnych interkultúrnych pracovníkov, ktorí budú schopní viesť s migrantmi dialóg a podieľať sa tak na efektívnej interkultúrnej komunikácii s odlišnou kultúrou. V zmieňovanom prípade musia interkultúrne pracovníci disponovať nielen jazykovými znalosťami, ale aj znalosťami o kultúre, s ktorou prichádzajú do kontaktu. Zoberme si napríklad len dodržiavanie zásad multikultúrnej starostlivosti. Pre ženy moslimky musí byť zabezpečený tím lekárov – žien, nie mužov. Aj takéto prípady nás utvrdzujú v domnienkach, že dnes je viac ako kedykoľvek predtým potrebné venovať sa zásadám multikultúrnej/interkultúrnej starostlivosti v snahe zabezpečiť hladký priebeh interkultúrnych stretov, či už hovoríme o migrantoch, alebo stretnutiach politikov. Migranti si totiž musia zvyknúť na nové podmienky života (iné počasie, životný štýl, náboženstvo, zvyky, tradície), avšak ak finálnym výsledkom má byť pokojná a priateľská integrácia do väčšinovej, hostujúcej spoločnosti, musia byť otvorení zmenám, ktoré život prináša.

5.8 Záverečná diskusia k problematike

V súčasnej dobe, ako sme sa mohli dozvedieť z predchádzajúcich kapitol, vznikajú aj nové formy osobnej a pracovnej existencie (digitálne nomádstvo), nové prístupy k životu (ekoobliekanie – trvalá udržateľnosť v oblasti módy, odievania a služieb), ktoré však pre rozsah a úzku profiláciu monografie zmieňujeme len okrajovo a nechávame si ich ako inšpirácie pre ďalší výskum. Naznačené nové trendy odrážajú osobné rozhodnutia jednotlivcov pre menej konzumný spôsob života (nakupujeme len to, čo potrebujeme, dávame prednosť lokálnej produkcii, eliminujeme používanie plastových vreciek či jednorazových igelitových tašiek, separujeme odpad, neplytváme potravinovými zdrojmi, redukuje nákup nepotrebného oblečenia, preferujeme slovenské alebo české značky a v neposlednom rade sa navraciame k starým tradíciám - štopkanie, reparovanie oblečenia atď.), čím sa oživuje aj čaro vlastnej kultúry a kultúrnej identity.

Všetko sa odvíja od uvedomenia si vlastnej zodpovednosti za život na tejto planéte a od zmeny v nás. Naše správanie a postoj k životu môžeme kedykoľvek prehodnotiť a stať sa tak viac ekologickými, a tým i interkultúrne cítiacimi jedincami, ktorí pochopili zásady nekonečného reťazca, v dnešnom globalizovanom svete charakteristického extrémnym konzumerizmom, materializmom, často aj korupciou a kriminalitou, Slovensko nevynímajúc (Ficov svet, 2017). „Za všetko však môže aj tlak firiem, reklám a okolia, aby sme neustále konzumovali“ (Košecká, 2017, s. 26). Navyše sa v súčasnosti prejavujú aj tendencie veľkých krajín k tzv. megalomanstvu. Typickým príkladom je Čína, ktorej ciele sú orientované na výstavbu čo najvyšších budov, najrýchlejších vlakov, najväčších priehrad a formovanie najsilnejšej ekonomiky (Galan, 2017). Tento budovateľský, developerský trend môžeme sledovať v rôznych častiach sveta nezabúdajúc ani na lokálny kontext (Banská Bystrica). Vyrastajú nové ekonomicko-administratívne zóny, niekoľkomiliónové metropoly, diaľnice, mosty a vysokorýchlostné trate. Súčasný spôsob života je na jednej strane príznačný nákupnou horúčkou v novovznikajúcich globálnych nákupných reťazcoch a na druhej strane sú nezriedkavé pouličné protesty proti plánovanej výstavbe, keďže uvedomelí jedinci

našťastie stále dokážu ohodnotiť význam ekosystémov či historických a kultúrnych pamiatok pre budúce generácie a našu existenciu na tejto Zemi.

Téma udržateľnosti sa teda dotýka nielen dobrých interkultúrnych vzťahov medzi národmi a odlišnými kultúrami, ale aj ďalších oblastí spoločenského života (módny, potravinársky priemysel atď.). Rovnako je to aj s udržateľnosťou svetového mieru v rámci medzinárodných a medzikultúrnych vzťahov, aj pokiaľ ide o stabilitu a budúci rozvoj Európskej únie, ktorých existencia je ohrozená rôznymi formami extrémisticky orientovaných politík (Sofiina voľba?, 2017).

Uvedené témy môžu slúžiť ako východisko pre budúce výskumy, ktoré dokážu flexibilne reagovať na kultúrno-spoločenské zmeny; kultúra totiž nie je niečo nemenné.

ZÁVER

Identita je špecifická svojím mnohonásobným, hybridným, priepustným, kontextualizovaným charakterom. V rámci monografie podčiarkujeme jej dynamiku a flexibilitu, čo odporuje esencialistickému chápaniu identity v zmysle nemennej a fixnej entity.

Kultúra neexistuje oddelene od jazyka a jeho používateľov. Kultúra je reflexívna, formovaná aj prostredníctvom používateľov jazyka. Žiadneho používateľa jazyka nepovažujeme za kultúrne nezaraditeľného, resp. úplne oprostého od akejkoľvek kultúry. Ľudia sú na jednej strane nositelia kultúry a na strane druhej jej agensmi/vykonávateľmi/aktérmi/tvorcami.

Svoje individuálne a skupinové identity konštruujeme v interakcii s inými. Ako napovedá aj samotné adjektívum v nominálnom spojení interkultúrna identita, identity sú interakčné. Prostredníctvom interakcie sa naše identity zviditeľňujú.

Identity sa síce skladajú zo stálych/fixných/relatívne nemenných elementov, akými sú pohlavie, etnicita, vek, národný a regionálny pôvod, avšak identite dominujú fluidné prvky. Tým, že vstupujeme do interakcií s inými, stále prehodnocujeme, kreujeme, formujeme vlastnú identitu, čo považujeme za prirodzený benefit plynúci z vlastnej existencie.

Jazyk je spoločenský jav. Viaceré prípady z histórie naznačujú silné prepojenie jazyka s kultúrou a identitou skupiny. Časté sú príklady potlačania jazykovej a kultúrnej identity nedominantných národov či etnických skupín. Tematika vzájomnej tolerancie a rešpektu voči odlišným kultúram má byť súčasťou cudzojazyčnej výučby facilitujúcej interkultúrnú komunikáciu a rozvoj interkultúrnej identity jedinca už od skorého veku dieťaťa. Ideálne je začať s výchovou v predškolskom veku dieťaťa v rámci rodiny a neskôr v predprimárnych zariadeniach.

V súčasnej dobe je nevyhnutné pestovať a vytvárať viac tolerancie a rešpektu v snahe vyhnúť sa konfliktom medzi kultúrami. Jazyk vnímame ako faktor s potenciálom facilitovať nepríjemné strety,

resp. ich inhibovať. Pri zvolení konkrétneho jazyka ako komunikačného prostriedku sa približujeme k cieľovej kultúre, ktorej jazyk aktívne používame.

Jazyk má silu vyjadriť dušu národa a jeho kultúru. V 21. storočí je úloha jazyka pri kreovaní národnej a kultúrnej identity len ťažko prehliadnuteľná. Prostredníctvom jazyka dochádza k vlastnej/osobnej i skupinovej/ kolektívnej identifikácii. Jazyk je symbolom, znakom, prejavom sociálnej identity. Znalosť iných kultúr a ich jazykov môže navodzovať priateľskú atmosféru nevyhnutnú pre úspešný chod interkultúrnych stretnutí a vzájomné porozumenie, ktoré je nielen v súčasnosti kľúčom k hladkému fungovaniu spoločnosti.

Problematika medzikultúrneho/viackultúrneho/ interkultúrneho pracovného prostredia už dnes nie je nová a trh práce si vyžaduje čím ďalej tým viac interkultúrne citlivých jedincov, ktorí majú na vysokej úrovni rozvinuté interkultúrne komunikačné kompetencie, kultúrnu citlivosť a kultúrnu inteligenciu. Študijné odbory a programy filozofického, ekonomického, politického, právnického a iného zamerania by mali každý rok produkovať čo najviac takýchto osobností. Zmienené vzdelávanie považujeme za súčasť globálneho vzdelávania, pretože prináša úctu, toleranciu a rešpekt ako kľúčové hodnoty 21. storočia. Má totiž schopnosť urobiť svet lepším a ľudí interkultúrne citlivejšími.

S interkultúrnou citlivosťou súvisí aj dnešná migračná situácia. Ako uvádza J. Javorčíková a M. Badinská (2016, s. 100) „emigrácia je jav prítomný v takmer každej dobe a spoločnosti, Slovensko nevynímajúc.“ Ľudia migrujú z rôznych dôvodov, či už ekonomických, politických, alebo aj kultúrnych. 21. storočie prináša mnohé výzvy, ktoré musíme prijať ako súčasť tejto doby tak, ako ich boli nútení prijať v minulosti naši predkovia. Stupeň adaptácie na tieto zmeny však môže byť rôzny. I keď migračná kríza predstavuje jednoznačnú záťaž pre Európsku úniu, dúfame, že naznačená situácia sa bude vyvíjať smerom k hlbšej tolerancii, rešpektu a empatii. Preto má osvojovanie si interkultúrnych komunikačných kompetencií v rámci výučby cudzieho jazyka a kultúr pre život v tejto dobe nezanedbateľný, ba až kľúčový význam.

Ako uvádza S. Matúšová (2014, s. 131) „svet, ktorý sa po páde bipolarity stal ešte heterogénnejší a fragmentárnejší, nemôžu udržať a riadiť výlučne ekonomické záujmy, a preto musí európske spoločenstvo podporiť aj cieľavedomú výchovnú a osvetovú činnosť smerujúcu k posilňovaniu ľudskej pospolitosti a súdržnosti.“ Výchova interkultúrne citlivých jedincov môže napomôcť šíreniu hodnôt, ktoré majú zároveň integračnú funkciu. Opäť zdôrazňujeme, že dnes viac ako kedykoľvek predtým potrebujeme šíriť osvetu medzi ľuďmi o pestovaní interkultúrnych kompetencií, keďže naša spoločnosť je ohrozená túžbou po moci, bohatstve a iných materiálnych statkoch. Hodnoty konzumerizmu a komfortu v nás podporujú médiá.

Vo vedeckej monografii sme sa zamerali aj na procesy adaptácie a integrácie, pričom integrácia migrantov do života host'ujúcej krajiny je v tomto zmysle nevyhnutná, hoci aj migranti musia prejavíť pozitívny postoj k vlastnej integrácii do novej prijímajúcej spoločnosti. Povinnosti a práva platia na oboch stranách vzťahu, ktorý sa vytvára súčasne s rozvíjaním vlastnej interkultúrnej identity. Cesta k integrácii je možná a je benefitom pre obe strany, ak vzťah domáceho obyvateľa a migranta bude naplnený kľúčovými hodnotami 21. storočia, medzi ktoré patrí uvedený rešpekt, tolerancia a empatia,.

Súčasná doba si vyžaduje reagovať flexibilne na nové požiadavky a neočakávané výzvy či záťažové situácie. V naznačenom kontexte môže zvýšené povedomie o význame kultúry, rozvoji interkultúrnych kompetencií, kultúrnej citlivosti a inteligencii pomôcť jednotlivcom na ceste k plnohodnotnému prežitiu vlastného života a kultivovaniu zmieňovaných ľudských hodnôt.

Na základe prechádzajúcich skúseností, výskumu a niekoľkoročnej praxe v akademickom priestore usudzujeme, že pre zabezpečenie efektívneho interkultúrneho dialógu je nevyhnutné pestovanie interkultúrnych kompetencií študentov vysokých škôl, ich budúcich absolventov. Ak títo hotoví mladí ľudia pochopia dôležitosť vzájomného porozumenia, rešpektu a tolerancie ako súčastí interkultúrneho dialógu, môžu byť pre trh práce a spoločnosť prínosom. Predpokladom je, že si uvedomia význam spoluexistencie s príslušníkmi iných národov a kultúr, ktoré na nich súčasná doba kladie. Uvedený interkultúrny prínos

predpokladá, že „príslušníci jednej kultúry sa nevyvyšujú nad inou kultúrou, že sa vzájomne rešpektujú a neurážajú príslušníkov iných kultúr a ani neprekážajú rozvoju iných kultúr“ (Slušná, 2009, s. 152). Poznanie iných kultúr nás za predpokladu, že obe strany sa riadia zásadami tolerancie a rešpektu a že sa navzájom vnímajú ako rovnocenní partneri v rámci interkultúrneho dialógu, predsa vzájomne obohacuje. Len pri dodržaní naznačených podmienok má táto činnosť zmysel.

Človek môže svoje interkultúrne kompetencie pestovať aj na základe vlastnej participácie tým, že sa zapája do diania v spoločnosti a aktívne reaguje na jej potreby, nezakrýva si oči pred nespravodlivosťou či nedodržiavaním základných ľudských práv a hodnôt príslušníkov vlastnej alebo inej kultúry. „Súčasný človek preferuje aktívnu zážitkovú participáciu na dianí prostredníctvom rôznych revitalizačných projektov komunity. Takáto verejná participácia je osvojiteľná kompetencia,“ (Slušná, 2014, s. 256) no ak chce jednotlivec pestovať aj svoju interkultúrnu identitu, musí rovnako participovať na aktivitách, ktoré prinášajú interakciu s inou, odlišnou kultúrou.

Kultúra je založená na človeku a jeho aktívnej činnosti. Nová kultúra môže byť zaujímavým podnetom, stimulom k získaniu nového zážitku či skúsenosti. Naznačeným spôsobom si jedinec môže otestovať, ktoré hodnoty sa v dnešnom turbulentnom svete zdajú byť trvalo udržateľné. Veríme, že človek je bytosť adaptabilná a flexibilná, a preto sa do určitej miery dokáže prispôsobiť zmenám, ktoré prinášajú politické a ekonomické udalosti či technologický vývoj. Prostredníctvom svojej participácie na vlastnej alebo cudzej kultúre prechádzajú obe strany procesom prispôsobovania a integrácie. Ak všetko prebieha vyhovujúco, vytvárajú sa základy na koexistenciu a vzájomné kultúrne obohatenie. V zmienených prípadoch dochádza k úspešnému využívaniu interkultúrnych kompetencií pre dobro celej spoločnosti. Sociálna interakcia je preto prínosom pre obe strany.

Z daného vyplýva, že ak chcú ľudia niečo dokázať, resp. niečo zaviesť do praxe, musia spolupracovať. Aj úspešné osvojenie si interkultúrnych kompetencií vyžaduje čas, motiváciu, ochotu a vôľu. Rovnako je nezanedbateľné aj vytvorenie určitých sociálnych

a kultúrnych návykov participácie na kultúre/ kultúrach. Kultúrne aktivity a dobrovoľná účasť na ich organizovaní môže pomôcť pri budovaní nových interkultúrnych vzťahov a obohatiť náš život o rôzne poznatky. V uvedenom prípade je však žiaduce pestovať aj vedomie zodpovednosti za svoj vlastný život a svoje vlastné aktivity. Musíme prevziať zodpovednosť za komunitu, v ktorej žijeme, a byť otvorení novým kultúram, ktoré do istého priestoru vstupujú; to, pochopiteľne, iba za predpokladu, že vstupujú s bazálnymi hodnotami, akými sú tolerancia, rešpekt a vzájomná úcta. Podľa Z. Slušnej (2014, s. 260) je „cieľom pokračujúceho rozvoja (a rovnako aj rozvoja interkulturality vo vzťahoch) zdravá, tolerantná a kreatívna spoločnosť.“ Keďže Európska únia je prostredím pre mier, solidaritu a demokraciu, zvýšená pozornosť by sa mala venovať aj dialógu medzi navzájom odlišnými kultúrami či spoločnosťami v duchu kultúrneho pluralizmu.

Nakoniec vyjadrujeme potrebu stanoviť detailnejšie kritériá na hodnotenie interkultúrnych kompetencií na hodinách cudzieho jazyka. Interkultúrne kompetencie, ako aj kultúrnu inteligenciu, si môže pestovať každý človek. Kultúrna inteligencia môže facilitovať interkultúrny dialóg a viesť ho do úspešného konca; usmerňuje sociálne vzťahy, prejavuje sa v empatii, tolerancii a ohľaduplnosti. Môže sa uplatniť pri vytváraní pozitívnej atmosféry, pri riešení interkultúrnych konfliktov, problémov, v sociálnych interakciách a v celkovej komunikácii. Adekvátne kultúrna inteligencia nám umožňuje prispôsobiť svoje správanie interkultúrnemu prostrediu. Tvorivé aktivity zamerané na jej cibrenie pripravujú študentov na život v dnešnom multikultúrnom svete. Kultúrna inteligencia nabáda človeka k plneniu úloh a cieľov zameraných na blaho spoločnosti prostredníctvom aktívneho prístupu. Rozvoj tohto druhu inteligencie a kompetencií je prínosný nielen pre študenta, ale aj samotného učiteľa. Pri učiteľskom povolaní je nevyhnutné, aby aj oni mali primárny záujem na zdokonaľovaní interkultúrnej kompetencie, identity a kultúrnej inteligencie svojich žiakov, aby videli hodnoty, ktoré takýto proces prináša z hľadiska formovania autonómnych, emotívnych, empatických a interkultúrne citlivých jedincov, našej budúcej generácie.

Nová generácia mladých ľudí tak môže profitovať z dosiahnutia interkultúrnych kompetencií, ktoré nezahŕňajú len znalosť cudzích jazykov, ale aj kultúr. Do popredia sa v rámci podpory kultúrnej a jazykovej rozmanitosti a ekologického prístupu k jazykom v snahe vyhnúť sa nástrahám jazykového, ekonomického či politického imperializmu v súčasnosti dostáva aj záujem o jazyky susedov, susedných štátov. V týchto súvislostiach je potrebné viesť celoeurópsku diskusiu, na základe ktorej je možné nájsť adekvátne riešenie problémov, akými sú nedodržiavanie rovnocennosti jazykov v Európskej únii, osud ohrozených jazykov či aktívne revitalizačné politiky s cieľom osvedčenými postupmi oživiť ohrozené jazyky.

V procese prípravy monografie sme dospeli k názoru, že identita a subjektívny pohľad obyvateľstva na svoju príslušnosť ostávajú stále silnými kvalifikátormi existencie národa a štátu na podklade existujúcej kolektívnej identity, ktorá vytvára pocit spolunáležitosti, resp. súdržnosti. Existencia štátov je tak aj v súčasnosti stále opodstatnená a okrem toho, že štát svojim obyvateľom poskytuje hlavné politické statky (bezpečnosť, slobodu, poriadok, spravodlivosť a blahobyť; Husárová, 2014), mal by sa postarať aj o šírenie spoločných globálnych hodnôt na ceste k vzájomnému porozumeniu medzi štátmi a národmi.

Obojstranné priateľské ľudské kontakty tvoria potenciál na rozvoj interkultúrnych kompetencií a interkulturality v rôznych sférach spoločenského života. Našou snahou ako pedagógov má byť podpora konštruktívnych vzťahov medzi rôznymi kultúrami, krajinami. Ide práve o vízie a aktivity mladých ľudí, ktoré majú schopnosť ovplyvniť celkové dianie vo svete, udržiavať relácie krajín, iniciovať mierové stretnutia, zamedziť konfliktom a rozvíjať vzájomný rešpekt, toleranciu a úctu. V naznačenom kontexte pripisujeme veľký význam kultivácii a propagácii interkulturality, interkultúrnych kompetencií, interkultúrnej citlivosti a kultúrnej inteligencie. Priateľské vzťahy medzi krajinami sa môžu podpísať nielen pod rozvoj mobilit v oblasti vzdelávania, ale aj pod ďalšiu spoluprácu v ekonomickom, hospodárskom, politickom či kultúrnom priestore. Vytvárajú sa nové projekty s cieľom inovovať študijné odbory a

programy reflektujúce potreby súčasnej doby zamerané na zlepšenie prostredia, v ktorom žijeme. Vzniká tak príležitosť zamyslieť sa nad budúcnosťou ľudstva a tým, čo zanecháme pre budúce generácie – môže to byť mier alebo rozvrat hodnôt a tradícií.

Vedecká monografia vznikla na základe niekoľkoročnej praxe v oblasti výučby a výskumu cudzích jazykov a kultúr. Veríme, že poslúži nielen mladým ľuďom, budúcim absolventom univerzít, na zorientovanie sa v spleťom vzťahu ťažko uchopiteľných, a možno práve preto zaujímavých entít – jazyka, kultúry a identity. Vyjadrujeme presvedčenie, že monografia bude študentov motivovať pestovať ich interkultúrne kompetencie, cibriť interkultúrnú identitu a v rôznych sférach osobného a profesijného života robiť interkulturalite osvetu v snahe vytvoriť most medzi jednotlivými krajinami a kultúrami. Zastávame názor, že hlavne súčasná doba kladie zložité nároky na absolventov vysokých škôl, ktorí musia úspešne zvládnuť viac skúšok a vypracovať viac náročných úloh ako to bolo v minulosti, a zároveň sa pohybovať vo svete, ktorý prináša nové existenčné výzvy. Migračná situácia, strety kultúr v 21. storočí, nevyvážené narábanie s mocou a ovplyvňovanie verejnej mienky médiami ako globalizačné podmienky vedú k vyšším psychickým nárokom a požiadavkám kladeným na mladých ľudí aj v oblasti vzdelania.

Za niekoľko posledných desaťročí došlo vo svete k zásadným zmenám, ktoré ľudstvo nenechávajú ľahostajným. Preto je nevyhnutné sa na dianie pozerat' objektívne a s otvorenou mysl'ou vnímať situáciu predovšetkým v našom bezprostrednom okolí. Uvedená cesta predpokladá redefinovanie významu jazyka, kultúry a identity v kontexte globalizácie. Nový pohľad súčasne vyžaduje posilnenie kľúčových hodnôt (rešpektu, tolerancie a vzájomnej úcty) na efektívny chod vzájomných interpersonálnych či interkultúrnych vzťahov. „Sloboda stotožnenia sa s kultúrnymi a jazykovými komunitami podľa vlastného výberu a zároveň rešpektovanie odlišnosti iných kultúr podporujú vytváranie nadnárodných sietí a kultúrnu výmenu“ (Chomová, 2014, s. 59). Dôležité je podporovať interkultúrne vzťahy v komplexnom meradle, avšak rovnako významné je aj zachovanie vlastnej kultúrnej rozmanitosti a kultúrnej identity.

O tom, že interkultúrne stretý môžu byť aj pozitívne, svedčia mnohé príklady jednotlivcov, ktorí odišli za prácou do odlišných kútov sveta (napríklad odchod zo Slovenska do Ázie) a dokázali sa profesionálne aj osobne presadiť. Podmienkou však bola akceptácia pravidiel, tradícií a života v hostiteľskej krajine. Urobiť kariéru na druhom konci sveta nie je ľahké, no pri všetkom pomáha vytrvalosť a pevná vôľa.

Migranti môžu mať pocit, že do danej krajiny nebudú nikdy patriť, ale úcta, rešpekt a tolerancia preukazovaná cudzej/odlišnej kultúre, v ktorej si chce migrant vytvoriť domov, pomáha na ceste úspešnej adaptácie a integrácie do väčšinovej spoločnosti. Človek si musí prejsť cez rôzne administratívne úkony a osvojiť si znalosť rôznych spoločenských systémov (iný systém zdravotníctva, vzdelávania, iný jazyk, kultúra, zvyky, tradície atď.).

Situácia je často ťažká aj pre obyvateľov hostiteľskej krajiny, a to hlavne v prípade, že s krajinou, z ktorej migrant prichádza, nemajú ešte predchádzajúcu skúsenosť, a preto sa dialóg môže stať dialógom stereotypov a predsudkov pôsobiacich inhibične na celú interkultúrnú komunikáciu. Človek teda musí chcieť sa presadiť a ukázať, že to dokáže poctivou prácou, vedomosťami a vlastným úsilím, predovšetkým, ak v danej krajine nemá nikoho z rodiny, známych či priateľov. I v tejto situácii však pomáha ochota aktívne spolupracovať, participovať na lokálnom živote, začleniť sa do spoločnosti aspoň v pracovnej sfére a snažiť sa na základe pracovných výsledkov preukázať, že migrant o život v danej krajine stojí. Usilovná práca a otvorenosť môžu pozitívne vplývať na okolie, ktoré tak príslušníka inej kultúry príjme, a tým sa odstránia aj mnohé interkultúrne bariéry, neraz vznikajúce pri prvých kontaktoch.

Na záver pripomíname hlavné ciele Organizácie spojených národov (in Profantová, 2014), z ktorých z hľadiska tematického zamerania aktuálnej monografie kľúčovo vyberáme nasledujúce body:

- udržiavať mier na celom svete;
- rozvíjať priateľské vzťahy medzi národmi;
- povzbudzovať rešpekt voči právam a slobodám druhých.

Veríme, že čím viac interkulturality bude súčasťou našich interpersonálnych a interkultúrnych vzťahov, tým viac tolerancie, rešpektu a vzájomnej úcty k odlišnostiam ovládne svet. Na to je však potrebný ľudský kapitál, ktorý tieto hodnoty uvedie do praxe v čo najväčšej možnej miere. Na ich implementáciu, podporu a osvetu však nikdy nie je neskoro.

Mladých ľudí by sme mali povzbudzovať, aby sa zaujímali o históriu a poznanie vlastného národa, aby mali otvorené oči pred extrémizmom akéhokoľvek druhu, aby si ako vzdelaní ľudia dávali pozor na negatívne stereotypy a predsudky a aby vedeli vyjavujúce sa veci jasne pomenovať.

História sa často opakuje a ak chceme ísť v rozvoji našej identity dopredu, musíme sa z nej poučiť. Iba v prípade, že si uvedomíme vlastné chyby, môžeme ísť ďalej. Treba si však všímať hrozby, ktoré súčasnosť prináša; aj médiá nás môžu negatívne ovplyvniť. Všetko, čo sa deje, je o ľuďoch a o ich prístupe, o poskytovaní pomoci a otváraní sa iným, odlišným kultúram. Na to, aby sa aj Slovensko stalo otvoreným štátom, sa potrebujeme viac stretávať s odlišnosťou, ktorá sa skôr či neskôr dostaví v podobe iných, doposiaľ vzdialených kultúr. Dôležité je, aby sme sa neutiekali k extrémistickým riešeniam či krokom, ale naopak, aby sme situáciu riešili konštruktívne, s nadhľadom. Otvorenie sa odlišnosti je na každom z nás a začať môžeme od samého seba.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ABOU, Sélim. 2011. *Communautés et Sociétés*. Beyrouth: AUF, 2011. 380 s. ISSN 1729-6951.
2. AMERY, Rob. 2001. Language Planning and Language Revival. In *Current Issues in Language Planning*. Routledge, pp 141-221. 2001. ISSN 1466-4208 (Print).
3. BENNETT, Janet, M. – BENNETT, Milton. J. 2014. Developing intercultural sensitivity: an integrative approach to global and domestic diversity. In D. Landes, J. M. Bennett, M. j. Bennett (Eds.) *Handbook of intercultural training* (pp. 147 – 165). 2014. Thousand Oaks, CA: Sage.
4. BANÁŠ, Monika. 2016. Culture, Politics, Political Culture – Interconnections and Bridges. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice*. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 69-89. ISBN 978-80-557-1188-1.
5. BANÁŠ, Monika, DZIEGLEWSKI, Mariusz, et al. 2013. *Narratives of Ethnic Identity, Migration and Politics. A Multidisciplinary Perspective*. Krakow : Ksiegarnia Akademicka. 187 s. ISBN 978-83-7638-364-4.
6. BALÁŽOVÁ, Žaneta. 2016. Erasmus + program – priestor pre interkultúrny dialóg medzi študentmi všetkých vekových kategórií. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice*. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 388-400. ISBN 978-80-557-1188-1.
7. BALHAR, Vítazoslav. 2009. Význam kultúrnych a etických princípov v ekonomickej, finančnej a podnikateľskej sfére. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 13-17. ISBN 978-80-225-2726-2.
8. BASTIDE, Roger. 1970. *Le Prochain et le Lointain*. Paris: Cujas, 1970. 335 s. bez ISBN.

9. BENČIKOVÁ, Dana. 2016. Cultural Intelligence in International Organizations. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice*. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 367-380. ISBN 978-80-557-1188-1.
10. BENCZEOVÁ, Beáta. 2014. Viera Gažová o globalizácii. In: *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 3-12. ISBN 978-80-89608-17-17.
11. BLÁHOVÁ, Mária. 2009. Kultúra, multikulturalizmus, globalizácia a medzinárodné podnikanie. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 22-27. ISBN 978-80-225-2726-2.
12. BOCKOVÁ, Viera. 2009. Význam výučby interkultúrnej komunikácie na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 27-32. ISBN 978-80-225-2726-2.
13. BROŽÍK, Vladimír. 2007. *Hodnotové orientácie*. Nitra: Polianka, 2007. 150 s. ISBN 80-8050-958-1.
14. BROŽÍK, Vladimír. 2006. *O hodnotách a ľuďoch*. Nitra: Polianka, 2006. 178 s. ISBN 80-8050-958-1.
15. CASTELLS, Manuel. 1999. *Le pouvoir de l'identité*. Paris : Fayard, 1999. 540p. ISBN 2-213-60335-9.
16. COSSETTE, M. N. – VERHAS, M. 1999. Formation à l'interculturalité en contexte de coopération internationale: une perspective communicationnelle. In *Revue des sciences de l'éducation*. Paris: Érudit, 1999. s. 319-338. ISSN 0318-479X.
17. CZARNY, Raphael. 2008. Existe-t-il une identité européenne?. In : *Europe, culture et diversité des langues* [conférence online]. 2008 [cit. 2011-11-18]. Dostupné na internete: <http://lyc-sevres.ac-versailles.fr/eee.eu08rcz.170408.pdf>.
18. CZIRÁK, Pavel. 2009. Poznávanie organizačnej kultúry – nástroj medzikultúrneho dialógu. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 32-44. ISBN 978-80-225-2726-2.

19. ČAPLOVIČ, Dušan. 2009. Medzikultúrny dialóg – nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 7-11. ISBN 978-80-225-2726-2.
20. ČULENOVÁ, Eva. 2012. *Jazyk: Matrica alebo plášť?* Banská Bystrica: FHV UMB, 2012. 136 s. ISBN 978-80-557-0409-8.
21. CHOVANCOVÁ, Katarína, KLIMOVÁ, Katarína, REICHWALDEROVÁ, Eva. 2014. Intercomprehension. Concept in Evolution. In: SGEM Conference on Psychology & Psychiatry, Sociology & Healthcare, Education. (Conference proceedings.) SGEM2014: Albena, 2014. s. 455 – 459. ISBN 978-619-7105-24-7.
22. DARULOVÁ, Jolana. – KOŠTIALOVÁ, Katarína. 2010. *Multikultúrnosť a multietnicita*. Banská Bystrica: ÚVV UMB, 2010. 274 s. ISBN 978-80-557-0018-2.
23. DIAMOND, Jared. 2000. *Osudy lidských společností*. Praha: Columbus, 2000. 525 s. ISBN 80-7249-047-8.
24. DJOVČOŠ, Martin. 2009. Translator as an Important Part of the Intercultural Communication Process. In: *Theories in Practice*. Zlín : Tomáš Baťa University, 2009. s. 145-151. ISBN 978-80-7318-823-8.
25. DOLINSKÁ Viktória, ORSÁGOVÁ, Katarína. 2016. Interkultúrne učenie ako súčasť globálneho vzdelávania. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi*. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 348-355. ISBN 978-80-557-1188-1.
26. DOLNÍK, Juraj. 2014. Ani s češtinou, ani bez nej. In Štefan Peciar a moderná lexikografia. Zborník k 100. výročiu narodenia Štefana Peciara. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra. 2014. s. 13-24. ISBN 978-80-224-1416-6.
27. DOLNÍK, Juraj et al. 2015. *Cudzost'-Jazyk-Spoločnosť*. Bratislava: Iris. 2015. 316 s. ISBN 9788081530425.
28. EDWARDS, John. 2013. *The Ecology of Language Revival*. In *Current Issues in Language Planning*. Routledge, 2013. s. 231-241 ISSN 1446-4208 (Print).

29. FARKAŠOVÁ, Eva. 2015. Vyučovanie a učenie sa s CLIL-om – aktuálne poznatky zo zahraničia. In: *Language, Literature and Culture in Education 2015. Conference Proceedings*. Nitra : SlovakEdu, o. z. Nitra, 2015. s.121 – 130. ISBN 978-80-971580-6-4.
30. HABERMAS, Jorgen. 2011. *Teória jazyka a východiská sociálnych vied*. Bratislava: Kalligram, 2011. 669 s. ISBN 987-8081-0140-31.
31. HARAJOVÁ, Alica. 2009. Intercultural Aspects of Teaching Foreign Language Realia. In: *Theories in Practice*. Zlín : Tomáš Baťa University, 2009. s. 239-242. ISBN 978-80-7318-823-8.
32. HARDOŠOVÁ, Mária. 2009. Clause Types in Brochures Promoting Toursim. In: *Mladá Veda*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2009. s. 8-16. ISBN 978-80-8083-859-1.
33. HOFSTEDE, Geert et. al. 2006. *Kultury a organizace: Software lidské mysle*. Praha: Linde, 2006. 335 s. ISBN 80-86131- 70-X.
34. HÖHN, Eva. 2011. The sociology of culture in the context of cultural regional development. In: *Universities in Central Europe, 20 years after. Volume 1 : Transformations and states*. Bruxelles : Bruylant. s. 225-235. ISBN 978-2-8027-2933-4.
35. HOMOLOVÁ, Eva. 2009. Na margo učiteľských rôl na hodine cudzieho jazyka. In: *Mladá Veda*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2009. s. 16 – 21. ISBN 978-80-8083-859-1.
36. HROCH, Miroslav. 2009. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha : Slon, 2009. 320 s. ISBN 978-80-7419-010-0.
37. HUNTINGTON, Samuel P. 2001. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového rádu*. Praha: Rybka publishers, 2001. 445 s. ISBN 80-86182-49-5.
38. HUSÁROVÁ, Zuzana. 2014. Postavenie a úlohy národného štátu na začiatku 21. storočia. In: *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 52-59. ISBN 978-80-89608-17-17.
39. HUŤKOVÁ, Anita. 2016. Jazyk ako prostriedok na vyjadrenia a formovanie identity. In *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe :*

jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity. s . 86-95. - Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016. ISBN 978-80-557-1165-2.

40. CHOMOVÁ, Svetlana. 2014. Globalizácia a fenomén národnej kultúry v kultúrnej praxi. *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 59-68. ISBN 978-80-89608-17-17.
41. JANÍKOVÁ, Věra. 2016. Učení a vyučování cizích jazyků a identita. In *Pedagogická orientace*. 2016. roč. 26, č. 1. s. 24-50.
42. JAVORČÍKOVÁ, Jana – BADINSKÁ, Mária. 2016. Slováci v Kanade: národná a osobná identita v exilovej a poexilovej literatúre. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi*. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 85-99. ISBN 978-80-557-1188-1.
43. KAPUSTOVÁ, HELBICHOVÁ, Linda. 2008. Ministerstvo kultúry SR ako národný koordinačný orgán počas Európskeho roka medzikultúrneho dialógu 2008. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 11-13. ISBN 978-80-225-2726-2.
44. KIM, Young. Yun. 2001. *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. London: Sage, 2001. 321 s. ISBN 978-0803-9448-86.
45. KIM, Young. Yun. 1994. *Beyond Cultural Identity*. Oklahoma: University of Oklahoma, 1994. 24 s. [Cit. 2014-06-25]. Dostupné na:
<http://www.uri.edu/iaics/content/1994v4n1/01%20Young%20Yun%20Kim.pdf>
46. KLIMOVÁ, Katarína, KREJČÍ, Katarína. 2015. Využitie destinačných webov vo vyučovaní reálií a interkultúrnej komunikácie (na príklade talianskeho jazyka). In: *Language, Literature and Culture in Education 2015. Conference Proceedings*. Nitra : SlovakEdu, o. z. Nitra, 2015. s. 99 – 107. ISBN 978-80-971580-6-4.

47. KONDRLA, Peter et. al. 2013. *Tri aspekty skúmania hodnôt*. Ljubljana: KUD, 2013. 120 s. ISBN 978-961-6894-29-6.
48. LIĐÁK, Ján. 2009. Problémy medzikultúrneho dialógu v podmienkach Francúzskej republiky. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 62-67. ISBN 978-80-225-2726-2.
49. LIS, Monika. 2015. COMMUNICATVE COMPETENCE AND COMMUNICATION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING . In: *Language, Literature and Culture in Education 2015. Conference Proceedings*. Nitra : SlovakEdu, o. z. Nitra, 2015. s. 146 – 159. ISBN 978-80-971580-6-4.
50. MASLOW, Abraham. 2000. *Ku psychológii bytia*. Modra: Persona, 2000. 223 s. ISBN 80-967980-4-9.
51. MATÚŠOVÁ, Silvia. 2014. Európska integrácia a fenomén národnej kultúry. In: *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 126-136. ISBN 978-80-89608-17-17.
52. MISTRÍK, Erich.: 2016. Spôsoby formovania regionálnej identity. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice*. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 31-50. ISBN 978-80-557-1188-1.
53. MISTRÍK, Erich. 1999. *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava: Iris, 1999. 347 s. ISBN 80-88778-81-6.
54. MEŠKOVÁ, Ľudmila. 2007. *Communication interculturelle France – Slovaquie*. Banská Bystrica: UMB, 2007. 74 s. ISBN 978-80-8083-508-8.
55. MEŠKOVÁ, Ľudmila. 2012. Le management interculturel franco-slovaque dans le contexte de l'UE. In : *Management de la diversité culturelle: quels enjeux pour l'Europe*. Thierry Côme et Ľudmila Mešková (eds.), Bruxelles : Bruylant, Collection «Identités et Cultures en Europe. 2012, Vol. 2», pp. 47-55. ISBN 978-2-8027-3560-1.
56. NEDEVA, Svetla.: 2016. How Intercultural Communication Skills Facilitate Business Relations and Enhance Customer Satisfaction in the Tourism Business. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi. Foreign Languages and Cultures in*

- Theory and Practice. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 410-419. ISBN 978-80-557-1188-1.
57. NEMCOVÁ, Anna. 2009. Interkultúra/Sebauvedomenie žien a inovácie v regióne (informatika, informálne vzdelávanie – gender prístupy. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 73-80. ISBN 978-80-225-2726-2.
 58. ORLICKÁ, Jana. 2014. Kultúrna politika ako nástroj identifikácie kultúry v globalizovanom svete. In: *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 136-147. ISBN 978-80-89608-17-17.
 59. Ó HIFEARNÁIN, T. 2008. Raising Children to be Bilingual in the Gaeltacht: Language Preference and Practice. In: *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2008. vol. 10, no. 4, s. 510-528. ISSN 1367-0050.
 60. PALENČÁR, Marián. 2004. *Hľadanie ľudskej identity*. Banská Bystrica : UMB, 2004. 250 s. ISBN 80-8055-989-9.
 61. PISÁR, Peter, SARČÁKOVÁ, Petra. 2009. Multikultúrne prelínanie informačných tokov v procese inštitucionálneho sieťovania. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 116-124. ISBN 978-80-225-2726-2.
 62. POLÁKOVÁ, Eva. 2014. Spoločná jazyková a kultúrna politika EÚ – podmienka zachovania kultúrnej identity. In: *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 159-173. ISBN 978-80-89608-17-17.
 63. POLIAK, Peter. 2015. *Interkultúrne rozdiely v manažmente organizácií*. Banská Bystrica: Belianum, 2015. 141 s. ISBN 978-80-557-1029-7.
 64. PORADA, Viktor, RAK, Roman, BRUNA, Eduard. 2014. Některé negativní aspekty globalizace ovlivňující fenomén národní kultury. In: *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 173-190. ISBN 978-80-89608-17-17.
 65. POVCHANIČ, Štefan. 2009a. Interkultúrna kompetentnosť. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho*

- priestoru. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 124-129. ISBN 978-80-225-2726-2.
66. POVCHANIČ, Štefan. 2009b. *Culture et Communication interculturelle*. Bratislava: Ekonóm, 2009. 168 s. ISBN 978-80-225-2684-5.
 67. POVCHANIČ, Štefan. 2012. *Initiation à la communication interculturelle*. Bratislava: Ekonóm, 2012. 142 s. ISBN 978-80-225-3386-7.
 68. PRAVDOVÁ, Hana. 2009. Mediálna kultúra, kultúrna identita a multikulturalita. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 129-141. ISBN 978-80-225-2726-2.
 69. PROFANTOVÁ, Miroslava. 2014. Globalizovaný svet – miesto pre všetkých? *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájka, 2014, s. 204-217. ISBN 978-80-89608-17-17.
 70. PRUCHA, Jan. 2010. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010. 199s. ISBN 978-80-247-3069-1
 71. REID, Eva. 2014. Status of Intercultural Education in English Language Learning and in Foreign Language Teacher Training = Miesto interkultúrneho vzdelávania vo vyučovaní anglického jazyka a v príprave učiteľov cudzích jazykov. In: *XLinguae : European Scientific Language Journal*. - ISSN 1337-8384, Vol. 7, no. 4 (2014), p. 43-54.
 72. ROSENBERG, Miloslav. 2009. Regionálna politika Európskej únie INTEREG. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 141-146. ISBN 978-80-225-2726-2.
 73. SAMOVAR, Larry, A. – PORTER, Richard, E. 2000. Understanding Intercultural Communication: An Introduction and Overview. In: Samovar, L. A., Porter, R. E. (Eds.): *Intercultural Communication. A Reader* Londýn: Wadsworth Publishing Company, 2000, s. 5 – 16.
 74. SCHMITT, François. 2015. Les cultures française et slovaque. Analyses comparatives de représentations sociales. Collection

- Proximités « Didactique ». Louvain-la-Neuve : EME Éditions. 2015, 127 p. ISBN 978-2-8066-3251-7.
75. SLUŠNÁ, Zuzana. 2009. Kultúrna rozmanitosť v dnešnej Európe. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 146-153. ISBN 978-80-225-2726-2.
 76. SLUŠNÁ, Zuzana. 2014. Obrat k lokálnemu ako globálny trend. In: *Globalizácia a fenomén národnej kultúry*. EEDA : Podhájska, 2014, s. 251-263. ISBN 978-80-89608-17-17.
 77. STYKOVÁ, Ivana. 2016. (Ne)kompatibilnosť kultúr – kulturologické a lingvistické kontexty pojmu. In: *Cudzíe jazyky a kultúry v teórii a praxi. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice*. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 137-146. ISBN 978-80-557-1188-1.
 78. ŠATAVA, Leoš. 2009. *Jazyk a identita etnických menšín. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: SLON, 2009. 215 s. ISBN 978-80-86429-83-0.
 79. ŠKVRNDA, František. 2009. Bezpečnostné aspekty multikulturality v medzinárodných vzťahoch. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 154-167. ISBN 978-80-225-2726-2.
 80. ŠTÚR, Ivan. 2016. *Zázraky života*. Millerka, 2016. 130 s. ISBN: 9788097242602.
 81. THEIMER, Sarah. 2012. What Language Death and Language Planning Tell Us About MARC and RDA. *Journal of Library Metadata* Routledge. 279 - 293 ISSN 1938-6389 print.
 82. ŠAVELOVÁ, Jana. 2009. Teaching Writing in a Foreign Language for Specific Purposes at Secondary Professional Schools. In: *Mladá Veda*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2009. s. 26 – 33. ISBN978-80-8083-859-1.
 83. ŠTULRAJTEROVÁ, Milena. 2009. Rozvoj tvorivosti v cudzom jazyku. In: *Mladá Veda*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2009. s. 46 – 55. ISBN978-80-8083-859-1.

84. ŠULAVÍKOVÁ, Blanka et. al. 2006. *Ľudská prirodzenosť a kultúrna identita*. Bratislava : IRIS, 2006. 260 s. ISBN 80-89238-04-1.
85. ŠUŠA, Ivan. 2016. Jazyky v edukácii. In *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe : jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity*. s . 231-239. - Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016. 978-80-557-1165-2.
86. THIESSOVÁ, Anne-Marie. 2007. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 263 s. ISBN 978-80-7325-118-5.
87. TÖKÖLYOVÁ, Tatiana. 2009. Namiesto úvodu – Medzikultúrny dialóg. In: *Medzikultúrny dialóg – Nástroj stability a rozvoja európskeho priestoru*. Bratislava : Ekonóm, 2009, s. 5-7. ISBN 978-80-225-2726-2.
88. TONDL, Ladislav 2010 . *O aplikacích etických hodnot a hodnotových postojů I*. Banská Bystrica: UMB, 2010. [CD-ROM]. ISBN 978-80-557-0015-1.
89. TODOROV, Tzvetan. 2008. *Strach z barbarů*. Praha : Paseka, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7432-111-5.
90. ZELENKOVÁ, Anna. 2010. *Interkultúrne vzdelávanie v cudzích jazykoch na vysokej škole*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2010. 188 s. ISBN 978-80-557-0014-4.
91. ZELENKOVÁ, Anna. 2016. Using Student Learning Journals to Develop Intercultural Competence. In: *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi*. Foreign Languages and Cultures in Theory and Practice. FF UMB: Banská Bystrica, 2016, s. 355-366. ISBN 978-80-557-1188-1.
92. WEBER, Max. 2009. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 2009. 351 s. ISBN 978-80-7298-389-6.
93. *20 Year Strategy for the Irish Language 2010-2030*. 2010. [online]. 2010. [cit. 2010-10-02]. Dostupné na internete: <http://www.ahg.gov.ie/en/20YearStrategyfortheIrishLanguage/Publications/20-Year%20Strategy%20-%20English%20version>.

Doplnkové knižné a časopisecké zdroje

1. BANÁŠ, Jozef. 2016. *Kód 7*. Bratislava: Ikar. 400 s. ISBN 9788055151403.
2. CARROL, Chris. 2009. Srbové tváří v tvář budoucnosti. In *National Geographic*. Júl 2009, s. 90 – 113.
3. ČAVOJSKÁ, Jana. 2017. Exoti na ihrisku. Cudzinci v Kláštore pod Znievom. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 118-120. 13. 4. 2017.
4. GALAN, Peter. 2017. Megapolisové šialenstvo. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 78-80. 13. 4. 2017.
5. KOŠECKÁ, Nina. 2017. Eko si oblečieš, tak budeš mať. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 24-26. 20. 4. 2017.
6. MACHÁČKOVÁ, Monika. 2017. Folklor je „in“. In: *Život*, č. 15, 2017, s. 40 – 43.
7. MICHALKOVÁ, Alica. 2017. Som folklórny fanatik. In: *Slovenka*, č. 16, 2017, s. 12-13.
8. MIKULCOVÁ, Monika. 2017. Lišovské Flinstonovo. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 66-69. 13. 4. 2017.
9. NEWMANOVÁ, Cathy. 2009. Záchrana Benátek. In: *National Geographic*. Srpen 2009, s. 100-120.
10. VACULČIAKOVÁ, Magdaléna. 2017. Digitálni nomádi. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 50-56. 20. 4. 2017.
11. ŽITŇANSKÝ, Eduard. 2014. Slovensko uviazlo v moderne. In: *Mamama*. September – December 2014, s. 61 - 63.
12. Ficov svet. 2017. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 28-30. 13. 4. 2017.
13. Sofiina voľba. 2017. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 110-111. 20. 4. 2017.
14. Kráľovský kuchár. 2017. In: *Plus 7 dní*, č. 15. s. 77-79. 20. 4. 2017.

POĎAKOVANIE

Chceli by sme sa poďakovať všetkým, ktorí nás pri písaní monografie priamo i nepriamo podporovali – či už to boli rodinní príslušníci, priatelia, kolegovia, známi alebo študenti. Bez ich podpory by táto kniha nevznikla.

Oceňujeme tiež vedecké práce našich kolegov, ktoré nás po odbornej stránke inšpirovali, a preto sme na mnohé v texte odkázali. Za obzvlášť prínosné považujeme výstupy z vedeckej konferencie *Cudzie jazyky a kultúry v teórii a praxi*, ktorú organizovala Katedra európskych kultúrnych štúdií FF UMB v roku 2016 a ktoré priamo korešpondujú s témou vedeckej monografie, ako aj zborník z medzinárodnej konferencie *Jazyky v krajinách V4* organizovanej Katedrou translatológie FF UMB.

Túto knihu by sme takisto rady venovali tretej členke nášho pracovného tímu – Ninke.

Autorky

O AUTORKÁCH

Mgr. Anna Slatinská, PhD. sa vo svojej výskumnej činnosti profesionálne venuje otázke jazykovej revitalizácie, jazyku ako integračnej súčasti identity a špecializuje sa na prípad írskoho jazyka v kontexte formovania írskej národnej a kultúrnej identity. Výsledky výskumu publikovala aj vo vedeckej monografii *Írsky jazyk a identita: revitalizácia a ochrana* (2015), ako aj v mnohých vedeckých štúdiách uverejnených v domácich i zahraničných publikáciách. Je členkou riešiteľských kolektívov domácich i zahraničných grantových schém (napríklad VEGA, KEGA) a spolu s PhDr. Janou Pecníkovou, PhD. v rámci projektu *Akcia Rakúsko – Slovensko* (2015) koordinovali doktorandskú letnú školu. Obe autorky sú aktuálne odbornými koordinátorkami medzinárodného projektu *In Between* (zastrešovaného *European Network Remembrance and Solidarity*, ktorý sa špecializuje na výskum pohraničných identít). Na Katedre anglistiky a amerikanistiky FF UMB vyučuje odborné predmety zamerané na syntax a morfológiu anglického jazyka, ale tiež predmety orientované na írske štúdie.

PhDr. Jana Pecníková, PhD. sa špecializuje na výskum kultúrnych identít, vzťahu európskeho a lokálneho občianskeho aktivizmu, tvorby kultúrnej krajiny a interkultúrnej komunikácie. K danej problematike publikovala odborné štúdie v domácich a zahraničných periodikách a zborníkoch; je zapojená do domácich i medzinárodných vedeckých projektov. Od roku 2016 sú s Mgr. Annou Slatinskou, PhD. odbornými koordinátorkami medzinárodného projektu *In Between* zastrešovaného *European Network Remembrance and Solidarity*, ktorý sa špecializuje na výskum pohraničných identít. Na Katedre európskych kultúrnych štúdií FF UMB vyučuje dejiny francúzskej kultúry a iné predmety odborného zamerania (napríklad na občianstvo a kultúry v Európskej únii).

JAZYK – KULTÚRA – IDENTITA
(Vybrané aspekty interkultúrnej identity)

Typ diela

vedecká monografia

Autorky

Mgr. Anna Slatinská, PhD.

PhDr. Jana Pecníková, PhD.

Recenzentky

Prof. Genovaité Kačiuškiené, CSc.

Mgr. Žaneta Balážová, PhD.

Návrh obálky: Jana Pecníková

Jazyková úprava: Mgr. Natália Kolenčíková

Náklad: 100 ks

Rozsah: 124 strán

Formát: A5

Vydanie: prvé

Miesto vydania: Banská Bystrica

Rok vydania: 2017

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici.

Edícia: Filozofická fakulta

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o. Košice

ISBN 978-80-557-1284-0